

Barcelona Metròpolis

Capital en transformació

www.barcelonametropolis.cat

Número 98 – 6 €

Desembre - December - Diciembre 2015

Noves perspectives sobre l'espai públic

New perspectives on public space

Nuevas perspectivas sobre el espacio público

El repte social

The social challenge

El reto social

Entrevista / Interview

Marina Garcés

Tres àrees urbanes amb reformes pendents d'acabar: l'estació de l'AVE a la Sagrera, la plaça de les Glòries i el barri de la Marina del Prat Vermell. A les dues pàgines següents, tres mostres diferents d'usos de l'espai públic: turistes al Park Güell, reunió de la cooperativa d'habitatge social La Borda a Can Batlló, i activitats familiars i de lleure a la Fabra i Coats de Sant Andreu.

Fotos: Vicente Zambrano

Fer ciutat a partir de la gent

Les persones es troben als espais públics més que no pas a casa seva. Això va percebre i va sorprendre Ana María Dávila, periodista xilena, quan va arribar a Barcelona al principi dels anys vuitanta. Com ella mateixa explica a la secció “Visions de Barcelona”, va aterrar en un espai públic que encara era el de la Barcelona preolímpica, amb grans àrees per urbanitzar i transformar.

Ara, quaranta anys després, el debat sobre l'espai públic a la ciutat segueix tan viu com sempre, o més. Això és així perquè la ciutat continua viva i inacabada, amb espais que periòdicament demanen ser repensats per tornar a ser habitats, transitats, treballats i conviscuts d'una i mil maneres diferents, d'acord amb els canvis socials i les noves necessitats dels ciutadans que hi viuen i se'ls apropien.

La ciutat ha canviat –i molt– i ja s'han executat grans intervencions urbanístiques, des de les recuperacions del front marítim entre el Besòs i el Llobregat fins a la construcció de les rondes, passant per la recuperació de barris sencers com el Poblenou o la construcció d'altres de nous, com el de Diagonal Mar i la Vila Olímpica. Tot i això, encara hi ha grans projectes pendents sobre la taula, com ara les obres de l'estació de la Sagrera, que també impliquen la inacabada línia 9 del metro; la reorganització de la plaça de les Glòries i el seu entorn, o la reforma de la Marina del Prat Vermell, per esmentar-ne només alguns exemples.

Si bé quan pensem en urbanisme sovint ens vénen primer al cap les grans intervencions, l'espai públic també el formen la xarxa de carrers petits o grans, patis interiors, passatges, parcs i jardins, elements comuns a les comunitats de veïns, així com l'entramat d'equipaments públics oberts als ciutadans: mercats, centres cívics, biblioteques, museus, fàbriques i centres de creació... Entre les grans infraestructures i aquests altres espais de pas o de participació s'encabeixen els habitatges. Així, els urbanistes i els arquitectes es troben davant el dilema de donar resposta alhora a les necessitats individuals i a les col·lectives, a les públiques i a

les privades, i arribar a diferents límits i definicions del que queda dins i fora de l'espai públic.

Barcelona Metròpolis ha convidat en aquest número un conjunt d'arquitectes i urbanistes que analitzen l'espai públic des dels quatre àmbits en què transcorre la vida quotidiana: l'habitatge, el transport, el treball i, el quart, el lleure, la cultura i la participació. Els autors del dossier proposen respondre a les necessitats en aquestes quatre àrees posant el ciutadà al centre, mirant la ciutat a peu de carrer i aprofitant espais buits per facilitar escenaris on la ciutadania participi, s'impliqui i sigui protagonista.

Entre les propostes recollides, n'hi ha d'innovadores i alternatives, com les que sorgeixen de l'economia solidària, la participació de base i la contracultura com a terrenys d'experimentació, que permeten noves formes de participació. Urbanistes i arquitectes fan una crida a la col·laboració estreta entre la societat civil i l'Administració, i coincideixen en la necessitat d'impulsar més habitatge públic i menys vehicle privat. El primer ara representa l'1,6% de tot el parc d'habitatge disponible, ja sigui de compra o de lloguer. I els automòbils ocupen el 60% de l'espai públic, quan només el 15% dels desplaçaments es fan amb aquest tipus de transport.

En definitiva, es tracta de trobar solucions col·lectives en què participin mà a mà la ciutadania i l'Administració pública. Manuel de Solà-Morales ja va anticipar fa vint-i-cinc anys que l'espai col·lectiu (no parlem només d'espai públic) constitueix la riquesa futura de les ciutats. Així ens proposen construir la ciutat i l'espai públic, de manera que organitzin la vida en comunitat i també siguin personalment acollidors, tant per a la gent que hi ha nascut com per a les persones que ens visiten. Aquest és el cas de l'escriptor refugiat Bàssem an-Nabrís, que tanca la revista amb un recull de petites històries de Barcelona escrites durant la seva estada com a escriptor acollit del PEN Català. Fer ciutat a partir de la gent. ■

Barcelona Metròpolis

On this and the following page, three different examples of uses of public space: tourists in Park Güell, a meeting of La Borda social housing cooperative at Can Batlló, and family recreational activities at the Fabra i Coats space in Sant Andreu. On the previous pages, three urban areas with unfinished projects: the high-speed train station in la Sagrera, the Plaça de les Glòries and the Marina del Prat Vermell neighbourhood.

Photos: Vicente Zambrano / La Borda

Making a city from people

Barcelona Metròpolis

People can be found in public spaces more than in their own homes. This was the surprising discovery made by Ana María Dávila, a Chilean journalist, when she arrived in Barcelona in the early 1980s. As she herself explains in the section “Visions of Barcelona”, she had landed in a public space that was still that of pre-Olympics Barcelona, with large areas yet to be developed and transformed.

Now, forty years later, the debate about public space in the city is just as lively as ever, or maybe even more so. This is because the city remains alive and unfinished, with spaces that every so often require rethinking in order to be inhabited, travelled, worked and shared in a thousand different ways, in line with social changes and the new needs of the citizens that live there and make them their own.

The city has changed – hugely – and great urban development work has been done, from reclaiming the seafront between the Besòs and Llobregat rivers to building ring roads, as well as recovering entire neighbourhoods such as Poblenou or building new ones such as Diagonal Mar and Vila Olímpica. However, there are still big projects on the table, such as the work on La Sagrera railway station, which also involves the unfinished number 9 metro line; the reorganisation of Plaça de les Glòries and its surroundings; and the redevelopment of the Marina del Prat Vermell neighbourhood, to name just a few examples.

Although it is often major projects that come to mind when we think about urban development, public space is also made up of the network of small or large roads, courtyards, alleyways, parks and gardens, communal elements within residents' communities, as well as the fabric of open public amenities: markets, civic centres, libraries, museums, art factories and centres... Homes fit in between large infrastructures and these other spaces for passing through and participating in. Town planners and architects are thus facing the dilemma of responding to both individual and collective needs, public and private needs, and setting

different limits and definitions of what stays within and outside the public space.

This issue of *Barcelona Metròpolis* brings together a group of architects and town planners who analyse the public space of the four areas where everyday life takes place: the home, transport, work, and leisure, culture and participation. The authors of this dossier suggest responding to the needs in these four areas by putting people at the centre, looking at the city from street level and making the most of empty spaces to provide settings where the public can participate, get involved and play the leading role.

The proposals gathered here include innovative and alternative ideas, such as those emerging from the solidarity economy, broad-based participation and counter-culture, as well as fields of experimentation that allow for new ways of participating. Town planners and architects are calling for close cooperation between civil society and public authorities, and agree on the need to promote more public housing and fewer private vehicles. This housing now accounts for 1.6% of the total housing stock available, either to buy or to rent. Cars, meanwhile, occupy 60% of the available public space, when only 15% of trips are made with this kind of transport.

Ultimately, it is about finding collective solutions where the public and the authorities work together. Twenty-five years ago, Manuel de Solà-Morales predicted that collective space (and we are not just talking about public space) would form the future wealth of cities. These proposals therefore suggest building the city and its public space so that they will organise community life and at the same time be personally welcoming, both for the people born there as well as for visitors. This is the case of refugee writer Basem Al-Nabriss, who closes the magazine with a collection of short stories about Barcelona written during his stay as Catalan PEN's “Writer in Refuge”. Making a city from people. ■

En esta página y en la anterior, tres muestras diferentes de usos del espacio público: turistas en el Park Güell, reunión de la cooperativa de vivienda social La Borda en Can Batlló, y actividades familiares y de ocio en la Fabra i Coats de Sant Andreu. En el interior de la contraportada y la primera página, tres áreas urbanas con reformas pendientes de acabar: la estación del AVE en la Sagrera, la plaza de las Glòries y el barrio de la Marina del Prat Vermell.

Fotos: La Borda / Vicente Zambrano

Construir la ciudad a partir de la gente

Las personas se encuentran en los espacios públicos más que en su casa. Lo percibió y se sorprendió Ana María Dávila, periodista chilena, cuando llegó a Barcelona a principios de los años ochenta. Como ella misma explica en la sección “Visiones de Barcelona”, aterrizó en un espacio público que todavía era el de la Barcelona preolímpica, con grandes áreas por urbanizar y transformar.

Ahora, cuarenta años después, el debate sobre el espacio público en la ciudad sigue tan vivo como siempre o más. Esto es así porque la ciudad se mantiene viva e inacabada, con espacios que periódicamente exigen ser repensados para ser habitados, transitados, trabajados y convividos de una y mil formas diferentes, de acuerdo con los cambios sociales y las nuevas necesidades de los ciudadanos.

La ciudad ha cambiado –y mucho–, y ya se han ejecutado grandes intervenciones urbanísticas, desde las recuperaciones del frente marítimo entre el Besòs y el Llobregat hasta la construcción de las rondas, pasando por la recuperación de barrios enteros como el Poblenou, o la construcción de otros nuevos como Diagonal Mar y la Vila Olímpica. Sin embargo, todavía hay grandes proyectos pendientes sobre la mesa, como las obras de la estación de la Sagrera y la inacabada línea 9 del metro; el entorno de la plaza de las Glòries o la reforma de la Marina del Prat Vermell.

Pero el espacio público no son solo las grandes intervenciones, sino también la red de calles, patios interiores, pasajes, parques y jardines, elementos comunes de las comunidades de vecinos y todo el entramado de equipamientos abiertos a los ciudadanos: mercados, centros cívicos, bibliotecas, museos, fábricas y centros de creación... Entre las grandes infraestructuras y estos otros espacios de paso o de participación se sitúan las viviendas. Los urbanistas y los arquitectos deben dar respuesta, simultáneamente, a las necesidades individuales y colectivas, públicas y privadas, y llegar a diferentes límites y definiciones de lo que queda dentro del espacio público y fuera de este.

Barcelona Metròpolis ha invitado en este número a un conjunto de arquitectos y urbanistas a analizar el espacio público, y lo hacen desde los cuatro ámbitos de la vida cotidiana: vivienda, transporte, trabajo y, el cuarto, ocio, cultura y participación. Los autores del dossier proponen responder a las necesidades en estas cuatro áreas situando en el centro al ciudadano, mirando la ciudad a pie de calle y aprovechando espacios vacíos para facilitar escenarios en los que la ciudadanía participe, se implique y sea protagonista.

Entre las propuestas recogidas, las hay innovadoras y alternativas, como las que surgen desde la economía solidaria, la participación de base y la contracultura, en cuanto que terrenos de experimentación que permiten nuevas formas participativas. Urbanistas y arquitectos lanzan un llamamiento a la colaboración estrecha entre sociedad civil y Administración y coinciden en la necesidad de impulsar más vivienda pública y menos vehículos privados. La primera supone ahora el 1,6 % de todo el parque de vivienda disponible, ya sea de compra o alquiler. Y los automóviles ocupan el 60 % del espacio público, cuando solo el 15 % de los desplazamientos se realizan con este tipo de transporte.

En definitiva, se trata de encontrar soluciones colectivas en las que participen mano a mano la ciudadanía y la Administración pública. Hace veinticinco años, Manuel de Solà-Morales ya anticipó que el espacio colectivo (no hablamos solo de espacio público) constituye la riqueza futura de las ciudades. Así nos proponen construir la ciudad y el espacio público, de modo que organicen la vida en comunidad y, al mismo tiempo, sean personalmente acogedores, tanto para las personas que han nacido aquí como para las que nos visitan. Tal es el caso del escritor refugiado Bâsem an-Nabrís, que cierra la revista con una recopilación de pequeñas historias de Barcelona escritas durante su estancia como escritor acogido del PEN Català. Construir la ciudad a partir de la gente. ■

Barcelona Metròpolis

Barcelona Metròpolis Número 98. Desembre 2015

Editor Ajuntament de Barcelona

Edició i producció

Direcció de Comunicació. Àgueda Bañón, directora
Direcció d'imatge i Serveis Editorials. José Pérez Freijo, director
Passeig de la Zona Franca, 66. 08038 Barcelona. Tel. 93 402 30 99

Direcció Bernat Puigtobella

Coordinació editorial Marga Pont

Edició de textos Jordi Casanovas

Col·laboradors Elisenda Albertí, Bàssem an-Nabrís, Josep Bohigas, David Bravo, Josep Casulleras, Ana María Dávila, Tonet Font, Catalina Gayà, Àlex Giménez, Cèlia Marín, Jorge Perea, Anna Punsoda, Laia Seró, Maria Sisternas, Daniel Venteo

Maquetació Daniel Muñoz

Fotografia Dani Codina, Colita, Cristina Gamboa, Jordi Gómez, Eva Guillamet, Adriana Mas, Sandra Prat, Pere Virgili, Vicente Zambrano. Arxius i agències: Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, Cooperativa La Borda, Prisma Archivo, Wikimedia.

Documentació: Joan Soto

Il·lustracions Judit Canela, Maria Corte

Portada i contraportada Maria Corte

Correcció i traducció L'Apòstrof SCCL, Linguaserve, Nova Language Services

Producció Maribel Baños

Administració general Ascensión García

Distribució M. Àngels Alonso

Dipòsit legal B. 37.375/85 ISSN: 0214-6223

Adreces electròniques www.bcn.cat/bcnmetropolis –
<http://twitter.com/bcnmetropolis> – bcnmetropolis@bcn.cat

Els articles de col·laboració expressen l'opinió dels seus autors, no necessàriament compartida pels responsables de la revista. Els continguts de *Barcelona Metròpolis* es troben disponibles al lloc web de la publicació sota una llicència Creative Commons de Reconeixement-No Comercial-Compartir Igual 2.5 Espanya. Més informació a www.bcn.cat/bcnmetropolis.

ÍNDEX

6 Entrevista

Marina Garcés. La ciutat sempre ha estat refugi
Anna Punsoda

9 Dossier. Noves perspectives sobre l'espai públic

Per un urbanisme que posi la gent al centre
David Bravo

Si la ciutat és una paella, l'habitatge és l'arròs
Àlex Giménez

Col·lectiu sí, i col·lectiu al límit
Jorge Perea

Superar les fronteres del carrer
Cèlia Marín

Més enllà de façanes i aparadors
Josep Bohigas i Tonet Font

Un salt d'escala en la concepció de l'espai públic
Maria Sisternas

24 Biografia

Eulàlia Ferrer, la directora del 'Brusi' a l'ombra
Elisenda Albertí

26 Generació etcètera

L'economia social, entre la utopia i el canvi possible
Josep Casulleras

28 Visions de Barcelona

No vaig voler ser turista
Ana María Dávila

30 Reportatge. El repte social

Alçar un dic de contenció davant la desigualtat
Catalina Gayà i Laia Seró

39 Llibres

Una ciutat biografiada
Daniel Venteo

A la ciutat infinita
Bernat Puigtobella

L'època daurada de l'espectacle més gran del món
Marga Pont

41 El relat

Petites històries de Barcelona
Bàssem an-Nabrís

SUMMARY

42 Interview

Marina Garcés. The city has always been a refuge
Anna Punsoda

45 Dossier. New perspectives on public space

In support of city planning that puts people
at the centre David Bravo

If the city is a paella, housing is its rice
Àlex Giménez

Collective yes, and collective to the limit
Jorge Perea

Overcoming the boundaries of the street
Cèlia Marín

Beyond the shop windows and façades
Josep Bohigas i Tonet Font

A quantum leap for the notion of public space
Maria Sisternas

60 Biography

Eulàlia Ferrer, managing 'El Brusi' from the
shadows Elisenda Albertí

62 Generation etcetera

The social economy, between utopia and possible
change Josep Casulleras

64 Visions of Barcelona

I refused to be a tourist
Ana María Dávila

66 Report. The social challenge

Building a barrier against inequality
Catalina Gayà and Laia Seró

75 Books

A biography of a city
Daniel Venteo

In the infinite city
Bernat Puigtobella

The golden age of the world's biggest show
Marga Pont

77 The story

Short stories about Barcelona
Bassem an-Nabris

ÍNDICE

78 Entrevista

Marina Garcés. La ciudad siempre ha sido refugio
Anna Punsoda

81 Dossier. Nuevas perspectivas sobre el espacio público

Por un urbanismo que sitúe a las personas
en el centro David Bravo

Si la ciudad es una paella, la vivienda es el arroz
Àlex Giménez

Colectivo sí, y colectivo al límite
Jorge Perea

Superar las fronteras de la calle
Cèlia Marín

Más allá de fachadas y escaparates
Josep Bohigas y Tonet Font

Un salto de escala en la concepción del espacio
público Maria Sisternas

96 Biografía

Eulàlia Ferrer, la directora de 'El Brusi' en la
sombra Elisenda Albertí

98 Generación etcétera

La economía social, entre la utopía y el cambio
posible Josep Casulleras

100 Visiones de Barcelona

No quise ser turista
Ana María Dávila

102 Reportaje. El reto social

Alzar un dique de contención ante la desigualdad
Catalina Gayà y Laia Seró

110 Libros

Una ciudad biografiada
Daniel Venteo

En la ciudad infinita
Bernat Puigtobella

La época dorada del circo
Marga Pont

112 El relato

Pequeñas historias de Barcelona
Bássem an-Nabris

Anna Punsoda

Marina Garcés

La ciutat sempre ha estat refugi

“Les ciutats no han existit mai per elles mateixes: són llocs d’arribada, nuclis dinàmics que es creen amb gent que ve del camp, d’altres països. Si neguem aquests llocs als refugiats els estem expulsant del món”. Són paraules de la filòsofa Marina Garcés (Barcelona, 1973), per a qui la vida és una trama comuna de compromisos.

Des de l’òptica del compromís, parlem amb Garcés sobre l’Europa de les ciutats, l’Europa fronteritzada, els refugiats sirians, les relacions entre el món i el subjecte interdependent. I sobre *Filosofia inacabada*, el seu últim assaig, que ens vol donar eines per pensar el fons comú de l’experiència humana des d’una concepció ambientalista del pensament.

Europa com a unió de nacions va resultar un projecte fallit ja d’entrada. Amb la crisi econòmica també s’ha col·lapsat l’Europa dels estats. Fa poc Ada Colau parlava de les ciutats en xarxa, vostè creu que podrien ser un bon model de relacions per a Europa?

En principi sí. És molt important que la política municipal faci un plantejament més enllà de la gestió local, que les ciutats actuïn com a plataforma per fer política també a altres escales. Però si considero prioritari que actuïn en xarxa no és només per donar solució als problemes d’Europa. De fet, cal anar més enllà de l’Europa que hem construït. El principal problema del projecte europeu és haver-se pensat únicament i exclusivament des de si mateix. No té sentit repetir una Europa de ciutats amb els mateixos defectes que l’actual Europa dels estats: fronteritzada, unificada i reclosa en ella mateixa. Pensem-nos des del Mediterrani, des de l’Europa sud. Per què considerem que Tànger o Tunis estan políticament més lluny que Oslo o Viena? I pensem-nos també transoceànicament: les ciutats iberoamericanes estan molt vinculades entre elles, històricament i també a través de xarxes, com ara la CIDEU, creada a Barcelona.

Les ciutats tenen una llibertat per relacionar-se que no tenen els estats ni les nacions. La contrapartida és que es troben molt limitades legislativament. Una batalla important per a elles és conquerir nous territoris legislatius.

La concepció de les ciutats en xarxa remet a una idea de

col·laboració, però en realitat sembla que les ciutats competeixen entre elles.

El municipalisme conté una ambivalència que cal destapar. Les xarxes de ciutats s’han construït amb dues lògiques antagòniques: de cooperació i de competència. Barcelona té un doble caràcter: és un referent de la tradició municipalista cooperativa i, alhora, ha estat un exemple per a mi horrorós de ciutat-marca que competeix al mercat global de les marques, al preu de l’encariment i d’un model basat en un turisme extractiu. A més, les marques no només competeixen sinó que es compren i es venen. I Barcelona ha viscut molt bé de vendre el seu model arreu del món.

Anem a l’acollida de refugiats. Estem parlant de resoldre problemàtiques d’abast internacional des del municipalisme. No és un assumpte que les supera, a les ciutats?

En l’àmbit legislatiu estan molt limitades. Però en capacitat de reacció i de convicció han estat molt més ràpides i efectives que els estats, col·lapsats per la seva pròpia estructura burocràtica i pels seus jocs d’interessos. No m’estranya gens: allà on la convivència és més perceptible, més directa, la resposta a les urgències de carn i ossos és més efectiva. M’agrada definir les ciutats com a llocs d’arribada. No han existit mai per elles mateixes: són nuclis dinàmics que es creen amb gent que ve del camp, d’altres països. Els habitants de les ciutats són *arribants*. Si des de les ciutats neguem els llocs d’arribada als refugiats, els estem expulsant del món.

A Barcelona es parla d’acollir mil dos-cents refugiats; poca cosa, si ho comparem amb el nombre que acullen ciutats alemanyes més petites.

L’Ajuntament de Barcelona està desplegant la iniciativa en contra –o a esquena– de l’Estat espanyol, mentre que a Alemanya la cancellera Merkel s’ha posat al capdavant de l’operació i n’ha fet una raó d’estat, sigui pels interessos que sigui. Després ens trobem que Barcelona viu una crisi social, econòmica, de precarietat laboral, de problema d’habitatge, com poques ciutats europees. I, encara, hem de tenir en compte la fragilitat del govern de Barcelona en Comú dins l’Ajuntament.

Quin repte ens plantegen, els refugiats sirians?

Confronten la Unió Europea i els estats amb les seves pròpies contradiccions. I a Espanya ens obren un tema encara de més abast. Som un país frontera que rep contínuament immigrants econòmics. Per què hem d’acollir els sirians i no els altres? Quina diferència hi ha entre una guerra bèl·lica i una guerra econòmica i pels recursos, que fa que milers de persones es desplacin per tenir més seguretat, més possibilitats de supervivència?

M’agradaria que Barcelona es declarés ciutat refugi també davant de la tanca de Ceuta i Melilla. D’aquesta manera la idea de ciutat refugi adquiriria una condició política més radical i honesta, que obriria una qüestió molt més seriosa sobre el “nosaltres”, sobre els llocs comuns de vida en un món cada cop més invivable, en aquesta guerra global del capitalisme contra la humanitat. No resoldrem mai els problemes de Barcelona si no situem Barcelona en un món comú.

Europa ha quedat en evidència.

I tant. No només ha quedat en evidència l'Europa de les fronteres, construïda a la defensiva. S'ha destapat l'absoluta falta de compromís en una guerra que és la nostra. Ara arriba l'hora de l'escàndol moral, dels grans gestos i de la urgència. Però quants anys fa que dura aquesta guerra? Quins països hi ha implicats? Quines aliances? Quin armament? La guerra de Síria és la nostra guerra perquè és una guerra mundial en miniatura.

El compromís humanitari amb els refugiats és una manera de tapar els compromisos que no s'han pres abans, i això reforça la idea que no tenim una relació prèvia amb la problemàtica. Diem que els refugiats "ens arriben". Però hauríem de canviar de perspectiva per preguntar-nos d'on arrenca la situació i quina relació hi tenim. Ja estàvem compromesos amb aquesta guerra quan encara no s'havia pres cap decisió sobre l'acollida de refugiats. L'atemptat de París en va ser la fatídica evidència. No volíem ser-hi i ara hi estem del tot ficats, a la força i per les armes.

Sempre parla del compromís com a escenari sobre el qual ens movem i no com una actitud estrictament voluntària.

Per a mi el compromís és la nostra condició fonamental, la nostra manera de ser a la vida. Sempre estem compromesos en situacions comunes, en tots els àmbits: biològic, social, polític... Ontològicament som éssers compromesos. El que passa és que ho obviem des de diferents ficcions que ens aïllen: l'individu, la nació, l'Estat... Creem illes, bombolles de des-implicació amb els nostres autèntics compromisos, i així desfem i neutralitzem els nostres vincles fonamentals amb els altres i amb el món.

Quins són els nostres autèntics compromisos?

Els que ens vinculen als altres i al món que compartim. Jo defenso que la vida no és només teva o meva, sinó que és un problema comú. És clar que aquest problema pren formes particulars, però remetent a una mateixa trama de compromisos. Desvincular-nos-en, trencar els llaços amb la condició comuna de la vida com a problema, és fer un acte de violència. Comprometre's és una presa de consciència, sí. Però no vol dir un posicionament mental, sinó un posicionament amb el cos, amb la vida, amb els afectes.

El Jo pensant, el Món i el Déu: aquestes són les tres substàncies que ens ha traslladat la tradició filosòfica des de la modernitat. Com explica el seu "nosaltres" en aquest Món comú?

Prendre posició en un món comú ens obliga a moure'ns, a torçar la mirada i descobrir-nos implicats. La tradició cristiana il·lustrada feia del món el nostre escenari: Déu posa l'home al món des d'una relació d'exterioritat. Quan Déu desapareix, l'exterioritat home-món es manté i el món queda convertit en un objecte de consum i d'explotació. Defenso que el món és el conjunt de relacions que el componen, i que aquest conjunt de relacions ens fan ser el que som.

La condició del pensament polític passa per la presa en consideració d'aquest conjunt de relacions que podem pensar i fer junts. Són relacions, per tant són dinàmiques, és a dir, que les podem transformar junts, no ens determinen.

© Pere Virgili

Quin subjecte requereix aquest món d'interdependències?

És clar que no el subjecte modern. Tota la filosofia del segle xx ha fet ja una crítica profunda al subjecte basat en la idea d'unitat, sobirania i identitat, un subjecte bàsicament format per consciència i voluntat. El subjecte de la modernitat és un individu alliberat de les seves determinacions i subjeccions amb el món. El segle xx, amb la seva terrible experiència de la destrucció, aprofundeix en la crisi del subjecte i en decreta la mort. Ara ens toca travessar aquesta crisi, aquesta mort, i descobrir què hi ha més enllà; per exemple,

l'autonomia, que no és un atribut individual sinó col·lectiu. Autonomia és la possibilitat que ens donem a nosaltres mateixos de transformar les relacions que ens conformen.

La mort del subjecte com a oportunitat. Sembla contradictori, si pensem que precisament el concepte d'individu neix com un element emancipatori...

La categoria d'individu neix en el trànsit dels segles xvi al xviii com un moviment d'emancipació respecte de les determinacions inqüestionables de la comunitat d'origen, de religió o d'estament social. L'individu trenca amb aquests lligams, hi ha un moviment de sostracció necessari per poder dur a la pràctica valors com la igualtat o la llibertat. El nostre repte és refer el vincle amb els altres i amb les institucions sense perdre l'anhel emancipador característic d'aquesta primera modernitat radical.

Emancipador per què? Què ens subjuga en una democràcia moderna?

Hem descobert altres formes de servitud i dominació. L'individu s'emancipa de les seves determinacions d'origen, però es troba condemnat a fer-se projecte i empresa de si mateix per vendre's en una societat convertida en un gran mercat. Ens trobem individus completament empresarialitzats competint sense fre els uns amb els altres. Heidegger ho deia així: el conqueridor ha estat conquerit per la seva conquesta.

A mitjan segle xx el drama del subjecte modern, d'aquesta potència que s'emancipa i que alhora es descobreix com a destructora del món, es va veure molt clar: ens havíem il·lustrat, ens havíem alliberat, havíem mort Déu..., i ens continuàvem matant els uns als altres. A dia d'avui no és tant que ens estiguem matant els uns als altres sinó que ens matem junts. És el que explico a *Filosofia inacabada*.

En la primera part de *Filosofia inacabada* vostè revisa les grans qüestions que la filosofia contemporània ha deixat obertes. Com s'hi aproxima?

El llibre parteix de la necessitat d'anar més enllà de la mort de la filosofia, tan anunciada. Vaig decidir estudiar filosofia a principis dels anys noranta, just després de la caiguda del mur de Berlín, quan la fi de la història anava de la mà del debat estètic i filosòfic sobre modernitat i postmodernitat. Ens vam formar des de l'experiència d'un final que plantejava un doble esgotament: el del fil de la història i la seva promesa de progrés i el dels models sistemàtics de pensament. El llibre proposa un recorregut per una geografia del pensament que no pretén allargar una història esgotada, sinó obrir-se a una altra experiència de la relació entre el pensament i el món. No es tracta d'estirar el passat d'una filosofia moribunda, sinó d'obrir-nos al present d'una filosofia inacabada.

Vostè defineix la filosofia inacabada com una filosofia radical. Com pot ser radical una filosofia provisional?

La radicalitat es defineix per la disposició a qüestionar els paradigmes i els prejudicis sota els quals funcionem. Per tant, la radicalitat necessàriament obre i *inacaba* les realitats que creïem conèixer i reconèixer. Ens ofereix altres perspectives i ens exposa a conseqüències potser fins a les

hores imprevistes. La radicalitat no és mai asseguradora de la realitat, sinó que obre mons provisionals.

Què vol dir quan afirma que, per a la filosofia, el cos sempre ha estat un cadàver? Quina relació reivindica amb el cos?

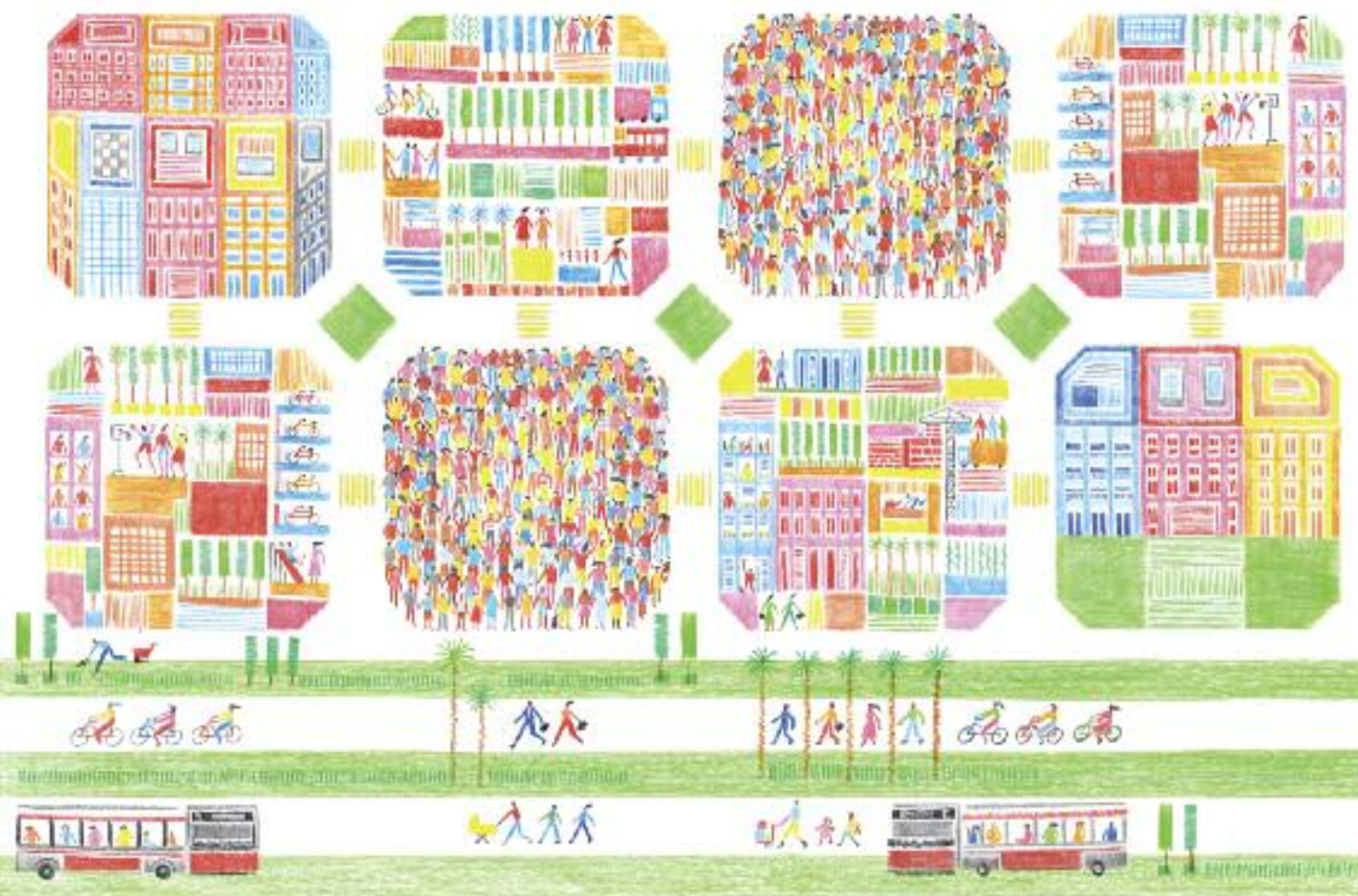
A Occident ha dominat cert dualisme que fa de la ment, l'ànima o la consciència el centre de la comprensió de la realitat, del coneixement i de l'experiència de la veritat. El cos ha quedat com un suport, una màquina o, com deia Plató en algun diàleg, una tomba, del qual més ens val escapar. Això no vol dir que tota la filosofia hagi estat dualista i anticorporal, i encara menys en les darreres dècades. Almenys des de Nietzsche hi ha un clam per *incorporar el cos* al pensament, per escoltar-ne les raons i per entendre'ns com a cossos que pensen. Jo reivindico que aquest gir corporal del pensament no sigui només un parlar i escriure més *sobre* el cos, sinó un pensar *des del* cos.

De Nietzsche a Jean-Luc Nancy, la segona part de l'assaig és un diàleg amb vint-i-sis pensadors del segle xx, però tots són europeus o americans. Com s'entén, des de la mirada descentrada d'Occident que vostè proposa?

El segle xx, fins on jo el rastrejo, representa la culminació de l'eurocentrisme –la cultura nord-americana inclosa– i de la mirada colonial en la construcció del món global. Fins a finals del segle xx no som conscients de la pèrdua de centralitat de la cultura occidental. A partir d'aquí el món comença a configurar-se de manera multipolar, que no vol dir necessàriament ni més justa ni més igualitària. Com diuen alguns pensadors postcolonials, Europa s'ha provincialitzat. El que jo busco en el gran pensament del segle xx són les crítiques que la tradició occidental ha fet sobre ella mateixa. Si el llegim bé, el segle xx filosòfic és, alhora, un gran crit de dolor sobre la pròpia herència i una caixa d'eines molt rica per buscar noves aliances amb altres fonts i paradigmes de pensament.

Per elaborar nous conceptes i ontologies des d'una perspectiva del món comú, vostè diu que cal alterar el mapa nacional-cultural, que tanca les identitats i les seves concepcions del món en unitats sota el domini occidental. Com podem fer-ho?

A *Filosofia inacabada* proposo una concepció ambientalista del pensament que substitueixi les concepcions historicista i culturalista. La primera és la que ens diu que hi ha una sola història de la filosofia amb un sol sentit i un sol horitzó. La segona és la que ens diu que cada cultura ètnica o nacional té la seva filosofia. Crec que el pensament funciona segons contextos que afavoreixen o obstaculitzen les possibilitats d'una experiència radical i creativa de la veritat. A la península Ibèrica som més o menys europeus, però hem crescut en un ambient històricament advers a la filosofia. Com podem afavorir contextos favorables al pensament? Sota quines condicions? Des de la riquesa ecosistèmica –que no fa de la filosofia una història sinó una diversitat inconstant–, és possible pensar avui, i junts, el fons comú de l'experiència humana? L'aposta de *Filosofia inacabada* és que sí. Que no només és possible, sinó que és necessari. ■

© Maria Corte

Noves perspectives sobre l'espai públic

La gestió de l'espai públic en els darrers quinze anys és un reflex de les polítiques que han marcat la vida de la ciutat. Aquest dossier repassa algunes de les solucions arquitectòniques i urbanístiques adoptades que no sempre han respost amb prou encert als reptes de l'habitatge, la mobilitat, la dispersió urbana i la desindustrialització.

L'abús del crèdit hipotecari i l'escassetat de promocions públiques han fet difícil l'accés a l'habitatge a sectors importants de la població. En alguns barris el fenomen de la gentrificació ha expulsat els habitants tradicionals.

La mobilitat és clau a l'hora de repensar els models productius. El cotxe ocupa un espai desmesurat al carrer i està matant Barcelona, que és ja una de les ciutats més contaminades d'Europa.

Barcelona viu també la polarització entre el turista i el ciutadà. Si el turisme és inevitable, la ciutat ha de ser habitable. Els canvis del model productiu i les seves conseqüències sobre el teixit industrial conviden a repensar com reindustrialitzar la ciutat, quin paper ha de tenir l'espai públic en la producció i el consum.

Els arquitectes que participen en aquest dossier demanen que l'urbanisme resolgui problemes en lloc de crear-ne de nous i apunten propostes que tornin a posar la gent al centre. I reclamen que la democratització de la ciutat passi per la sostenibilitat, la memòria, la redistribució i la participació de la ciutadania i el rendiment de comptes.

Vicente Zambrano

David Bravo

Arquitecte. Professor de l'escola Elisava

Per un urbanisme que posi la gent al centre

Barcelona expulsa les classes populars del centre a la perifèria. La gentrificació i la dispersió urbana són els dos caps d'un mateix procés que cal contrarestar activament perquè ens allunya d'un model de ciutat més mixta i compacta, és a dir, més justa i sensata.

Ara que Barcelona inicia una nova etapa política, no podem deixar de preguntar-nos quin projecte urbanístic li cal. A hores d'ara, la "ciutat dels prodigis" urbans hauria d'haver après que urbanisme i política són indeslligables. Les etimologies de l'un i l'altre, ben arrelades al paviment urbà, indiquen que, lluny de ser una mera qüestió estètica, l'arquitectura i l'urbanisme tenen una dimensió ètica. Massa sovint, valorar la Torre Agbar o l'hotel Vela ha consistit a respondre a la pregunta "t'agrada?". Però la lectura política de l'urbanisme és tan necessària com el balanç urbanístic de la política. Transformar la ciutat pot ser tan aviat un instrument de democratització com una arma per a l'abús de poder. I, durant dècades de llums i ombres, Barcelona ha estat modèlica en ambdós sentits. Hem comprovat que les reformes urbanes poden estar al servei de la corrupció, l'especulació, la privatització, la segregació o el malbaratament; alhora, són ineludibles per afrontar els reptes ecològics i econòmics que ens planteja el futur immediat.

Durant massa temps, l'urbanisme ha dissimulat la seva naturalesa política; ara, la política no pot menystenir la seva tasca urbanística. Diguem-ho clar: la tecnocràcia ha governat Barcelona. Els experts i els poderosos han pres decisions de dalt a baix i d'esquena a les necessitats de la gent. Davant la perplexitat de moltes institucions, els moviments socials han hagut de prendre la davantera en la resposta a desgavells com la bombolla immobiliària o la turística. Ara, l'activisme ha pres l'Ajuntament, segons es diu, per governar-lo "de baix a dalt" i en favor del "bé comú".

Però, com es tradueix això en una política urbanística? Per començar, cal tenir una visió més empàtica del teixit social de la ciutat. Deixar de mirar-se-la des de dalt, com si es tractés d'un tauler d'escacs –per no dir de Monopoly– on s'entrecreuen estratègies massa complexes per a la comprensió dels seus habitants. Aquesta perspectiva allunyada ha impedit a l'urbanisme tecnocràtic percebre quelcom que els veïns pateixen en primera persona: Barcelona expulsa les classes populars des del centre cap a la perifèria. La gentrificació i la dispersió urbana són els dos caps d'un mateix procés que cal contrarestar activament perquè ens allunya d'un model de ciutat més mixta i compacta, és a dir, més justa i sensata. Un urbanisme exercit des del punt de vista horitzontal del vianant hauria notat els efectes d'aquesta centrifugació, que deteriora seriosament els quatre àmbits en què transcorre la vida quotidiana de la ciutat. Saber quins són aquests àmbits era ben fàcil, només calia posar-se a la pell del ciutadà: cada matí, sortim del lloc on vivim –habitatge– per desplaçar-nos –mobilitat– a un indret on guanyar diners o gastar-los –producció i consum– i, després, si tot va bé, dediquem un temps al lleure, la cultura o la participació –espais de ciutadania–. Habitatge, mobilitat, llocs de producció i consum i espais de ciutadania són quatre àmbits essencials que l'urbanisme del qual venim ha desatès, si no és que no els ha maltractat.

Pel que fa a l'habitatge, pocs dubtes hi pot haver, a hores d'ara, que les coses s'han fet ben malament. Per lliurar-se de la grisa herència del franquisme, Barcelona va fer de l'es-

Vicente Zambrano

Vicente Zambrano

pai públic el recipient d'una jove democràcia. L'espai domèstic, però, va quedar en mans del mercat. El foment actiu de la compra hipotecària i l'escassetat de promocions públiques –cèntriques i de lloguer– ens han deixat un paisatge ple de gent sense casa i de cases sense gent. La capital catalana no només està lluny de garantir el dret a l'habitatge, sinó que es troba davant una emergència habitacular que atempta contra el dret a la ciutat. Paradoxalment, l'embelliment de places i carrers ha encarit els pisos dels voltants, i ha expulsat els veïns que més mereixien l'efecte redistributiu de l'acció pública. Quedar-se al carrer i no penetrar als lliminars de les cases ha estat un error que pot sortir tan car com “posar-se guapa” sense pensar a abraçar-se.

El front de la mobilitat tampoc no surt ben parat de la revisió. Vam destinar la partida més cara de la factura olímpica a les rondes, una infraestructura faraònica que permet que cada dia entrin a Barcelona més cotxes que a Manhattan i que ens ha convertit en una de les ciutats més contaminades d'Europa. Un cop expropiada i excavada, aquesta rasa pública dedicada en exclusiva al vehicle privat va desapropiar l'oportunitat de disposar d'un metro de circumval·lació. Això ens va dur, anys més tard, a iniciar la línia 9, una obra encara més faraònica que no sabem si podrem enllestir ni acabar de pagar. Al capdavall, la densitat que tant caracteritza Barcelona i que facilita els recorreguts a peu o amb transport públic provoca, alhora, que sigui més vulnerable a l'impacte del cotxe i que més gent deserti de la ciutat i fugi, motoritzada, cap als suburbis enjardinats.

També han marxat fora la producció i el consum que feien ciutat. La globalització s'ha endut la indústria cap a llunyanies on resulta molt més barat explotar els treballadors i el medi ambient. Les fàbriques, que tanta mà d'obra havien atret cap a Barcelona, han quedat tan desocupades com els seus treballadors. Quan la ciutat es preguntava com guanyar-se la vida, pretenia ser més llesta que realment intel·ligent. Se li acudia, per exemple, plantar casinos als horts del Llobregat, esperant pluges de milions d'euros i milers de llocs de treball. Però, ja se sap: amb aquesta mena d'urbanisme, sempre plou sobre mullat. Mentrestant, la

mateixa globalització substituïa el petit comerç per franquícies que no tenen res per oferir a la vida diària dels barris. Els carrers cèntrics s'han anat confonent amb els passadissos d'un centre comercial i, a la perifèria, proliferen grans superfícies que esperonen el consum irresponsable, la generació de residus, l'ús del vehicle privat, la precarietat laboral o la concentració de riquesa en poques mans.

Per acabar, els espais públics on havien de florir el lleure i la cultura, entesos com a vehicles de transformació social, de debat crític i de participació democràtica, es dediquen a nodrir el que sembla l'última indústria possible: el turisme de masses. Ja hem perdut la Rambla, el Port Vell i el Park Güell. Cada cop menys atents amb els ciutadans que amb els clients, els carrers s'omplen de dispositius espantapobres i es fan més exclusius i excloents, més útils al lucre i al luxe que a la igualtat d'accés i a la llibertat de moviments. La hipernormativització ofega l'expressió espontània i criminalitza la protesta, mentre que dona ales a la propaganda comercial, al control social o a la representació dels poders fàctics. S'han inaugurat museus icònics mentre es retallaven els espais culturals existents; s'ha cedit la gestió i l'ús d'equipaments municipals a empreses privades mentre es desallotjaven i enderrocaven espais socials autogestionats. En definitiva, el clientelisme ha guanyat terreny a la ciutadania.

Si bé l'urbanisme ha maltractat aquests quatre àmbits essencials, es vulgui o no, constitueix el principal instrument per redreçar-los. Barcelona necessita més habitatge públic i menys vehicle privat, més espais on moltes mans petites es puguin guanyar la vida i més escenaris on la ciutadania s'impliqui, s'expressi i s'apoderi. I tot això passa, necessàriament, per un urbanisme que posi la gent al centre. Posar-la al centre, en el sentit físic, vol dir permetre que les classes populars repoblin els barris mixtos i compactes d'on les expulsa el mercat. Posar la gent al centre, en el sentit polític, significa implicar els ciutadans en la presa de decisions. Que deixin de ser afectats de l'urbanisme tecnocràtic i passin a ser protagonistes i beneficiaris d'un urbanisme democràtic. ■

A la pàgina anterior, habitatges per a gent gran al passeig d'Urrútia de Nou Barris. Damunt d'aquestes línies, carril bici al passeig de Sant Joan i una imatge de la Fira d'Economia Solidària que va tenir lloc l'octubre de 2015 a l'espai de la Fabra i Coats de Sant Andreu.

Cristina Gamboa / La Borda

Àlex Giménez

Arquitecte. Professor d'urbanisme i ordenació del territori a l'ETSAB (UPC)

Si la ciutat és una paella, l'habitatge és l'arròs

És moment de posar-se a cuinar. De combinar les aproximacions cooperatives amb la visió de gènere i els assajos tipològics, les polítiques socials i les oportunitats legals, la consciència ambiental i les contribucions més contraculturals i antinormatives.

Tenim un problema d'habitatge. De dret a l'habitatge. La casa és la inversió més important que fem a la vida; s'emporta la major part del producte de la nostra feina. L'habitatge és indispensable en la nostra identitat perquè a casa s'emparen els altres drets: si no estic empadronat, no voto; si no tinc on dutxar-me, no puc buscar feina; si no tinc on dormir, com puc relacionar-me socialment? Si la casa és només mercaderia, com és possible el dret a l'habitatge? Com pot ni tan sols plantejar-se el dret a la ciutat?

Tenim un problema d'opacitat i imprecisió en les dades sobre l'habitatge. La casa i la nostra capacitat d'endeutar-nos-hi és una de les principals mesures de la riquesa del país. L'habitatge és el nou patró or. Hi ha poques dades i dades contradictòries, però les que hi ha són devastadores.

Un terç de les famílies de Barcelona vivim de lloguer, i dos terços, de propietat, però pràcticament tots de mercat lliure. L'habitatge públic no arriba a l'1,6%. Això no hauria de ser un problema si el mercat s'autoregulés i cobrís les necessitats dels ciutadans, però la crisi ens ha demostrat que només es regula a favor dels més rics. I quan el mercat exerceix la seva voracitat, aquest 1,6% resulta insuficient per cobrir les necessitats de tots els qui es veuen empesos a l'exclusió.

En total, més de mig milió de desnonats a l'estat des del 2008. És l'equivalent espanyol als cinc milions de desnonats per les *subprime* americanes. Barcelona és la ciutat espanyola al capdavant dels desnonaments; el barri amb més desnonats, Ciutat Meridiana. Mig milió de persones és molta

gent amb les bosses a la vorera: és la mida de les capitals de província espanyoles més grans. És com fer fora tota la població de l'Hospitalet de Llobregat dues vegades. Són cinc-cents mil unitats de dolor i desesperació, d'angoixa i ganes de morir.

Tenim un problema d'habitatge amb els serveis socials saturats perquè l'assistencialisme de l'Estat arriba tard, quan arriba. I tenim els serveis sanitaris col·lapsats amb quadres de malalties vinculades a la precarietat de l'habitatge i a una salut mental acorralada per la por. Una sanitat en procés de retallada i privatització.

Tenim un problema d'habitatge a Barcelona perquè hi ha tres mil persones dormint al carrer, l'única opció de les quals és un sistema d'alberg voluntariós i insuficient. No hauria de ser així, Barcelona és una ciutat rica.

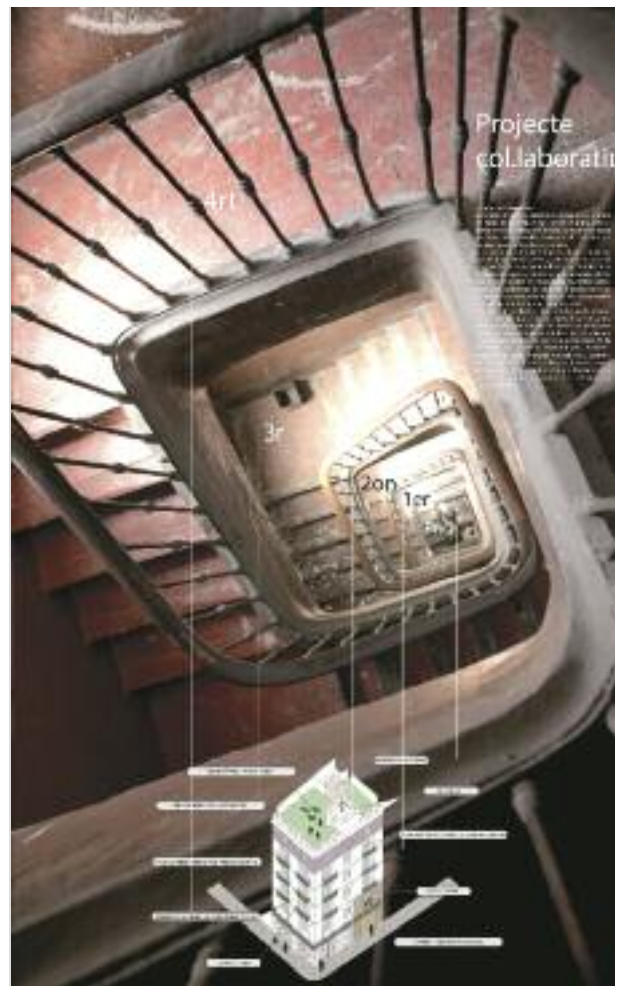
Tenim un greu problema d'habitatge perquè el que havia de ser refugi s'ha convertit en naufragi.

Les administracions, tan diligents per executar els llançaments, s'han mostrat letàrgiques per resoldre el problema. Ha estat tant el moviment mediàtic com l'omissió política. Anys de retòrica des de patronats, meses, observatoris, consorcis, departaments, direccions, foment, regidories, conselleries i fins i tot ministeris –que n'hi ha hagut– de l'habitatge. Poc arròs i arròs mogut. Arròs perdut.

Socarrat

Però no, no tot està perdut. Hi ha cinc àmbits propositius sobre l'habitatge que plantegen solucions. En primer lloc,

Jordi Gómez / Adriana Mas

hi ha propostes des de les economies solidàries. Hi ha dues experiències en marxa a Barcelona, La Borda i Sostre Cívic, a Can Batlló i el carrer de la Princesa, respectivament. Proposen la cooperativa en cessió d'ús com a solució habitacional que permet l'arrelament –matricular els nens a l'escola, canviar les rajoles del bany– sense donar curs al petit especulador que tots portem a dins. No és un invent. El model cooperatiu Andel està comprovat a Escandinàvia, amb ràtios de fins al 30% del parc d'habitatges (Copenhaguen). Es podria pensar que és cosa de països riquíssims. Doncs tampoc. A Montevideo, l'Uruguai, s'aplica el model amb una proporció del 4%.

Tenim propostes des de la participació de base i la contracultura. L'okupació, amb k, és un fenomen de resposta política a un mercat abusiu que al nostre país ha estat reprimint violentament. És impossible concebre a Catalunya experiències com les de Bonnington Square, de Londres, o Christiania, de Copenhaguen, perquè els mecanismes repressors de les nostres administracions són immisericordiosos. La legalitat espanyola posa el dret a la propietat privada per sobre d'altres drets que afecten greument allò col·lectiu. Malgrat tot, i afortunadament, els col·lectius okupes i d'autogestió de l'habitatge denuncien, amb les seves accions, els especuladors i els qui menyspreen la ciutat i els seus veïns amb l'abandonament.

Hi ha propostes des de les polítiques socials. El Pis Zero de la fundació Arrels proposa una resposta a la realitat de l'habitant de carrer crònic que supera les traves ambulatò-

D'esquerra a dreta, el projecte cooperatiu Sostre Cívic, al carrer de la Princesa, 49; un edifici ocupat i, a sota, el projecte Pis Zero de la Fundació Arrels. A la pàgina anterior, reunió de participants en el projecte cooperatiu La Borda, a Can Batlló.

Sandra Prat

Sandra Prat

Imatges del projecte d'arquitectura sostenible i comunitària Ressò, de l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura del Vallès (ETSAV), guanyadora del premi d'innovació al certamen internacional Solar Decathlon 2014.

ries d'uns mecanismes assistencials d'eficàcia relativa. Els Arquitectes de Capçalera recuperen la funció social de l'arquitecte mitjançant un xafarranxo professional de resposta a situacions d'emergència. Són propostes que van encara més enllà del Housing First americà, que se segueix també a Austràlia, França, el Canadà i Finlàndia.

També hi ha propostes des de la sostenibilitat i els materials. La construcció amb materials sostenibles i els tallers d'ús i manteniment energètic de l'edificació ens donen estratègies per lluitar contra la pobresa energètica. El premi

internacional Solar Decathlon de 2014 marca un abans i un després en la manera de pensar la casa en la seva funció més substancial, l'autèntic refugi. El més interessant del concurs en aquesta edició no era només la capacitat tecnològica de la peça guanyadora de fabricar-se i funcionar amb una empremta ecològica gairebé inexistent; el millor era que es plantejava com una crítica frontal a la idea de l'habitatge unifamiliar aïllat com a model de creixement urbà, un habitatge que és incompatible amb una idea de ciutat sostenible. L'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura del Vallès (ETSAV) hi presentava el projecte Ressò, que va guanyar el primer premi d'innovació amb una casa solar comunitària per a rehabilitació social.

I, finalment, tenim les propostes des de la forma arquitectònica. França s'ha avançat amb projectes de densificació als polígons d'habitatge de la *banlieue*. No és casualitat que les iniciatives en habitatge convisin amb l'assaig econòmic en la cultura que planteja, amb més èxit editorial, les alternatives teòriques al capitalisme salvatge. Els assajos de nova arquitectura residencial publicats per *_Export Barcelona* són molt útils per avançar per aquests camins. La Casa sense Gènere de l'arquitectura feminista d'avantguarda posa en evidència l'enganyosa racionalitat de les tipologies modernes, dissenyades per homes i per a homes, amb distribucions espacials hiperjeràrquiques en què s'ignoren activament les tasques domèstiques amb cuines estretes i amagades que obliguen a treballar d'esquena a la família i habitacions de la bugada exigües i incompatibles amb la conciliació. L'equip d'investigació de Rehabitar ens recorda la conveniència d'una pell urbana gruixuda i promíscua i, com els arquitectes feministes, reivindica un habitatge que fomenti l'equitat i l'adaptabilitat de la casa a les transformacions de la família en el temps.

Els cinc àmbits propositius condueixen a un projecte de ciutat que supera la distòpia habitacional amb situacions reals i provades. Cap no cau en la trampa de l'*smart city*, que és l'equivalent urbanístic a utilitzar desodorant sense dutxar-se. Es tracta de cinc ingredients consistents. És menjar, no cosmètica. Són els cinc projectes que fan que l'arròs s'enganxi al fons de la paella.

Hi ha versions sobre el significat etimològic de la paraula *paella*. La majoria apunten al llatí *patella*, que descriu una paella de doble nansa. Algunes reivindiquen el seu origen valencià, del català *plat*, *platell*, *platella*. En el castellà profund i en l'espanyol americà hi ha la *paila*, un atuell metàl·lic ample i poc profund.

Tanmateix, la hipòtesi que més s'ajusta a la finalitat d'aquestes línies sosté que l'origen de la paella és la *baqiyah*, mot àrab que significa "menjar del dia abans". S'hi ajusta perquè es distancia del continent i se centra en el contingut. El contingut són les sobres, l'existent. A casa el menjar no es llença, s'aprofita el que hi ha; el mateix hauria de passar a la ciutat, que és la casa de tots. La ciutat del futur ja està construïda: és aquesta.

Que no se'ns passi l'arròs

És moment de posar-se a cuinar. De combinar les aproximacions cooperatives amb la visió de gènere i els assajos tipològics, les polítiques socials i les oportunitats legals, les possibilitats materials, la consciència mediambiental i les

Vicente Zambrano

Habitatges socials Torre Via Júlia, de Can Caralleu i de Can Travi. Són tres projectes inclosos en l'exposició itinerant "Export Barcelona. Habitatge social en contextos", que recull vint propostes socials d'arquitectes catalans. La mostra és un dels esdeveniments de la segona edició del Cities Connection Project.

contribucions més contraculturals i antinormatives. L'urbanisme té en la seva estructura disciplinària la capacitat d'articular aquestes combinacions i portar-les a la realitat física, però per fer-ho necessita una voluntat política clara i la perspectiva suficient per afrontar el que és important sense abandonar el que és urgent. Això s'hauria de fer, per començar, amb un nombre d'emplaçaments limitat i ben escollit. No és versemblant afrontar les polítiques de creació d'habitatge públic només amb les lògiques de l'assistencialisme quantitatiu. La posició urbana és clau, i la conjugació de l'habitatge amb l'espai públic, imprescindible.

Es tracta de produir habitatge públic i de lloguer a petita escala, en promocions de dos, quatre, dotze unitats, en emplaçaments que aprofitin la ciutat existent amb la lògica de les tres v: valor, visibilitat, viabilitat. Hi ha aquests llocs d'oportunitat a la ciutat compacta. Edificis estrets contra mitjaneres consolidades. Remuntes que esgoten l'edificabilitat d'un sector. Peces d'habitatge dotacional intersticials. Aprofitament de les friccions entre teixits urbans. En el contacte amb les infraestructures. Sobre els litorals marítics i fluvials. Robant espai al cotxe.

Es tracta també d'aprofitar un teixit productiu castigat per la crisi: el del petit promotor, el dels oficis vinculats a la construcció, el d'un 50% d'atur juvenil.

Es tracta de fer-ho de menys a més, en clau experimental, de manera que es puguin superar traves i contradiccions normatives. Han de ser peces que s'encaixin als barris existents fomentant la diversitat de rendes a través de la varie-

tat tipològica i de diferents mecanismes d'accés i preu segons les rendes i el pla de vida dels seus ocupants.

Es tracta d'engegar organitzant concursos vinculants, de mínima entitat, paritaris, en els quals sigui imperatiu que els vells professionals treballin amb els joves. Han de ser concursos per sumar, el premi dels quals és l'execució de manera coordinada, que superin la fórmula de la "competitivitat" i l'"excel·lència" formal a favor de la col·laboració i la promiscuïtat disciplinària.

Fent-ho d'aquesta manera, amb l'estratègia d'un equip odontològic urbà que obtindrà, rehabilitarà, salvarà la peça, posarà una corona o un implant com a màxim, podrem anar construint un parc d'habitatge públic de lloguer capaç de moderar els extrems del mercat. La resta són dentadures postisses contra el delicat paisatge natural que envolta la ciutat.

Hem fet massa closca. Tant de mol·lusc no és paella, és mariscada. Ens hem deixat les dents postisses a la pota del llamàntol. Cal tornar a posar arròs, i no podem posar-lo als marges, com si fos una guarnició d'arròs bullit. L'arròs s'apropia del sabor dels ingredients des del fons de la paella i el distribueix entre els comensals. Aquí rau el seu poder democràtic. ■

Vicente Zambrano

La plaça de les Glòries, un entorn públic problemàtic que s'ha de veure com acaba funcionant per determinar si les decisions administratives han estat correctes. A la pàgina següent, l'Illa Diagonal, un exemple reeixit d'apropriació col·lectiva d'un espai privat, gràcies a un disseny permeable als moviments urbans.

Jorge Perea

Arquitecte. Professor associat al Departament d'Urbanisme i Ordenació del Territori de l'ETSAB (UPC)

Col·lectiu sí, i col·lectiu al límit

La transposició dels canvis socials a l'espai públic en fa un àmbit d'intercanvi, de relació i de producció que trenca la seva imatge neutral i pacificadora. Com ja va anticipar Manuel de Solà-Morales, l'espai col·lectiu és la riquesa urbana del futur.

Poques metròpolis europees han estat capaces, com Barcelona, d'associar la renovació urbana amb la transformació de la seva vida social i de l'esfera pública. Abundant en metàfores i narratives, l'èxit de la renovació democràtica es va fonamentar de manera radical en la transformació de la matèria primera de la ciutat on prenien cos la vida social, els seus espais públics i els seus espais col·lectius.

D'una banda, hi va haver una producció ingent d'espais públics –parcs i places, platges i fronts– on construir i donar forma a significats i referents de fàcil identificació, on la novetat de l'espai i la seva qualitat física eren fàcilment apropiables per la ciutadania i prefiguraven la imatge material i l'expectativa de la renovació urbana.

D'altra banda, la capacitat de la vida cívica de *contaminar* i apropiarse del caràcter dels llocs privats –espais i edificis– dotant-los de significat col·lectiu, contribuïa a la creació d'una ciutat més rica en llocs i complexa en significats. Tal com definia canònicament Manuel de Solà-Morales, la força del binomi consistia a “urbanitzar l'element privat, és a dir, convertir-lo en part de l'àmbit públic”. L'edifici d'usos mixtos de l'Illa Diagonal, on la planta baixa es barreja amb les voreres urbanes i acull els moviments urbans exemplificaria aquesta noció.

La capacitat transformadora del binomi espais públics – espais col·lectius ha estat desigual, ja que ni la disponibilitat de l'espai físic ni els objectius urbans han estat constants al llarg del temps. La generació de places i parcs que va caracteritzar els primers anys democràtics va sorgir de l'oportunitat i de la disponibilitat d'espais on materialitzar la

transformació –fàbriques obsoletes i grans peces desplaçades a la perifèria, espais derivats del planejament administratiu i llocs existents per redissenyar.

En absència d'un model general, la coherència del llenguatge arquitectònic va dotar de cohesió la imatge de renovació urbana de l'espai públic per damunt de les especificitats dels contextos i les ambicions particulars dels llocs, i es va crear allò que la literatura arquitectònica va canonitzar com “Espai públic Barcelona”.

Tanmateix, l'evolució de l'estructura municipal i la progressiva subdivisió administrativa durant les darreres dues dècades, de manera combinada amb el desplegament del trencadís metropolità (“ciutat de ciutats”, “la ciutat de barris”) i la nova sensibilitat envers les comunitats, el veïnatge i la ciutadania, han comportat, molt sovint, una simplificació del projecte de l'espai públic, paradoxalment a favor de l'arquitectura del pla del terra. La proliferació de racons, interiors d'illa i places carregats de subjectivitat i personalitat exemplifiquen un nou protagonisme arquitectònic. El factor que els dona aquest to massa diferent no és la seva condició dissenyada i particular, ni la inherent i necessària sensibilitat ciutadana i veïnal, sinó l'autonomia del terra, en detriment de la relació entre les coses.

Esgotades les escaletes, farts els buits metropolitans, les transformacions infraestructurals possibiliten oportunitats urbanes més grans on la distància entre la infraestructura i el projecte d'espai públic s'ha fet encara més evident.

Les cobertures lineals de la ronda del Mig o la travessera de Dalt i la renovació recent de la plaça de Lesseps

Vicente Zambrano

exemplifiquen aquestes limitacions metodològiques. L'aportació al dinamisme urbà i l'èxit social esdevenen “suburbans” en concepte, ja que minimitzen la capacitat per crear significats urbans generals i per incorporar-se a l'imaginari col·lectiu general barceloní. La comparació amb les grans transformacions infraestructurals dels vuitanta –Moll de la Fusta, ronda de Dalt, Trinitat–, on infraestructura i espai públic eren objecte de reflexió simultània, endureix més aquesta percepció.

La transformació de la plaça de les Glòries contribueix al debat de manera directa. Malgrat el titànic esforç administratiu i el treball exemplar d'arquitectes i enginyers, la radical falta de relació entre el subsòl frenètic –farcit de metros, ferrocarrils i túnels viaris– i la plaça redueix la consciència recíproca entre la superfície i el subsòl.

Àmbit central o espai d'enllaç? Potser tots dos, potser cap alhora. El comportament definitiu de l'espai construït determinarà l'encert o no de les decisions administratives.

Una nova reflexió sobre l'element col·lectiu

Davant aquest panorama, l'element col·lectiu reapareix com un nou territori d'exploració, de límits desdibuixats i de gran ambigüitat, i mancat encara d'un model precís. Si als noranta la noció d'espai col·lectiu havia anticipat l'apropiació cívica del món privat com a acte civilitzador, el canvi de segle ha aportat una noció més expansiva que aborda la naturalesa exclusiva de l'àmbit públic.

Paral·lelament, l'aparició d'un conjunt significant de noves peces urbanes, tant pel que fa a equipaments com a edificacions privades, proposa models on deliberadament es qüestiona la delimitació estricta entre l'àmbit públic i el privat. Alguns prenen la forma d'edificacions d'origen públic, com les fàbriques de creació –Fabra i Coats a Barcelona, Matadero a Madrid, Kaapeli a Hèlsinki o Space a Londres–, on àmbits cooperatius de producció artística es barregen amb habitatges i comunitats, i el ciutadà deixa de ser un actor passiu i lúdic per esdevenir, en col·lectivitat, protagonista viu dels espais.

En el territori privat, les mutacions de l'espai productiu –Campus Repsol a Madrid, Redbull a Londres– anun-

cién formes de producció sense llocs estables, organitzades de manera flexible, on les estructures bàsiques de treball es defineixen a partir de criteris de col·laboració i cooperació.

D'acord amb la seva condició més urbana, les iniciatives del moll NDSM, del districte Hallen o del KromHout Hall d'Amsterdam porten als barris, a les cases i als espais lliures la idea de participació permanent, en què la barreja i la creativitat desdibuixen el marc comunitari inicial per dotarlo d'un caràcter col·lectiu superior.

Els resultats tenen característiques singulars. El domini de l'espai és ambigu i hi ha una combinació promíscua d'usos i espais. La transposició dels canvis socials –en el treball, en les formes d'agrupació– a l'espai públic, com a lloc urbà d'accés universal, en fa un àmbit d'intercanvi, de relació i de producció que trenca la seva imatge pacificadora i neutral. Heterogenis en composició, individus i col·lectius s'agrupen a l'espai públic trencant el seu bucòlic destí com a espacialització del lleure i convertint-lo en un lloc per fer coses i per fer-les junts.

Aquí s'evoca un nou marc reflexiu i propositiu que recupera les millors dimensions de l'espai públic i les condicions contemporànies per reforçar-ne l'apropiació ciutadana, superant la visió comunitarista (l'espai com a suport de comunitats subjectives) mitjançant la intensificació col·lectiva (l'espai com a suport d'individus anònims i diferents). És a dir, allò que la teoria urbana recent defineix com a capacitat informativa, productiva i participativa de l'espai. En aquest espai redefinit així, el subjecte necessàriament abandona la condició d'espectador passiu per esdevenir-ne actor.

Com va anticipar fa vint-i-cinc anys Manuel de Solà-Morales, l'espai col·lectiu constitueix la riquesa futura de les ciutats. El gir social, la necessitat de definir nous models productius i els canvis dels models urbans –des de l'habitatge fins als equipaments– anuncien una entrada forta del factor col·lectiu com a argument central de la ciutat futura. Tanmateix, no només com a contaminació recíproca d'àmbits i dominis, sinó com a multiplicació i intensificació profunda d'un canvi social.

Col·lectiu sí, i col·lectiu al límit. ■

Vicente Zambrano

El Park Güell, un exemple de com la museïtzació de la ciutat pot arribar a expulsar la vida quotidiana dels seus espais.

Cèlia Marín

Professora de l'ETSAB. Universitat Politècnica de Catalunya

Superar les fronteres del carrer

Museïtzar la ciutat significa que l'espai ordinari del dia a dia i de la vida en comunitat es converteix en un territori en què tot és objecte d'espectacle i consum. Però la quotidianitat i l'excepcionalitat no són obligatòriament excloents; s'imposa recuperar un equilibri.

El 1748 Giambattista Nolli va publicar la *Pianta Grande di Roma*, una cartografia de la ciutat diferent de les que s'havien fet fins llavors, que acostumaven a ser un conjunt de representacions pictòriques dels edificis importants (una cosa molt similar als plànols per a turistes d'avui dia). El que fascina del plànol de Nolli no és simplement la seva exactitud sinó com mostra la ciutat. Nolli cobreix tots els edificis privats amb una trama ratllada per diferenciar-los de l'espai públic, que es deixa en blanc; d'aquesta manera, carrers i places apareixen perfectament definits a l'estructura urbana. A més, a aquest espai en blanc afegeix les plantes, dibuixades detalladament, de totes les esglésies, les capelles i els claustres, així com els patis interiors, els passatges i els pòrtics. Així Nolli estén la idea d'espai públic, en incloure-hi tots aquells llocs de reunió i culte i les zones semipúbliques que permeten la lliure circulació. Aquest gest col·loca els edificis públics en un context i facilita entendre la ciutat com un sistema orgànic de peces.

Pensem per un moment com quedaria Barcelona si utilitzéssim el mateix mètode de Nolli. En aquest cas a avingudes, rambles i places hi sumariem els altres espais de socialització: els equipaments públics. Les biblioteques

municipals, els mercats públics, els centres cívics, els culturals i els esportius, les escoles públiques (i els seus patis) i les fàbriques de creació. Així, entendríem el que és públic a la ciutat no simplement com el residu no edificat sinó com una estructura molt més complexa que organitza i activa la vida en comunitat. Manllevem la metàfora biològica: els carrers i les avingudes són les artèries i venes, però els equipaments públics són els òrgans motors que activen la circulació, el moviment i la vida de la ciutat. A través d'aquest dibuix es podria apreciar la distribució dels equipaments al territori i observar com els carrers i les places són, en realitat, els vestíbuls i lindars que vinculen els espais de la vida en comú.

Potser pot semblar una mica trivial utilitzar una metodologia del segle XVIII per estudiar la forma urbana de Barcelona, però és un clàssic en les anàlisis urbanístiques. Als anys setanta els arquitectes americans Robert Venturi i Denise Scott Brown van utilitzar la metodologia de Nolli per analitzar la riquesa espacial de l'Strip de Las Vegas. En aquest cas a la via principal de la ciutat s'hi afegeixen els vestíbuls dels hotels i casinos pels quals els visitants de la ciutat poden circular lliurement sense que importi si hi

estan allotjats. D'aquesta manera, el carrer es dilata i, en lloc d'entendre's com un espai de circulació limitat per plànols verticals, s'estén per les plantes baixes que hi estan en contacte.

A diferència del mapa que es dibuixaria a Barcelona, que pretén demostrar l'estructura comunitària, el de Las Vegas mostraria que és un espai que es construeix per atreure el turista pensant en el consum. La ciutat americana desplega tot el seu potencial d'elements simbòlics, cartells i llums de neó per persuadir els visitants, com si es tractés d'una gran fira plena d'atraccions.

Plànols urbans incomplets

Ara bé, malgrat que el plànol de Barcelona ens mostra la ciutat dels ciutadans i el de Las Vegas la dels consumidors, tots dos són plànols incomplets. El de Las Vegas no ens explica com s'hi viu; no sabem res de l'estil de vida dels seus habitants, que suposem que viuen darrere d'aquest gran aparador de llums. De la mateixa manera, el nostre plànol de Barcelona no ens mostraria allò que és per a la resta del món. És a dir, la Sagrada Família, el Museu del Barça, els patis de la Pedrera o la gran majoria d'elements monumentals que *il·lustren* els plànols per a turistes no apareixerien al nostre dibuix. Aquests mapes mostren una Barcelona paral·lela a la que viuen els seus ciutadans; moltes vegades són plànols falsejats en què només destaquen els "punts d'interès", dibuixats de manera fàcilment recognoscible (com aquells mapes antics de Roma), mentre que la resta de la ciutat és una massa uniforme i mancada d'interès.

Georg Simmel definia, a començaments del segle XX, la figura de l'estranger –aquell que arriba avui i roman demà– per referir-se a l'immigrant, el que ve de fora i es queda a viure entre nosaltres. El turisme al segle XXI és un fenomen que té poc a veure amb la immigració; la immigració apareix a les estadístiques del cens –tant la que té papers com la que no–, s'estableix i crea vincles amb la comunitat, bé tancant-se entre aquells que els són similars o bé barrejant-se amb la gran massa de persones de nacionalitats i procedències diverses característica de la metròpoli moderna. El turista, en canvi, arriba però no es queda, mira però no participa. Per a ell la ciutat és un espectacle, un objecte per ser observat o per viure un simulacre del que podria significar viure a la ciutat *as a local*.

El turista arriba i se suma al flux de la ciutat –amb el seu plànol ple d'icones– però, com en tot ecosistema, les espècies invasores poden integrar-se o bé, contràriament, trencar l'equilibri intern destruint el sistema original.

Normalitat quotidiana versus excepcionalitat

La museïtzació de la ciutat significa que allò que era l'espai de l'ordinari, del dia a dia i de la vida en comunitat, s'ha convertit en un espai aliè a la quotidianitat, en què tot és objecte d'espectacle i consum. Així, els elements monumentals o turístics que abans eren part de l'estructura del sistema públic i urbà són descontextualitzats i col·locats en la categoria d'allò excepcional: la quotidianitat es fa impossible. Un exemple il·lustratiu d'aquest cas és el Park Güell. La necessitat de limitar l'afluència de visitants a causa del nombre desorbitat de turistes va acabar imposant una regulació de l'accés que convertia el parc en un espai tancat i

estanc, en què la lliure circulació dels habitants de la ciutat va arribar a estar pràcticament en suspens.

En una situació ideal la quotidianitat i l'excepcionalitat conviurien, amb les seves tensions internes i els seus petits desequilibris puntuals, en un joc constant en què les dues maneres d'entendre l'espai urbà es complementarien.

Lluny de coincidir amb la ciutat quotidiana i ordinària i de completar-la, la ciutat del consum i l'espectacle l'ha acabat envaint en trencar-se l'equilibri de la vida. A Ciutat Vella, d'una banda, disminueix el nombre de residents, mentre que es multipliquen exponencialment els pisos per a turistes, l'anomenada "població flotant". Els turistes són els estranys que avui hi són i demà ja no. O més ben dit, els que avui hi són i demà tenen una altra cara i un altre accent. Una població flotant no roman ni s'estableix, no hi ha possibilitat d'integració o suma i, per tant, l'estructura social i comunitària resulta inútil.

La ciutat de l'espectacle reclama uns llocs i unes formes que tenen poc a veure amb la ciutat quotidiana; però no són obligatòriament excloents. Caldria recuperar un equilibri, una sostenibilitat que permeti tornar a aquest estat de gràcia en què, literalment, "hi ha lloc per a tot". ■

A sota, la *Pianta Grande di Roma* de Giambattista Nolli, una cartografia que per primera vegada presenta la ciutat com un sistema orgànic, revelant les relacions entre les àrees privades i les públiques. L'aplicació d'aquesta metodologia a Las Vegas –a peu de pàgina– mostraria que és un espai construït per atreure el turista pensant en el consum.

Wikimedia

Eva Guillamet

Josep Bohigas Arquitecte. Director general de Barcelona Regional
Tonet Font Arquitecte. Professor a la Salle Campus (URL)

Més enllà de façanes i aparadors

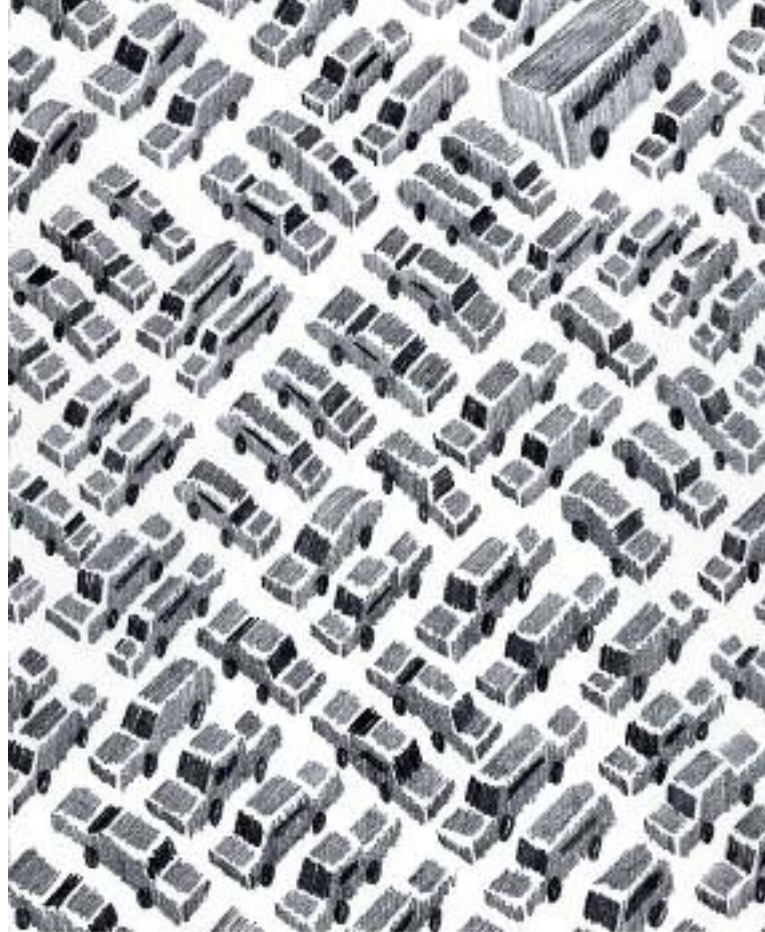
El model Barcelona es fonamentava en la pretensió d'aconseguir una ciutat més justa millorant l'espai públic i l'escenari urbà. Al cap de trenta anys d'aplicació del model, sota la brillant superfície s'amaguen urgències derivades de la deixadesa en polítiques d'habitatge.

Barcelona és una ciutat densa, feta per la suma de petites peces, privades i públiques, i molt diversa en la majoria dels seus barris. El gra petit, la diversitat i l'alta densitat són elements que expliquen molts dels seus avantatges; es tracta d'una ciutat a escala humana, que valora la proximitat: és "la més petita de les grans ciutats o la més gran de les ciutats petites". Aquests elements són també clau per explicar els reptes a què es veu enfrontada: l'emergència habitacional, els problemes ambientals, la mobilitat i el predomini del gran sobre el petit, del global sobre el local, de l'especialitzat sobre el divers, de l'*exclusiu* –i per tant, excoent– sobre l'*inclusiu* –i per tant, comú i cooperatiu.

La mida "quasi gran" confereix musculatura per afrontar reptes metropolitans, regionals i de capitalitat territorial, i la mida "quasi petita" atorga flexibilitat, diversitat i agilitat en les polítiques de proximitat. La confusió d'ambdues condicions sovint ha derivat en desequilibris insostenibles, que es pretenen corregir amb mesures que no donen solucions ni en l'aspecte quantitatiu ni en el qualitatiu. Més enllà de la quantitat i la qualitat, el repte rau a detectar qui són els que se'n beneficien i qui i què es posa en el centre de les polítiques municipals des d'on s'articula la resta.

El model Barcelona, que ha permès a la ciutat "posar-se guapa" o "ser la millor botiga del món", se centrava a insistir que aconseguiríem una ciutat més justa millorant l'espai públic i l'escenari urbà de comerços i façanes. Durant els anys vuitanta s'assegurava que primer s'havia de conquerir l'espai públic, pavimentant places i netejant façanes, i que, a poc a poc, aquesta "metàstasi positiva" arribaria a millorar els habitatges i les comunitats. Trenta anys després, la realitat és tota una altra. Amb el temps, aquesta estratègia "de fora a dins" s'ha accentuat i ha anat configurant una ciutat d'aparadors i façanes netes que amaguen urgències derivades de la deixadesa pel que fa a les polítiques públiques d'habitatge.

Les conseqüències d'aquesta manca d'atenció són alarmants. Avui a Barcelona hi ha més de trenta mil famílies inscrites en espera d'un habitatge ajustat a la seva renda,

© Maria Corte

tres mil persones sense llar –nou-centes de les quals dormen al carrer–, un 10% creixent de famílies que pateixen pobresa energètica, deu desnonaments diaris, incomptables pisos buits, una oferta tipològica d'habitatge que no s'adequa a la demanda, un sistema de tinences encara encallat en la propietat i el lloguer, i una oferta pública d'habitatge –ridícula i injusta per a una ciutat que exporta arreu el seu model urbà– que no arriba ni al 4%.

Seguim arreglant carrers, places i avingudes, millorant la imatge i les prestacions d'un comerç i d'un turisme que efectivament en surten molt beneficiats, però que en molts casos gentrifiquen els barris.

Sovint diem que Barcelona està morint d'èxit. Un oxímoron que en constata un altre de difícil digestió i que posa al centre del debat el problema de la regeneració urbana: "la millora empitjora" o, en tot cas, aquest tipus de millores cosmètiques sovint deriven en desajustos ètics: fan fora els veïns dels barris i empitjoren la vida dels qui suposadament es volia atendre.

Hi ha qui defensa una gentrificació positiva, consistent a activar transformacions que impliquen certs graus d'infiltració social per promoure una diversitat més gran. Però una ciutat tan *petita* i fràgil com Barcelona ha de vigilar de prop –o millor, des de dins– quins són els processos econòmics perversos de les millores, cartografiant, i sobretot controlant, els abusos de poder que es generen. Barcelona no es pot permetre anar perdent barris, però en els darrers quatre anys Ciutat Vella ha vist marxar el 45% dels seus habitants. I aviat, si no s'hi posa remei urgent, fins i tot els turistes deixaran de venir a visitar una ciutat del tot adulterada, que més que mai és un espectre i un decorat de la que preveïen trobar.

Una estratègia fonamental per millorar els barris i controlar la gentrificació hauria de ser una aposta decidida

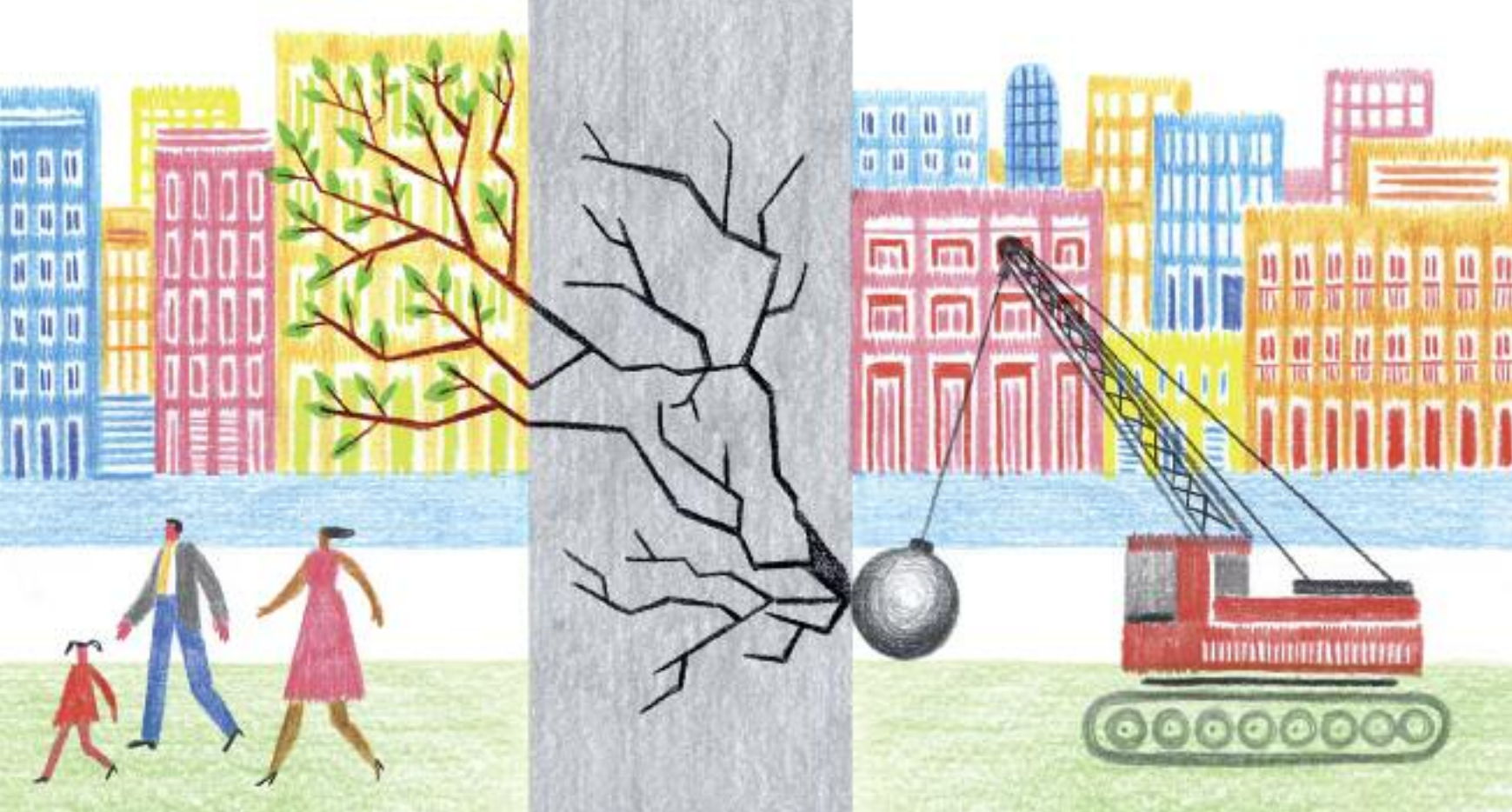

a favor de l'habitatge social i de la realització d'una cartografia interior acurada. Perquè fer habitatge social no és només construir, també vol dir millorar les condicions residencials i de vida dels veïns, rehabilitant comunitats i incorporant fórmules de reciclatge urbà. Pensar la ciutat de dins a fora, posant les persones –les qui ja hi són– i la vida quotidiana al centre de les polítiques municipals, i promovent (aquesta sí!) la metastasi positiva que ha d'enllaçar-ho tot. Començant per la gent i acabant per la ciutat, i no a l'inrevés, com hem fet darrerament.

Barcelona pot créixer, però ha de créixer des de dins, millorant l'habitabilitat dels barris sense fer fora els qui ja hi són. Però per fer-ho cal reduir urgentment el transport privat. Cal repensar les desproporcions de l'espai que hi dediquem i recuperar-lo per a un ús cívic i de qualitat, cosa que tindrà efectes positius en la salut gràcies a la millora de la qualitat de l'aire, la disminució de la contaminació acústica, etcètera. Les decisions que se'n deriven obliguen a canviar d'escala a l'hora de planificar noves estratègies per dissuadir el ciutadà d'usar el transport privat i apostar decididament per un transport públic de qualitat, més ràpid, econòmic i còmode, que incorpori tota la ciutat i l'àrea metropolitana. Invertir les prioritats a favor dels vianants és imprescindible per impulsar una política d'habitatge adequada, basada en la consideració que l'habitatge no acaba en les quatre parets que el seu titular té hipotecades. Casa meva també és el replà de l'escala, la porteria, el carrer, el bar de la plaça i la parada del tramvia. Si casa meva és també la ciutat, hauriem de poder renegociar la quantitat de cotxes aparcats o que contaminen el barri en trànsit cap a una altra banda. Aquesta negociació urgent parteix de la dada escandalosa que el 60% de l'espai públic de la ciutat està segrestat per l'automòbil, quan només un 15% dels desplaçaments els fem amb vehicle privat.

Detectar els *què* és fonamental –habitatge i mobilitat–, però encara ho és més identificar els *com*. La ciutat hauria d'apostar per investigar i assajar noves metodologies de participació –simultànies i complementàries– amb les quals es possessin a prova diferents formats d'activisme, intentant trobar els acords necessaris entre tècnics i ciutadans, experts i usuaris, agents públics i privats, petits i grans, passats i futurs... incloent-hi totes les dimensions possibles. La prioritat ha de ser la visió integral dels problemes: cal crear plataformes de trobada i acord i posar en marxa projectes pilot que donin veu a col·lectius en risc d'exclusió, que són els que tenen més dificultats per fer-se escoltar. Des de fa massa anys fem de la participació ciutadana un mecanisme repetitiu i adulterat per justificar processos o, el que és pitjor, per arribar a consensos amb total absència de risc i profunditat. El nou equip municipal està format majoritàriament per activistes que coneixen, i que han posat a prova en les seves plataformes, noves i brillants fórmules d'apoderament i de participació. Aquests processos han de poder ser escalables i coordinables en tota la ciutat, per demostrar que es pot “manar obeint” amb creativitat i ambició.

Les urgències són variades i sovint es justifiquen per la via quantitativa multiplicant les inauguracions en períodes preelectorals. Es promet resoldre les carències i els excessos, però a mesura que passa el temps les solucions tendeixen a simplificar-se i es troben dreceres que defugen la complexitat i la diversitat dels problemes originals. La Barcelona del futur ja està construïda, però el futur dels barcelonins no. Els temes urgents no es resolen d'una tacada, ni en un sol lloc, ni seguint una sola drecera. Cal arriscar més que mai i posar a prova com més aviat millor múltiples respostes a múltiples reptes, per superar amb creativitat i empenya les dificultats tècniques i les minories polítiques. ■

© Maria Corte

Maria Sisternas

Arquitecta. Barcelona CIRCLES. Codirectora del Master in Urban Management (UPF)

Un salt d'escala en la concepció de l'espai públic

Cal lideratge per apuntar quines seran les futures àrees de transformació urbana, reservar-ne el terreny i començar dissenyant-ne l'espai públic. Aquest és determinant per definir la qualitat d'un nou tros de ciutat.

L'esperança de construir una ciutat millor no es pot perdre; el repte més gran que tenim sobre l'espai públic del futur és ser ambiciosos. Ambició en el sentit de generar una visió de futur de la ciutat que pot no ser òbvia i que per tant serà controvertida. Crec que Barcelona té problemes endèmics i molt gruixuts, però que ni tan sols estan a l'ordre del dia dels grups polítics municipals. Hem de ser ambiciosos col·lectivament, i això per si sol és un repte perquè en les qüestions urbanes tendim a ser extremadament conservadors i acabem generant consensos només quan ens mobilitzem pel "no".

Cal construir una intel·ligència col·lectiva a la ciutat que proposi, que animi, i que hi apliqui visió de futur. Sovint s'utilitzen arguments complexos i originalment valents per trobar llocs comuns que banalitzin la discussió i justificar, així, la inanició intel·lectual i la manca de prospectiva. Proposar és innovar, actuar en contra de "com s'ha fet sempre", i això aixeca reticències. La d'urbanista és una professió exposada, però el valor dels professionals rau a ser consistent, a tenir capacitat de dissentir i argumentar per trobar noves maneres d'abordar reptes complexos.

Hi ha alguns tòpics que es repeteixen a les esferes urbanístiques, que es van buidant de contingut i que fins i tot agafen el sentit contrari a l'original. Un d'aquests és el paradigma de la ciutat oberta. A Barcelona, petit igual a millor; els projectes grossos tenen mala fama. Però la ciutat oberta, en la concepció original de Habermas, Arendt i Sennett, és aquella que es transforma sense fi, la que converteix fronteres en frontisses i que, per tant, és invasiva. La que no s'acaba, la que en la indeterminació permet consolidar el pas del temps i deixa fer-se. La qüestió del grau d'obertura d'una ciutat no hauria de ser l'escala de la intervenció, sinó la seva capacitat d'evolucionar en el temps, de generar situacions no previstes i de crear interaccions noves. D'assumir que el protagonista no és un arquitecte ni una associació, que aquella intervenció té molta vida més enllà de qui la va concebre.

Un amic enginyer em deia que no entén per què els ajuntaments es disculpen quan fan obres. La reflexió és oportuna: per què, quan hi ha una tuneladora que perfora mig subsòl de la ciutat i hi invertim col·lectivament una fortuna, ho amaguem, i ens centrem només en les molèsties

que genera? Hauríem de treure'ns els complexos: “Contemplin aquesta tuneladora que permetrà fer la línia 9 del metro amb el mínim d'afectacions i deixar a les futures generacions una ciutat connectada amb transport públic a una velocitat molt competitiva”, o “aplaudeixin l'equip humà que es deixa la pell cada dia per escurçar distàncies.”

En l'escenari postbombolla immobiliària em sembla molt més important el ritme d'una transformació que no pas la seva mida. Que un lloc estigui en transformació constant és pesat, però no motiu per amagar el cap sota l'ala. El que és imperdonable és que estigui tancat i emmurallat. No es pot permetre que el grau de connectivitat d'un lloc es rebaixi per les obres, perquè aleshores la vida quotidiana de milers de persones se'n ressent: tanquen les botigues, es creen zones inertes i es desertitzen les plantes baixes. De vegades, voler “acabar” un tros de ciutat, encara que sigui petit, pot produir un efecte traumàtic.

Dit d'una altra manera: el problema del projecte de la Sagrera no és la seva mida, ni l'escala, sinó la seva estratègia d'implantació, basada en un etern “tancat per obres, disculpin les molèsties”. En el context actual, amb la platja de vies oberta com un estómac operat, les administracions es fan retrets les unes a les altres i amaguen el cap sota l'ala, incapaces de convertir l'espai en una oportunitat. Hi ha un projecte de l'equip d'arquitectes Alday-Jover i un altre de l'estudi d'arquitectura RCR per començar a colonitzar les vores de l'obra, fàcils i ràpids d'executar, que s'han aturat amb el canvi de govern, però que són clau per començar a transformar la Sagrera abans que hi arribi el parc.

Superar la crítica al model especulatiu

Per tal de fer comprensibles aquestes afirmacions, proposaré tres reptes sobre els quals la ciutat ha de reflexionar. El primer exemple és el mite que a Barcelona hi ha milers de pisos buits. N'hi ha, però, paradoxalment, n'hi ha molts menys dels que es necessitarien per tenir un mercat de l'habitatge raonablement sa i no afectat per la inflació. Ho diuen els experts: amb menys d'un 5% del parc d'habitatges buits, el mercat no funciona. A Barcelona hi ha unes 800.000 unitats habitaculars, i sembla que els bancs en tenen 2.400 de buides. Per no tenir un mercat de pisos afectat per la inflació cal que hi hagi oferta, i la retòrica anticreixement només beneficia els actuals propietaris.

Crec que l'error rau en la concepció antiga que alguns tenen del mercat immobiliari. Fer ciutat no és fer pisos, sinó generar centres, crear llocs que “són” abans de ser construïts. I això implica dissenyar espais públics de primera, ben connectats, verds, atractius i estructurats. Fer créixer una ciutat implica poder-la fer més justa, més distribuïda i acollidora per al talent.

Barcelona (la metròpoli) té molt de marge per créixer, precisament perquè s'hi viu molt bé, i té el repte d'acollir persones amb talent o amb ganes de construir un futur col·lectiu millor, innovador i emprenedor. La crítica al model especulatiu previ a la bombolla immobiliària l'hem de superar. La por del *pelotazo* s'ha de vèncer (i combatre) per començar a imaginar una metròpoli ben connectada i molt menys desigual. Cal dissenyar nous trossos de ciutat, flexibles i oberts, i això no és espontani; cal lideratge públic per apuntar quines seran aquestes àrees de transformació,

reservar-ne el terreny i començar dissenyant-ne l'espai públic, que serà determinant perquè allò esdevingui un tros important de ciutat.

Gestionar el risc i evitar la mediocritat

El segon exemple té a veure amb la densitat de l'espai públic i de l'espai construït. Un dels trets genètics més importants de la ciutat és la seva densitat viscuda. L'edificació en alçada genera rebuig; de fet, tot el que sobresurt molesta, però és una manera eficient de generar poca petjada ecològica, i donar llum i vistes a tots els usuaris. Estar sistemàticament en contra del projecte diferent aboca la ciutat a la mediocritat, a la ciutat “producte”, als valors segurs i a l'estandardització de l'entorn construït en forma de pisos de Núñez i Navarro i cadenes d'hotels estèrils. La falsa pretensió de fer que res no sobresurti és contrària a l'essència de la ciutat: la identitat és un valor públic en risc. La por de gestionar el risc no ens ha de paralitzar; per això calen tècnics solvents, polítics amb arguments, inversors responsables i creativitat per part dels ciutadans.

La mediocritat no és una qüestió d'escala; hi ha edificis fantàstics que són grans i alts, i hi ha edificis grans que no aporten res. També hi ha espais públics grans que desconecten, com hi ha llocs de pas no planificats que màgicament encarnen l'essència de l'espai públic. Però cal superar els prejudicis i atrevir-se a no pensar linealment. Els llocs comuns pels quals tot el que és gros, o diferent, o privat, equival a “especulatiu”, és fruit de la comoditat i les ganes d'agradar.

El tercer repte és sobre com s'ha de planificar l'espai públic del futur. En un entorn en què tot és canviant, té sentit dibuixar avui el que ha de passar d'aquí a tres generacions? Hem de trobar uns instruments de planificació que apuntin llocs, reservin àrees i consolidin un espai públic estructurat, però que deixi marge a les futures generacions per repensar, redibuixar i redistribuir en funció de cada projecte. Això pot voler dir predicar, també al primer món, un *back to basics*: jo em conformaria amb la definició d'una ciutat policèntrica molt clara, on els centres es consideressin “àrees d'oportunitat”, que han d'estar ben connectats amb transport públic i que han de ser autosuficients des de tots els punts de vista (de serveis, d'equipaments, d'energia, de llocs de treball). I proposaria que aquests centres no es designessin per equidistàncies ni motius abstractes, sinó basant-se en les preexistències.

També hi ha oportunitats polítiques que cal saber aprofitar, més enllà dels partidismes rancis. L'alcalde Trias era un gran partidari de preservar el caràcter domèstic dels Tres Turons i de Torre Baró, i estic segura que l'alcalde Colau també compartirà aquesta visió, que posa les persones al centre de les polítiques urbanes. Si hi ha consens polític per a aquest urbanisme més atent, serem capaços de generar les eines tècniques adequades per desbloquejar situacions absurdes generades per un pla general metropolità de fa més de quaranta anys?

Tenim el repte de ser més incisius i més innovadors, i exposar-nos a defensar els valors de cada projecte urbà a risc de ser calumniats per dissentir. El debat real ha de ser ciutadà, interdisciplinari i plural, per evitar que s'instrumentalitzin per interessos partidistes. ■

Dani Codina

Elisenda Albertí

Editora, escriptora i autora, entre d'altres, del llibre *Dones de Barcelona*

Eulàlia Ferrer, la directora del 'Brusi' a l'ombra

Nascuda el 1780 al si d'una família de llibreters i impressors, Eulàlia Ferrer va ser, primer, col·laboradora del seu marit Antoni Brusi en la gestió del *Diario de Barcelona* i després, arran de la mort d'ell, màxima responsable del diari conegut popularment amb el cognom familiar. Exemple de dona emprenedora, va superar els obstacles que la professió, la societat i la llei imposaven a les dones.

Fins al final del segle XIX el gremi de llibreters no va permetre que les dones fossin mestres llibreteres. Havien de cedir els negocis a un home i, per tant, la seva formació als tallers era escassa. Les lleis limitaven les dones a les tasques que corresponien a la seva *condició femenina* i el seu destí no era treballar en un negoci encara que l'heretessin, sinó casar-se amb algun home del gremi, que seria l'autèntic llibreter. Des del segle XVII els membres de la família Ferrer eren impressors i llibreters i eren les dones les qui, tradicionalment, aportaven els diners i la fortuna. Per això l'avi d'Eulàlia Ferrer havia adoptat el cognom de la seva dona.

Eulàlia Ferrer va néixer a Barcelona el 12 de novembre de 1780. El seu pare era el conegut llibreter Josep Ferrer, que va morir quan ella encara era una nena. El pare va deixar la llibreria Casa Ferrer del carrer de la Llibreteria número 22 als seus dos fills, que també van morir successivament, i va ser l'Eulàlia qui va heretar el negoci familiar als dotze anys. Va conèixer Antoni Brusi i Mirabent, que es

dedicava a l'enquadernació i venda de llibres, a la botiga que tenia al carrer de la Llibreteria cantonada amb Frereria, molt a prop de la seva. El 5 de maig de 1799 es van casar.

Segurament va ser ella qui va aportar els diners necessaris per a la fundació d'una impremta i l'ampliació del negoci de Llibreteria i, encara que no era gaire habitual en aquella època, el van inscriure al registre a nom de tots dos.

L'any 1808 va esclatar el conflicte bèl·lic entre Espanya i l'Imperi francès. Les primeres tropes napoleòniques van entrar a Catalunya el 9 de febrer de 1808 i quatre dies després una columna de sis mil homes va arribar a Barcelona, seguida ben aviat per un nou contingent més nombrós. Havia esclatat l'anomenada guerra del Francès.

Davant el sotmetiment molts barcelonins van abandonar la ciutat, entre aquests la família Brusi. Juntament amb els empleats del negoci, van carregar la seva impremta i van marxar cap a Tarragona, encara lliure de l'invasor. Allí Antoni Brusi va oferir als caps de l'Exèrcit els seus serveis

d'impressor. Aquell fet va suposar, per a Eulàlia i tota la família, patir els riscos i sacrificis propis de la guerra. Gràcies a la seva impremta, les autoritats revoltades de Catalunya van gaudir del gran avantatge de poder comunicar les seves ordres amb rapidesa i àmplia difusió. També van imprimir tota mena de proclames per incitar a la rebel·lió i es van fer càrrec de l'edició de la *Gazeta Militar*, que, per urgències de la situació bèl·lica, van imprimir als indrets més inversemblants.

Quan Tarragona va caure en mans dels francesos, la família Brusi va perdre gairebé tot el material i la maquinària d'impressió. Van embarcar a corre-cuita cap a Palma de Mallorca amb els fills, dos germans i tres aprenents. A l'illa van gaudir d'un període de certa tranquil·litat i van muntar un nou taller, negoci que prosperaria i amb el qual es recuperarien econòmicament. El 1812 Antoni Brusi va viatjar diversos cops a Catalunya per vetllar pels negocis que encara hi tenien, absències durant les quals Eulàlia Ferrer es va mantenir al capdavant de la impremta.

El 1813, a les acaballes de l'ocupació francesa, tota la família va tornar a Barcelona per reprendre les seves activitats professionals. A més de la *Gazeta* imprimien nombrós material per a l'Exèrcit espanyol –permisos, certificats, rebuts i llistes de reclutament de la tropa–, que els proporcionava els guanys econòmics que després invertien en nous projectes. El Brusi havien tingut sis fills, dels quals només van sobreviure dues nenes, Antònia i Eulàlia.

El 28 d'abril de 1814 els francesos van abandonar definitivament Barcelona i, amb el retorn de Ferran VII, es va restaurar la monarquia absoluta amb un rigorosíssim control de premsa. En recompensa pels serveis prestats i gràcies a un reial privilegi que dictava l'existència d'una única publicació a Barcelona, a Antoni Brusi se li va atorgar l'edició i propietat del *Diario de Barcelona*, periòdic fundat el 1792, que durant un curt període d'ocupació s'havia publicat en català i francès. A partir de llavors Eulàlia Ferrer i el seu marit es van dedicar de ple a editar el diari. El 1815, Eulàlia va tenir el seu setè fill, Antoni, però aquest fet no la va apartar del negoci editorial i amb el seu marit hi van continuar treballant braç a braç.

L'any 1819 van incorporar una foneria tipogràfica a la impremta, i un any després introduïen la litografia a Catalunya. Van ser molt innovadors i van aplicar als tallers la força del vapor, encara desconeguda al país. Trencant amb la tradició de l'època, els Brusi van incorporar com a col·laboradors personatges destacats pel seu talent i la seva cultura, amb articles que van constituir una novetat molt celebrada. Malauradament, Antoni Brusi va morir dos anys després, víctima d'una devastadora epidèmia de febre groga. En aquestes tristes circumstàncies, Eulàlia Ferrer va assumir la direcció de la impremta i va mantenir fermament els interessos de l'empresa, anomenada ara Viuda e Hijos de D. Antonio Brusi.

Durant un curt període de temps el *Diario de Barcelona* va perdre el privilegi de ser l'únic diari de la ciutat. Els canvis en el govern van permetre la llibertat de premsa i això va afavorir la proliferació d'altres publicacions. Però l'any 1823 van tornar les severes restriccions i el diari va recuperar els privilegis absolutistes, que mantindria fins a la mort de Ferran VII, el 1833.

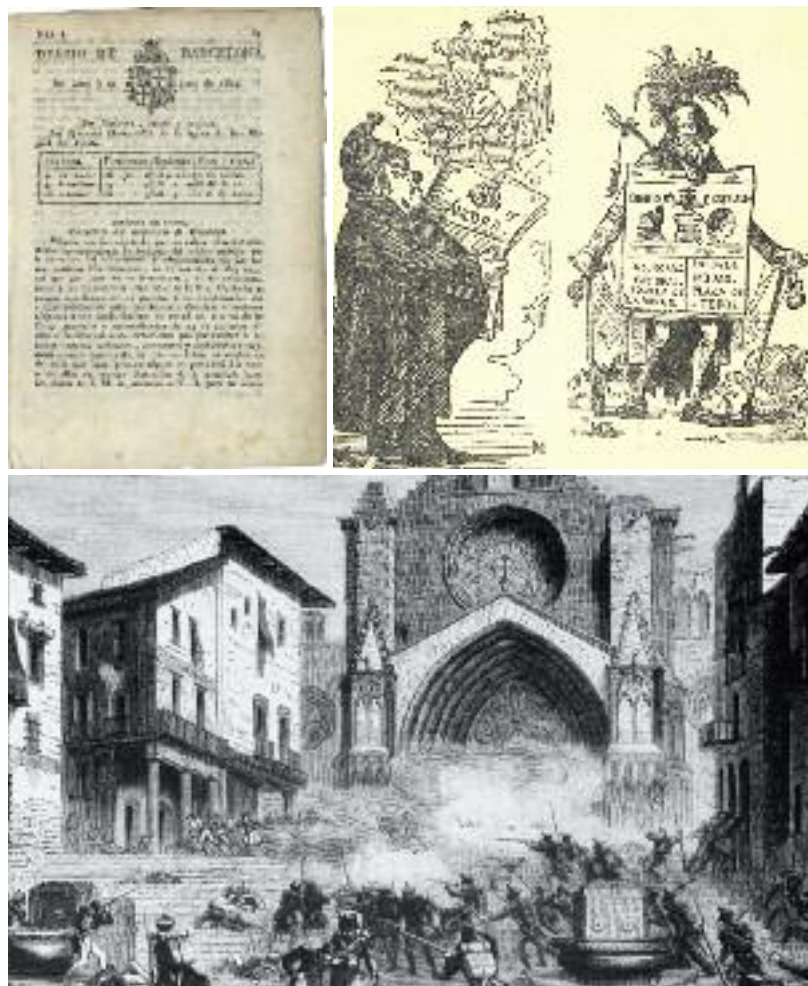
Mentrestant, el fill petit dels Brusi, Antoni, havia rebut una bona educació amb la idea que en el futur seria el capítol del negoci familiar. Al llarg d'uns quants anys va estudiar en diversos països europeus l'art tipogràfic i la confecció de diaris moderns. El 1838 tornava a Barcelona per visitar la mare. Es va adonar que el negoci passava una mala situació financera i va decidir quedar-se definitivament a Barcelona per fer-se'n càrrec. En aquell moment la vídua, conscient que era al fill a qui corresponia dirigir l'empresa, es va retirar.

Antoni Brusi fill va donar al diari l'empenta necessària per esdevenir la referència periodística del conservadorisme català, cosa que faria que la publicació es conegués popularment com a *diari dels Brusi* o, més correntment, *el Brusi*. El nom d'Eulàlia Ferrer va deixar de constar en la documentació relacionada amb el negoci que tants esforços li havia costat, però va tenir la satisfacció de veure'l prosperar brillantment. Morí el 1850 a l'edat de setanta anys.

Coneguda com Eulàlia Brusi des del seu matrimoni, va ser editora, llibretera, impressora i directora del *Diario de Barcelona* al llarg de vint anys. A més es va veure implicada en diversos plets interposats principalment pel Col·legi de Llibreters de Barcelona a causa del seu exercici de la professió. Però el fet d'importància decisiva és que constitueix un exemple de dona emprenedora, que va saber aprofitar les circumstàncies que li van tocar viure i va demostrar una gran capacitat per superar els obstacles que la seva professió, la societat i la llei imposaven a les dones. ■

A la pàgina anterior, la cantonada dels carrers de la Llibreteria i de la Freneria, on les famílies d'Antoni Brusi i Eulàlia Ferrer tenien els negocis respectius. A sota, portada del diari del 6 de juny de 1814, el primer que van publicar com a propietaris un cop acabada la guerra del Francès. A la dreta, il·lustració sobre el diari apareguda a la *Guia satírica de Barcelona* el 1854. A sota, les tropes franceses prenen Tarragona el juny de 1811, segons un gravat de l'època.

Arxiu Històric de la Ciutat / Wikimedia / Prisma

Josep Casulleras
Periodista de *Vilaweb*

L'economia social, entre la utopia i el canvi possible

Transformar l'economia perquè la societat canviï: aquest és l'objectiu de centenars d'experiències d'economia social que neixen i creixen a casa nostra. En veiem tres exemples, a través de Dídac Costa i la moneda alternativa *ecoseny*; Xavi Teis, de Coop57, i Aina Barceló, de Som Energia.

Entre la utopia i el canvi de paradigma econòmic hi ha un espai de transformació del teixit econòmic que va guanyant terreny perquè molta gent se sent expulsada o cansada del sistema, i decideix canviar-lo des de la base. Són els protagonistes que impulsen, a poc a poc, aquest canvi. En àmbits diferents i amb experiències personals i professionals ben divergents, en són tres exemples Dídac Costa, Xavi Teis i Aina Barceló.

Dídac Costa era estudiant de sociologia a la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB) el 1997, quan va sentir a parlar per primera vegada d'experiències amb monedes socials a l'Amèrica Llatina i al Regne Unit. Unes monedes que replantejaven la funció del diner, i que es trobaven al cor de xarxes locals d'intercanvi que aspiraven a posar els diners al servei de les persones i no a l'inrevés. Poc després va començar a viatjar per conèixer-les de prop: va viatjar amb una beca Erasmus a Londres i després va voltar per l'Amèrica Llatina, començant per Xile, per aprendre el funcionament de les xarxes d'intercanvi en comunitats que funcionaven amb una moneda física alternativa. Allò el va fascinar, en va estudiar els diversos models existents i en va fer difusió. "Vaig fer una edició simple del meu llibre *Com crear xarxes d'intercanvi a la teva comunitat*, el 2001, a l'Argentina, amb els últims estalvis que tenia –explica–. Amb el país en fallida, en vaig fer una impressió barata a Buenos Aires i vaig anar per l'Amèrica Llatina amb un carretó venent el llibre." Després, el 2002, va participar activament en una xarxa d'intercanvi a São Paulo, al Brasil.

Amb tota aquesta experiència a la motxilla va tornar a Catalunya el 2004. Va introduir un model de moneda local a la xarxa d'intercanvi Xaingra i va ajudar a engegar-ne una al barri. El 2009 se'n va anar a viure al Montseny, on va conèixer un grup de gent que volia crear una ecovila. S'hi va afegir i van acabar organitzant una xarxa que funcionava amb *ecosenys* com a moneda pròpia. "Al cap de tres mesos ja teníem una fira, amb dues-centes persones, i al cap de

Fotos: Eva Guillamet

vuit ja n'èrem unes sis-centes. En va sortir l'Ecoxarxa Montseny, que després va tenir rèpliques en altres llocs", recorda.

"És una revolució silenciosa, pacífica i creativa que transforma l'àtom de la societat, que és la moneda –considera–. La moneda social és un dels camins cap a la revolució. Com diuen els amics *hackers*, usant les eines de l'amo no te'n deslliuraràs pas." I per això vol canviar l'eina. "És una tecnologia social que no té límits; els únics límits els posen la capacitat imaginativa de la gent i les presons mentals."

L'optimisme és un deure

En els projectes de transformació social és tan important l'objectiu com el camí. Així ho pensa Xavi Teis, de trenta-dos anys, economista i responsable de comunicació de Coop57, una de les primeres cooperatives de serveis financers del país, que el juny de 2015 va fer vint anys i és esmentada sovint com a paradigma de banca ètica. Però Teis ens recorda que no es tracta pas de cap banc. "Intentem parlar de finances ètiques", comenta tot fent un cafè matiner al barri de Sants, on Coop57 té la seu. Té el do de la paraula didàctica, de fer entendre l'àmbit i el propòsit del seu activisme. "Es tracta d'aplicar criteris socials, mediambientals, ètics, a l'hora de decidir on invertim els estalvis d'uns per cobrir les necessitats de finançament d'uns altres."

Aquest és el funcionament de Coop57, nascuda de la lluita d'una part dels antics treballadors de l'editorial Bruguera, quan van ser acomiadats a finals dels anys vuitanta. Amb la bossa de diners de les indemnitzacions van crear una caixa de resistència per ajudar a fer créixer projectes de cooperativisme autogestionats. Després es van obrir al conjunt de l'economia social i solidària, i han tingut un creixement molt important d'ençà de l'última crisi econòmica. "En moments de liquiditat i finançament escas-

D'esquerra a dreta, a la pàgina anterior i en aquesta: Xavi Teis, economista i responsable de comunicació de Coop57; l'enginyera biomèdica Aina Barceló, una de les sòcies activistes del grup de Barcelona de Som Energia, i Dídac Costa, especialista en monedes socials i un dels impulsors de la xarxa d'intercanvi Ecoarxa Montseny.

nos hem d'obrir l'aixeta del préstec tant com puguem per donar solucions financeres a entitats que fan una tasca social importantíssima –explica–. Si vols que canviï l'economia has de voler incidir en tots els àmbits”. Donen suport a cooperatives del sector de la metal·lúrgia i de molts altres àmbits, associacions mediambientals comarcals, entitats culturals i educatives...

Teis va estudiar Economia a la UAB. “Quan vaig acabar la carrera ningú m'havia parlat de l'economia social i solidària ni de les finances ètiques”, es lamenta. Llavors va descobrir la banca ètica. S'hi va interessar i es va fer voluntari de Finançament Ètic i Solidari, on va treballar durant tres anys desenvolupant campanyes de sensibilització, fins al 2013, quan va anar a Coop57. “M'ho passo molt bé. És un projecte molt estimulant, perquè intentem ser una eina pràctica per construir coses que, al nostre entendre, fan caminar la societat cap a realitats millors”. Teis en parla sempre amb un mig somriure. Reivindica el somriure i l'optimisme. “L'optimisme és un deure en aquest temps. Perquè la transformació social passa també per ser feliços.”

Presumint d'energia

L'activisme de l'Aina Barceló és diferent del que hem vist d'en Dídac Costa i en Xavi Teis. Si ells han acabat treballant en àmbits més o menys relacionats amb el seu camp d'estudi, ella s'ha implicat en un projecte desvinculat de la seva professió. Barceló, enginyera biomèdica, és una de les sòcies activistes del grup de Barcelona de Som Energia.

Aquesta cooperativa de producció de serveis d'energia ha tingut un creixement espectacular durant els seus cinc anys de vida, des que va començar el novembre del 2009 com a iniciativa d'un grup d'exalumnes i professors de la Universitat de Girona i altres col·laboradors, que es van fixar en experiències similars a Flandes, França i Alemanya. Som

En els projectes de transformació social és tan important l'objectiu com el camí.

Energia ha anat creixent amb una estructura en xarxa per tot l'estat espanyol, però sobretot a Catalunya, i avui ja té pràcticament 23.000 socis i 25.000 contractes de servei d'electricitat.

L'Aina Barceló parla amb nosaltres com a portaveu de Som Energia, però qualsevol dels activistes que hi prenen part ho podria ser. Perquè Som Energia juga en una altra lliga; no pas en la de les grans elèctriques, sinó en la de les energies renovables, del compromís ètic en els projectes i de l'organització democràtica de la companyia, en què la difusió es fa mitjançant el boca-orella i les campanyes informatives d'àmbit local.

Això fa l'Aina, implicar-se a fons en la difusió sobre què és i com funciona Som Energia, que ofereix uns preus competitiu en el mercat amb un sistema de funcionament, de tracte al client i d'obtenció de l'energia diametralment oposat al de les grans elèctriques. És una de les experiències d'economia social a casa nostra de més abast: no proposa res utòpic, sinó una realitat tangible, veritablement alternativa. Aquesta és la raó, explica Barceló, que les grans elèctriques s'inquietin. “Ara ja els comencem a fer por.” ■

Colita

Ana María Dávila
Periodista

No vaig voler ser turista

Per al món exterior els catalans tenen fama de ser gent esquerpa, obsessionada per la feina i poc predisposada a obrir-se a un foraster de bon principi. I tot i fugir del tòpic, són notables les diferències amb la cultura xilena, on les amistats es consoliden abans de buidar la primera copa de vi.

Als nouvinguts de l'altra banda de l'oceà també els sorprèn descobrir una societat on les persones es troben als espais públics més que no pas a casa seva, i això últim, quan passa, no sense prèvia invitació formal i pactada.

A principis dels anys vuitanta, als avions que s'enlairaven des de l'aeroport internacional de Santiago de Xile rumb a Europa no hi viatjaven només turistes. A una dècada del sagnant cop d'estat que havia posat fi al govern de Salvador Allende, encara eren molts els xilens que emprenien el llarg i dur camí de l'exili. I entre ells, un important contingent de joves que, expulsats de les aules universitàries per la seva lluita en defensa de la democràcia, havien de creuar la serralada dels Andes per poder acabar els estudis, trobar feina o, simplement, escapar de la repressió mortal de la dictadura.

Una d'aquestes raons em va fer canviar, el setembre del 1982, la incipient primavera austral per les acaballes d'un estiu espanyol encara amb regust d'embogiment futbolístic. L'avió de la companyia Spantax em va dipositar a Madrid, on llavors s'aixoplugava una nombrosa i solidària comunitat xilena. El meu camí, però, tenia com a destí final Barcelona, una ciutat que ja feia temps que m'atreïa com un imant irresistible, esperonada pel ressò dolç i encara indesxifrabable d'unes cançons que algú havia fet arribar des de l'altra banda de l'oceà. Eren lletres interpretades en una llengua tan seductora com estranya i, per tant, quan va arribar el moment d'emprendre un viatge que, en aquell moment, no en tenia cap dubte, havia de ser d'anada i tornada, ja feia temps que la decisió estava presa.

Vaig arribar a Barcelona amb autocar i de nit. La part alta de la Diagonal va desfil·lar davant els meus ulls encuriosits fins que, a l'altura de la que llavors era la plaça de Calvo Sotelo, el que semblava un rodatge de cinema em va fer intuir que aquesta havia de ser una ciutat extraordinària. Poca estona després, aquest pressentiment es convertiria en certesa quan els amics que càlidament em van recollir em van fer travessar una Rambla tan sensual com impúdica. Llibertat que al nostre torturat, fosc i trist Xile d'aleshores era impossible de concebre.

La cultura al carrer

Em vaig instal·lar a viure en una petita habitació a dalt de tot d'un edifici senyorial del carrer de Rosselló. Del meu balcó estant s'albirava el terrat de la Pedrera, aleshores verge de turistes, i sortint al carrer, en dues passes, arribava a la mítica Punyalada. El meu desembarcament va coincidir amb les festes de la Mercè, que esclatava com una meravellosa disbauxa. Aleshores la festa encara pertanyia als barcelonins i vaig poder viure-la des de dins, submergint-me en aquell desconegut entramat laberíntic de Ciutat Vella i ensopegant, cantonada rere cantonada, amb una inesperada explosió de músiques, ball, foc i màgia. CULTURA AL CARRER I A L'ABAST DE TOTHOM! És impossible descriure l'impacte emocional que tot allò va suposar, igual que se'm fa difícil traduir en paraules el sentiment que em va colpejar l'ànima davant la irrepetible llum d'aquesta ciutat, que a cada passa que feia semblava dir-me: "Benvinguda, benvinguda!" Cert és que la Barcelona d'aleshores encara no havia començat a "posar-se guapa" i que una grisor potinera uniformava les façanes de l'Eixample. Però a mi la ciutat em va semblar d'una lluminositat miraculosa.

Pocs dies després em vaig matricular en el programa de doctorat de la Facultat de Ciències de la Informació de la Universitat Autònoma, fet que em va permetre entrar en contacte amb la comunitat universitària que havia estat el

meu referent acadèmic quan cursava la carrera de periodisme a la Universidad Católica de Chile. Aquells estudis, però, van representar només un punt de partida per a la que acabaria sent la gran aventura de la meua vida. Un any més tard començava a escriure al desaparegut *El Noticiero Universal*, l'entranyable *Ciero*, en l'inici d'una trajectòria professional que s'ha perllongat fins al dia d'avui.

L'exili es pot viure de moltes maneres. Tantes com circumstàncies i persones es veuen abocades a aquesta terrible experiència. Es pot abordar fins i tot des del refús més absolut a la cultura que t'acull, com una mena de crit visceral davant la tragèdia imposada. Tinc referències d'un xilè, exiliat a l'URSS, que mai no va voler aprendre el rus. "Per què haig de fer-ho –m'han dit que deia–, si jo l'únic que vull és tornar al meu país?" Actituds en el fons no gaire distants d'aquesta les vaig veure en altres xilens que llavors vivien a Barcelona; compatriotes amarats d'una nostàlgia profunda per la pàtria llunyana, reproduïda quotidianament de tantes maneres diferents. Jo, en canvi, vaig voler conèixer des de dins, i sense cap motxilla a l'esquena, aquesta nova terra.

Naturalment, el procés no va ser gens fàcil. Per al món exterior, els catalans tenen fama –i amb aquesta informació prèvia jo havia arribat– de gent fosca i esquerpa, obsessiònada per la feina i poc predisposada a oferir-te la seva amistat de bon principi. I tot i voler escapar del tòpic, les diferències amb la meua cultura, on les amistats es consoliden abans de buidar la primera copa de vi, eren notables. Em va sobtar, d'entrada, descobrir una societat en la qual la gent es trobava als espais públics més que a casa seva, i que això últim només es produïa prèvia invitació formal i pactada; tot al contrari d'aquella permanent i imprevisible desfilada d'amics i parents a la qual jo estava acostumada.

Em sorprenia, també, la puntualitat de les cites, la formalitat de les promeses, la bona educació de la gent que se saludava en pujar i baixar d'un ascensor, el seu sentit de la responsabilitat i el deure, el respecte als altres i a la seva intimitat, la pulcritud (per a mi!) dels carrers, el civisme dels ciutadans a l'hora de demanar tanda per ser atesos o per marcar el seu bitllet d'autobús sense que ningú els controlés... I, sobretot, aquella –malauradament avui perduda– sensació de seguretat quan passejaves pel carrer. "En aquesta ciutat pots seure a xerrar amb algú en un bar i deixar la teva bossa al costat sense por, perquè ningú te la prendrà", vaig explicar a la meua família en una carta. Naturalment, aquella era la Barcelona dels vuitanta. Una Barcelona preolímpica, estèticament menys bella potser, però més autèntica. Una Barcelona avui desapareguda, implacablement engolida per un turisme de masses que ara envaeix els seus carrers sense veure res.

Conquerir la llengua

Jo vaig tenir l'immens privilegi de no haver estat mai turista. La meua va ser una immersió total i profunda en la societat catalana. I com a tal, la meua primera obsessió va ser conquerir la llengua. Aleshores el català començava tot just el feixuc camí cap a la seva normalització. No tothom el parlava correctament. I escriure'l, encara menys. I això, d'alguna manera, va ajudar a fer que el meu procés d'aprenentatge, espontani i autodidacte, no resultés gens difícil. Adquirir la nova parla va ser un guany en tots els sentits.

Colita

Dues imatges de la fotografia Colita de la Barcelona dels anys vuitanta: a l'esquerra, la Rambla durant l'hivern de 1988, i a la pàgina anterior, el terrat de la Pedrera el 1982, abans de la rehabilitació de l'edifici i de l'allau turística, quan les seves plantes encara estaven ocupades per despatxos i habitatges privats.

D'entrada va canviar la meua manera de relacionar-me amb la gent, dotant-la d'un caliu i d'una complicitat nova. Naturalment, em va permetre eixamplar el meu patrimoni cultural però, per sobre de tot, em va ajudar a entendre millor l'esperit d'un poble que, si bé trigava a concedir-te la seva amistat –un altre tòpic en el qual m'agrada creure–, quan ho feia era amb un sentiment sincer i perdurable.

Ara, més de trenta anys després, puc dir que em sento més d'aquí que d'allà. Fins i tot em sobta quan encara algú em pregunta d'on sóc. Segueixo responent que "xilena", però tot i portar la meua terra natal molt endins, fa molts anys que vaig estripar el bitllet de tornada. I aquesta decisió, no sempre fàcil i planera, a moments fins i tot dolorosa, ha comportat per a mi un compromís i un deure. Compromís de coneixença i respecte envers la terra que he fet meua i, alhora, deure de contribuir al seu enriquiment tant com m'ha estat possible. I, francament, crec que com a periodista puc anar acomplint, quotidianament, aquests dos propòsits. Tot un privilegi. ■

Fotos: Dani Codina

Catalina Gayà i Laia Seró
Periodistes del col·lectiu SomAtents

Alçar un dic de contenció davant la desigualtat

Barcelona viu una eclosió d'experiències associatives i d'autogestió ciutadanes. L'escenari present planteja el dubte de si aquestes iniciatives estan reemplaçant les obligacions de l'Administració pública. Només si aquesta es responsabilitza de les seves funcions i dóna lloc a un diàleg amb una ciutadania organitzada es pot construir un dic de contenció que faci front a la desigualtat.

La Universitat de Saint Andrews, a Escòcia, va publicar l'octubre del 2015 l'informe *Socio-Economic Segregation in European Capital Cities*, en què es recull que, entre el 2001 i el 2011, en onze de les tretze ciutats més importants d'Europa es va eixamplar la bretxa entre rics i pobres, i s'exposa que això podia ser “desastrós” per a l'estabilitat social. No esmenta Barcelona, però mostra que Madrid és la ciutat on més va créixer la desigualtat durant aquesta dècada. L'estudi evidencia que el fenomen que anomena *segregació* té quatre pilars: la globalització, la desigualtat, la reestructuració del mercat de treball i l'especulació urbanística.

El 2015, Barcelona no es deslliura de cap dels quatre pilars. De fet, una de les primeres mesures del nou equip de govern municipal, tan sols un mes després d'arribar a l'Ajuntament, va ser destinar entre 2,5 i 4 milions d'euros a una partida addicional del fons extraordinari d'infància dirigida a les famílies vulnerables. Des del 2013, la Federació d'Entitats d'Atenció i Educació a la Infància i a l'Adolescència (Fedai) denunciava que el 25% de la població infantil està al llindar de la pobresa a Barcelona. Com s'ha arribat a aquesta situació? És més, la radiografia continua agreujant-se. El 20 d'octubre passat, el regidor d'Ocupació, Empresa i Turisme, Agustí Colom, va presentar un informe en què s'exposa que les rendes baixes van passar de representar el 21% del total el 2007 al 41,8% el 2013, mentre que la població amb rendes mitjanes era el 44,3% aquell any, 14,3 punts percentuals menys que el 2007. És a dir, la crisi provoca l'augment de la part de població amb rendes baixes i la reducció de la incidència percentual de les rendes mitjanes, o, el que és el mateix, hi segueix havent un empobriement dels assalariats i un augment de la desigualtat.

De la indignació a la protesta i la mobilització

L'any en què els acadèmics que van elaborar aquest estudi europeu posaven punt final al treball de camp de l'informe, els barcelonins començaven a indignar-se. El març del 2011 Stéphane Hessel va visitar la ciutat per presentar *Indigneu-vos!*, un llibre breu i contundent que va servir com una espurna perquè molts joves –i altres de no tan joves– comencessin a veure la crisi com el negoci d'un sistema financer que va fer prevaler el seu benefici sense que importessin els mitjans i que va finançar la corrupció política perquè res no obstaculitzés unes bones perspectives de negoci. Aquell mateix mes de març, Ada Colau, avui dia alcaldessa de Barcelona, responia a preguntes sobre la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca (PAH) al menjador de casa seva, amb una cortina blava, de plàstic, com a porta de la cuina. Colau era una activista d'un moviment que prenia força, potser ara el més important a Espanya des de l'inici del segle. A casa seva Colau advertia: “Qualsevol dia milers de persones que construeixen alternatives a escala local poden ocupar el carrer.” A partir del 15 de maig de 2011 van ocupar les places: la de Catalunya, a Barcelona; la del Sol, a Madrid... Aquí es comencen a gestar algunes de les respostes i accions encaminades a fer front a la globalització, la desigualtat, la reestructuració del mercat de treball i l'especulació urbanística: és el moviment anomenat 15M.

Ancor Mesa Méndez, doctorand de Psicologia Social de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB) el 2011, no recorda quantes vegades va creuar la plaça de Catalunya

durant aquesta acampada. Feia un any que havia entrat de ple al món de l'associacionisme, com a tècnic de la Federació d'Associacions de Veïns i Veïnes de Barcelona (FAVB), on encara treballa, i el 15M el va agafar en plena època d'incertesa de la vintena. Aquells dies i aquelles nits de maig, l'Ancor –com molts altres ciutadans– va començar a preguntar-se sobre aquests moviments col·lectius, cooperativistes, autogestionats i horitzontals que, de sobte, emergien com una resposta a la globalització, a la reestructuració del mercat de treball i a l'especulació urbanística (tres dels pilars de l'informe de Saint Andrews). La desigualtat encara no s'havia fet present en el discurs públic, com a mínim a Espanya. És més, el Partit Popular, el 2011, l'acabava de fer desaparèixer de l'assignatura Educació per a la Ciutadania, i la va substituir per la discussió dels conflictes del món.

A Tenerife, on va néixer, l'Ancor no s'havia ni olorat res semblant a un col·lectiu veïnal. A Barcelona, entre tesis i llars temporals (pel preu del lloguer, per pertànyer a una generació en risc, per viure en una ciutat que es caracteritza per la seva mobilitat poblacional) tampoc no s'havia vinculat a cap barri. Aquesta acampada, aquest “conclave sense parets de persones lliures procedents de llocs disper-

La Barcelona turística i la de la marginació social es fan presents en aquesta imatge presa a la Rambla del Raval. A la pàgina anterior, una assemblea veïnal hereva del moviment 15M, a la plaça de la Vila de Gràcia.

A dalt, manifestació per l'educació pública i contra les polítiques del ministre Wert, l'octubre de 2013; manifestació de la PAH contra els desnonaments, el febrer del mateix any; tancada a l'Hospital Clínic el desembre de 2012, contra les retallades i les privatitzacions en sanitat, i pancarta dels "iaioflautes" en una manifestació d'indignats per la sanitat, l'educació i l'habitatge, el maig de 2012. A la pàgina següent, l'entitat cooperativa de serveis financers Coop57.

sos", com defineix ell el 15M, li va suposar un veritable *punch*. "Em vaig començar a preguntar sobre com es podien aprofitar les energies que s'estaven unint per estimular la producció política col·lectiva quotidiana des de baix i des dels barris", recorda ara a la sala de reunions de la FAVB, darrere de la plaça Reial, ficat en el que avui és una valuosa biblioteca de llibres sobre lluites populars i de barri dels anys setanta i vuitanta, quan la lluita veïnal barcelonina va guanyar centres culturals, escoles, transport públic i hospitals.

"L'actor que va absorbir millor els reptes que va presentar el 15M per a les maneres de fer política quotidiana van ser les associacions de veïns", sosté. Ara l'Ancor és el responsable sociològic del programa "Barri, espai de convivència", un diagnòstic sobre els barris barcelonins elaborat amb la participació transversal de tots els moviments veïnals. L'objectiu d'aquesta investigació implica que els col·lectius "s'identifiquin com a actors del seu entorn, s'obrin de mires i col·lectivitzin els problemes".

"Pren els barris" va ser la consigna amb què es van anar dissolent les acampades a les places. Sants, el Raval, Gràcia, el Fort Pienc, la Barceloneta, Horta, Nou Barris... es van

omplir de cartells en els quals s'anunciaven "assemblees populars". El 2011 va ser l'any que explica els venidors: el 2012, l'any de l'escassetat; el 2013, el de les protestes per les retallades i l'austeritat i el de la democratització de la pobresa; el 2014, quan, fins i tot a Davos, es va començar a parlar de la necessitat de refundar (*reshaping*) el capitalisme.

En primer lloc, el 2011 es visibilitzen, ja en titulars, els grans debats de la desigualtat barcelonina: els assentaments, els desnonaments, la reforma de la renda mínima d'inserció (RMI), la pobresa infantil i l'empobriment dels assalariats. L'IDESCAT va publicar que 1,5 milions de catalans eren pobres, un milió dels quals habitava a la província de Barcelona, i el mateix Ajuntament informava que, des del 2008, tots els districtes la renda familiar dels quals estava per sobre de 100 punts havien vist augmentar la seva riquesa, mentre que els ingressos havien caigut en els que hi estaven per sota.

Al carrer surten, durant aquests quatre anys i desenes de vegades, els diversos col·lectius, les anomenades marees: el sanitari protestant per les retallades en la sanitat (amb samarretes blanques), l'educatiu (grogues), el cultural

(vermelles), el de serveis socials (taronges). Els veïns dels barris, o persones afins perquè pateixen una mateixa problemàtica, també s'ajunten, i porten la protesta a places i carrers: així neix Nou Barris Cabrejada, que agrupa cent entitats del districte; Apropem-nos, Quart Món, els iaioflautes, els veïns que protesten per la mort de la llei de dependència, per les retallades de la RMI. A la plaça de Sant Jaume els manifestants, fins i tot, han d'esperar que acabi una protesta per començar-ne una altra.

Cooperativismes que apoderen

En segon lloc, el 2011 comença un moviment d'apoderament ciutadà que converteix Barcelona en un laboratori urbà del cooperativisme i l'autogestió. Aquestes experiències suposen situar-se un pas més enllà de les dicotomies clàssiques entre l'àmbit públic i estatal i el privat i mercantil, i es destaca l'àmbit públic com el d'allò que és comú. L'Observatori Metropolità de Barcelona recull a l'estudi *Comuns urbans a Barcelona* mig centenar d'iniciatives d'autogestió repartides pels barris de la ciutat. "En un moment de retallades en àrees públiques d'assistència social i de reducció de drets, volíem veure quin tipus de model de ciutat s'està prefigurant en les

pràctiques de gestió comunitària", s'indica a l'estudi. Pel nom del web no hi ha dubte del seu caràcter reivindicatiu: *Stupid city*, una ironia per anomenar un projecte que estudia la ciutat que neix de la intel·ligència col·lectiva, en contraposició amb la *smart city*, que, als seus ulls, exclou molts dels veïns.

Aquestes experiències cooperativistes, autogestionades o ciutadanes s'ocupen de temes com l'energia (Som Energia), l'apropiació veïnal de l'espai públic (Germanetes, a l'Esquerra de l'Eixample; la plaça de la Farigola a Vallcarca, o el Pou de la Figuera al Born), la salut (l'Espai de l'Immigrant), les telecomunicacions (*Guifi.net*), l'habitatge (els edificis ocupats per l'obra social de la PAH, o La Borda, a Can Batlló), els equipaments (Can Batlló i l'Ateneu de Nou Barris), les cures i també les finances.

Coop57 es defineix com una "cooperativa de serveis financers, ètics i solidaris", una entitat parabancària al marge del Banc d'Espanya que inverteix els estalvis dels seus socis en projectes socials: associacions veïnals, projectes d'habitatge cooperatiu, fundacions culturals, etcètera. Guillem Fernández, de l'àrea de crèdits, enumera els requisits que ha de complir una entitat perquè Coop57 la financi,

Espai comunitari Germanetes, gestionat per l'Associació de Veïns de l'Eixample i Recreant Cruïlles. És un dels projectes que ja funcionen dins de la iniciativa impulsada per l'Ajuntament per donar un ús social i comunitari a solars municipals no utilitzats.

i sembla que estigui elaborant un decàleg de la indignació. “Els projectes han de complir principis socials, estar arrelats al territori, tenir un nivell alt de xarxa col·lectiva i que la diferència entre nivells salarials no superi la relació d’1 a 2 entre el més baix i el més alt”.

Que no és una entitat financera convencional salta a la vista només arribar al seu local al carrer de Premià, al barri de Sants: no hi ha taulells de vidre blindat, ni la maquineta vermella per agafar torn, i no atenen treballadors amb vestit i corbata. La seva filosofia té com a pilars el funcionament assembleari i horitzontal, i una forma d’organització basada en comissions, punts que comparteixen la majoria d’experiències nascudes amb el 15M.

Per a Coop57, fundada pels treballadors de l’extinta editorial Bruguera, l’acampada del 2011 no va suposar un començament, sinó un pic d’activitat. Hi van anar estalviadors farts de desnonaments i fastiguejats per les preferents que van portar els seus diners a altres formes d’organització financera, tal com ja havia passat el 2003 durant les protestes per la guerra de l’Iraq. En set anys de crisi, Coop57 ha mobilitzat més de 43 milions d’euros cap a projectes de l’economia social i solidària en 1.160 operacions.

Fernàndez assegura que les iniciatives i entitats que arriben últimament a Coop57 estan relacionades amb la desarticulació de l’estat del benestar. Enumera experiències del món educatiu, de l’habitatge, de la salut i l’alimentació. “Fins a quin punt hem de finançar projectes que no sabem si poden contribuir a consolidar esferes on no entra

l’Estat o acabar per desfer el que queda d’estat del benestar?”, es pregunta.

No és l’únic. Fins a quin punt aquests moviments de ciutadans estan substituint l’Estat en el compliment de les seves obligacions? Aquesta és la pregunta que comença a ressonar el 2015.

L’antropòleg Manuel Delgado té un discurs molt crític sobre l’espai que ocupen aquestes iniciatives. “Si jo fos l’Estat preguntaria: per què us cal l’àmbit públic si tant confieu en allò comú?”. Delgado hi pateix. Segons la seva opinió, no hi ha dubte que totes aquestes experiències d’autogestió permeten que la societat existeixi sense el suport de l’Estat, de manera que s’acaben convertint en una espècie de substitut que s’oblida de reclamar a l’Administració pública, mitjançant les lluites socials, que sigui “realment pública”.

Hi ha un altre escenari possible? “Actuacions decidides i clares, per exemple, en matèria d’habitatge –afirma–. És complicat perquè implica fer bàsicament el contrari d’allò que s’ha fet fins ara: vendre sòl, en comptes de comprar-lo. Igual amb la pobresa energètica”.

Habitatge Barcelona d’una altra manera

El 2015, a Barcelona, segons la PAH, es registraven 22 desnonaments cada setmana i l’habitatge continuava sent el tema pendent. Hi havia 2.591 pisos d’entitats bancàries que feia més de 24 mesos que estaven buits. Només un 2% del parc habitacional era de lloguer social. A l’octubre, l’Ajuntament va plantejar un ultimàtum a la Societat de

El recinte de Can Batlló, al barri de la Bordeta, està pendent de reforma des del 1976, quan va ser destinat a equipaments, habitatges socials i espai verd. Els veïns van iniciar el 2011 una experiència d'autogestió d'una part de les instal·lacions, dedicades a activitats socials i culturals. Aquí està previst construir els habitatges socials promoguts per la cooperativa La Borda.

El 2011 comença un moviment d'apoderament ciutadà que fa de Barcelona un laboratori del cooperativisme i l'autogestió.

Josep Maria Montaner, regidor d'Habitatge de l'Ajuntament i representant del Districte de Sant Martí: "El segon element de control de la ciutadania que té el capital, després de la plusvàlua del treball, és la dificultat d'accés a l'habitatge. Entenem que durant aquests quatre anys podrem aconseguir millorar les condicions de l'habitatge a Barcelona: afrontant l'emergència habitacional, fent que pisos buits passin a un ús social, construint el nou habitatge tan sostenible i igualitari com sigui possible i portant a terme rehabilitacions per mitjà de plans de millora dels barris. A més, la nostra aposta és la de la innovació, a partir, sobretot, de noves maneres de viure, de noves formes de propietat."

Hi ha altres maneres d'*habitar* Barcelona? Carles Baiges és arquitecte i membre de la cooperativa d'arquitectes LaCol. Va sortir de la Universitat Politècnica de Catalunya entenenent que l'arquitectura és una forma d'acció-intervenció social i, des del 2014, és un dels seixanta socis de La Borda, la cooperativa d'habitatges en règim de cessió d'ús que s'aixecarà a Can Batlló. La fórmula és la següent: l'Ajuntament cedeix la superfície durant setanta-cinc anys i el patrimoni és col·lectiu, de la persona jurídica cooperativa. Cada llar ("unitat de convivència", l'anomena) ha invertit 15.000 euros com a capital social de la cooperativa, i posteriorment pagarà una quota de soci per sota del preu de mercat: 450 euros els pisos més grans. S'estima que la construcció tindrà un cost de 2,4 milions, que finançaran també de manera alternativa a través de Coop57. La Borda parteix de dos exemples: el model danès, que ja té un segle d'anti-

Gestió d'Actius Procedents de la Reestructuració Bancària (Sareb): o cedia 562 pisos buits per a lloguer social, tal com preveu la llei, o el consistori recorreria als tribunals. La cessió de pisos buits està prevista a l'article 7 de la llei aprovada el 2015 al Parlament com a fruit de la iniciativa legislativa popular (ILP) que van impulsar la PAH i l'Aliança contra la Pobresa Energètica.

Fa unes setmanes, el col·lectiu periodístic SomAtents va publicar un debat sobre *Habitar*, al qual va convidar diferents actors socials relacionats amb l'habitatge a Barcelona. El debat va tenir lloc a la plaça de Joan Corrades, a Sants, davant un edifici ocupat per la PAH. La xerrada s'allargà més d'una hora i començà amb les paraules següents de

En aquesta pàgina i la següent, l'Espai de l'Immigrant, al passatge de Bernardí Martorell del Raval.

guitat, i la Federació Uruguiana de Cooperatives d'Habitatge per Ajuda Mútua. A Dinamarca el model té tant d'èxit que només a Copenhaguen hi ha 125.000 habitatges integrats a la cooperativa.

La iniciativa, explica Carles Baiges, parteix de sota, d'un grup de ciutadans organitzats que busquen alternatives al model d'habitatge. Parla d'autoconstrucció, de "viure i no especular", d'espais comuns, de conèixer el veí, de la connexió entre "les unitats de convivència" i Sants, i, sens dubte, de la "replicabilitat" del model. "Com la majoria de joves d'aquest país tinc una vida bastant precària i em costa accedir a un habitatge digne, però també tenim la voluntat de canviar el model de propietat –declara–. Jo no vull anar-me'n al camp, i crec que a la ciutat podem viure de manera més comunitària. Els pisos són més petits que la mitjana, però l'objectiu és que la gent visqui a l'espai públic."

El 15M l'influeix en la manera de plantejar-se la ciutat i la societat? "Som bastants els que creiem que tot el moviment de Can Batlló està molt influït pel que va passar durant el 15M, incloent-hi aquell desallotjament tan brutal. Això de 'No ens representen' ho descobreixo, més que en l'anomenada nova política, en tots els moviments que passen de la protesta a l'acció. Potser al seu dia no van cristal·litzar en un grup, però van demostrar que es podien fer coses. Crec que això és el que va quedar: la consciència que teníem les eines i la capacitat de fer les coses."

El 24 de maig de 2011, només tres dies abans del desallotjament amb violència de la plaça de Catalunya, l'escriptor uruguaià Eduardo Galeano (mort l'abril del 2015) deambula pel lloc. És de nit i la seva presència passa desapercebuda. Un jove el reconeix i, durant el que ell en diu una xerrada, que en realitat es converteix en un monòleg de més d'onze minuts, reflexiona davant d'una càmera, potser un mòbil. "Aquest és un món de merda que està

embarassat d'un altre", declara. Aquest altre món passa per darrere de la càmera, de vegades ell el mira de reüll, de vegades són els altres els qui el miren a ell: hi ha joves amb sacs de dormir que fa uns quants dies que criden i argumenten per què els polítics no els representen, hi ha samarretes grogues que llueixen al pit l'eslògan "Pren el carrer", hi ha samarretes verdes de la PAH. Quasi al final reflexiona: "Sovint em pregunten què passarà i què serà d'això després. I jo, simplement, contesto que no sé què passarà ni m'importa; que l'únic que m'importa és el que està passant."

L'accés a la sanitat

Ciutat Vella és un mirall en tres dimensions dels quatre pilars que recull l'estudi de Saint Andrews: barri globalitzat, altaveu de les desigualtats, amb màfies que especulen amb el sòl i gentrificat fins a les llambordes. Durant anys, el passatge de Bernardí Martorell s'ha situat al marge de la geografia transitable del Raval, malgrat el bar i els locutoris; malgrat que, en realitat, no és tan diferent de qualsevol altre carreró. L'Espai de l'Immigrant es troba en aquest passatge. Un col·lectiu de professionals del món sanitari es van mobilitzar per fer front a l'aprovació del Decret 16/2012, que limitava i restringia l'accés a la sanitat i que deixava 873.000 persones sense assistència sanitària per no tenir la seva situació administrativa regularitzada. En aquest passatge hi havia un hotel buit ocupat i en aquest hotel, ara centre social, hi ha l'Espai. Des de fa dos anys, al Raval, pel carrer de l'Hospital o el del Carme, es troba gent que pregunta on és aquest passatge.

Els divendres atenen els metges; els dimecres, els advocats, al mateix temps que se celebra l'assemblea setmanal del col·lectiu a la cuina-menjador del pis. L'estança és, simultàniament, una sala d'espera *gairebé* convencional: hi ha el quadre d'un paisatge a la paret, les cadires, també els

usuaris amb el mòbil a la mà, i la veu que els va cridant. Però les parets són fúcsies; l'aire no està carregat perquè hi ha un balcó que dona al passatge, i la gent parla en veu alta. El vocabulari a la sala d'espera pertany al diccionari de la indignació i la protesta: colonialisme, classisme i integració; es parla d'un festival de documentals.

És divendres i hi ha metges, però ni porten bata blanca ni recepten medicaments ni demanen la targeta sanitària. Són metges voluntaris que, juntament amb educadors socials, psicòlegs i advocats, informen els immigrants en situació irregular dels seus drets i els acompanyen a demanar la targeta sanitària. Un tràmit que, sense conèixer la llengua ni el funcionament burocràtic, es pot allargar dies i fins i tot setmanes. “A l'immigrant sol, moltes vegades, no l'atenen, però a l'immigrant que hi va amb algú autòcton i apoderat, sí; i això pràcticament frega el racisme”, denuncia l'Estefanía, una doctora. L'acompanyament comporta portar la llei impresa, anar al centre d'atenció primària (CAP) i, de vegades, discutir amb el funcionari del taulell.

Aquest és, diuen, l'acte “més punky” que emergeix de l'Espai de l'Immigrant. “No volem ocupar un espai que ha de cobrir l'Estat; només proporcionem als usuaris les eines que els donin accés a la sanitat pública, segons els correspon per estar empadronats”, explica l'Elvira, doctora resident de l'Hospital Vall d'Hebron i voluntària a l'Espai de l'Immigrant.

La María (aquest i els següents són noms suposats) és veïna del Raval i va conèixer l'Espai com la majoria dels qui arriben aquí: pel boca-orella. Hi ha voluntaris que recorren el barri cada setmana en el que anomenen la brigada de carrer dels dijous; així es corre la veu, encara que es queixen que la majoria d'usuaris hi van quan la seva situació ja és greu. D'aquesta manera hi va arribar la María. Feia mesos que sabia de l'existència de l'espai, però quan hi va arribar

ho va fer amb el dit trencat: no hi va entrar pel dolor de la fractura, sinó perquè no tenia targeta sanitària –la blava– i no podia pagar els “més de 200 euros” que li van facturar a urgències per una radiografia i la col·locació d'una fèrula en un dit. Les urgències, repeteixen aquests metges, sí·l·laba a sí·l·laba, “no es fac-tu-ren”.

A l'Espai de l'Immigrant li van dir que tenia dret a la targeta sanitària perquè està empadronada. Ningú no l'havia informat d'això. “La major part dels agents polítics asseguren que l'atenció sanitària és per a tots i que s'atén tothom. Legislativament és cert, però falta informar les persones migrants, els ciutadans estrangers, sobre com fer-ho. Aquesta informació no serveix per a res si el Govern no inverteix ni duu a terme polítiques per difondre-la entre els col·lectius que la necessiten”, indica l'Elvira.

L'Espai de l'Immigrant està estudiant com recórrer contra el pagament d'aquells 200 euros: els dimecres atenen els advocats.

Tres Barcelones

De dilluns a diumenge, la Barcelona del turisme, la de les persones sense llar i la del treball precari conviuen a la cantonada del passatge de Bernardí Martorell. L'hotel de quatre estrelles de la rambla del Raval, la comunitat de persones sense llar que s'ajunta als baixos de Comissions Obreres (es calcula que n'hi ha unes tres mil vivint al carrer) i aquest vaivé de gent amb treball precari, sense feina o amb treball temporal, que arrossegueu un carro de ferralla. A Ciutat Vella s'han instal·lat molts dels joves que vivien a les naus abandonades del Poblenou; ara ocupen pisos buits de carrerons a l'ombra.

A l'octubre el regidor Colom va destacar que la taxa d'atur se situa a la ciutat en el 13,9% (el 27% entre els joves). El 53% de les persones aturades té més de quaranta-

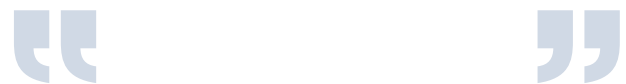
El pati de la Facultat de Geografia i Història del carrer Montalegre, escenari d'actes contra la segregació social.

cinc anys i el 44% fa més d'un any que està a l'atur. La taxa es distribueix de manera desigual pels districtes, i es duplica en alguns d'ells. Els districtes amb un atur per sota de la mitjana són Sarrià-Sant Gervasi, l'Eixample, les Corts i Gràcia, mentre que Sants-Montjuïc, Horta-Guinardó, Sant Martí, Sant Andreu, Nou Barris i, és clar, Ciutat Vella hi estan per sobre.

Joan Uribe acaba d'arribar de l'Argentina. Juntament amb vint-i-quatre experts més ha debatut la situació de les persones sense llar a la International Gathering Homelessness and Human Rights. Al seu Twitter, paraules com la gentrificació, l'exclusió, el dret a la ciutat i al carrer o els sense sostre són en un tuit sí i en un tuit no. És el director de Serveis Socials de Sant Joan de Déu i imparteix classes a la Facultat de Geografia i Història de la Universitat de Barcelona (UB).

A la llibreta hi ha una pregunta necessària per entendre els anys immediats: El futur passa per una col·laboració entre el món associatiu i l'Estat? "M'alegro que t'hagis oblidat del mercat –respon–. Un bon escenari de futur seria que els moviments socials, les organitzacions i el teixit associatiu col·laboressin amb l'Estat. Sens dubte hi hauria friccions, però es podria construir un front per aixecar un dic de contenció davant les lògiques del mercat i així desenvolupar societats millors que les d'ara, si més no arribant als mínims que teníem fa uns anys i fins i tot anant més enllà".

Hi ha exemples d'aquests dics? "A Llatinoamèrica alguns grups van iniciar treballs organitzatius entorn del dret a la terra, a l'habitatge i a la ciutat. Després d'una trajectòria de

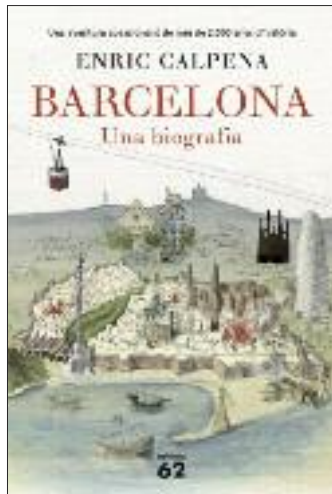
L'atur es distribueix de manera desigual pels diferents barris. La taxa mitjana es duplica en alguns casos.

vint, trenta o quaranta anys van aconseguir no només canvis en el marc legal, sinó també estar representats a les meses on es decideix la implementació de polítiques públiques. A Finlàndia, un treball conjunt de l'àmbit associatiu i les administracions ha posat fi al *sensellarisme*".

A l'exterior de la Facultat de Geografia i Història, davant del Centre de Cultura Contemporània (CCCB), hi ha un plafó amb informació sobre les desenes de xerrades que, de moltes maneres, apunten els fonaments d'aquest dic. El diccionari és el mateix: autogestió, finances ètiques, consum responsable, cooperativisme, habitatge i, per descomptat, l'enemic a combatre, la segregació social amb els seus quatre pilars: la globalització, la desigualtat, la reestructuració del mercat de treball i l'especulació urbanística. ■

Daniel Venteo

Una ciutat biografiada

Barcelona. Una biografia
 Autor: Enric Calpena
 Edicions 62. Col·lecció Llibres a l'Abast
 Barcelona, 2015

El periodista Enric Calpena s'ha convertit gràcies a la seva tasca de divulgació del passat de Barcelona i Catalunya en un dels noms propis indiscutibles de la literatura històrica actual. Amb obres com aquesta dona continuïtat a iniciatives destacades del segle XX, com ho va ser la sèrie *Barcelona. Divulgació històrica*, d'Agustí Duran i Sanpere, que de l'èxit de la ràdio va passar al paper i va esdevenir una obra de referència d'alta divulgació.

A *Barcelona, una biografia*, l'autor aconsegueix donar veu a una ciutat que durant més de dos mil anys ha fet de l'ambició el seu principal tret de personalitat urbana. La història de Barcelona es pot explicar a través dels seus documents, com l'Arxiu Municipal va fer possible al llibre *Autobiografia de Barcelona* (2013), o es pot fer a través dels seus personatges, les seves institucions i les seves pedres. Això és el que se'ns proposa mitjançant una narració de més de vuit-centes pàgines en què el periodista *entrevista* Barcelona. El resultat és un ambiciós relat literari, ben documentat, de lectura amena, ric en anècdotes i sempre marcat per l'estil personal desacomplexat de Calpena, que té tirada a les comparacions extemporànies per fer entenedors fets històrics a vegades massa llunyans i fins i tot incom-

prendibles per al lector actual. I, sempre, amorosit per l'estima de l'autor cap a la seva ciutat natal.

La Barcelona que l'autor perfila és una ciutat amb una posició geogràfica privilegiada a la costa catalana, i especialment entre les dues fites de la Mediterrània antiga occidental d'Empúries i Tàrraco. Un enclavament urbà l'evolució del qual s'il·lustra a través de les diferents denominacions que ha rebut al llarg de la història, des la primitiva Barkeno fins a la Bàrcino romana transformada en la medina Barshaluna musulmana, la Barchinona cristiana i la Barcelona dels segles baixmedievals i moderns, que entra dins de la modernitat marcada pel foc i la destrucció de les guerres de Successió i del Francès. L'aventura de la Barcelona contemporània que ocupa els últims capítols trasllada el lector pràcticament fins als nostres dies.

L'objectiu, sens dubte, no és oferir una visió exhaustiva, sinó una invitació a gaudir de l'extraordinària complexitat de Barcelona a través dels segles. En molts casos l'autor, que fins ara havia centrat els seus treballs en temàtiques més contemporànies, presta més atenció a episodis llunyans de l'antiga ciutat romana o medieval que no a la del segle XIX i especialment la del XX. Un exemple: s'hi dedica la mateixa atenció a les corts de l'any 1413 que als quaranta anys de dictadura franquista. El resultat és una proposta innovadora amb què, més enllà de centrar-se en la història de la ciutat tal com han fet amb gran èxit altres periodistes historiadors com Lluís Permanyer, Jaume Fabre o l'enyorat Josep M. Huertas Claveria, Calpena amplia els horitzons fins a la història catalana i, també durant els segles més recents, l'espanyola. No és un llibre d'història urbana en sentit estricte, però sí una bona obra de literatura històrica sobre el paper que Barcelona ha exercit en la història catalana i espanyola.

Barcelona és, efectivament, una ciutat que es fa estimar, tal com afirma el mateix Calpena en el pròleg. El llibre és un acte d'amor cap a la ciutat i el seu passat. Disponible en edicions catalana (Edicions 62) i castellana (Destino), caldria que els editors també consideressin, com a mínim, les edicions en anglès i francès. Barcelona s'ho mereix, i els seus lectors potencials, sens dubte, ho agrairan. ■

Bernat Puigtobella

A la ciutat infinita

La filla estrangera
 Autora: Najat El Hachmi
 Edicions 62
 Barcelona, 2015

Najat El Hachmi té el mèrit d'haver introduït un punt de vista inèdit en la literatura catalana, i fins i tot diria en el conjunt de les literatures ibèriques. S'ha erigit en una veu singular, capaç d'explicar l'experiència de la nova comunitat marroquina a casa nostra. A diferència d'altres tradicions literàries, la catalana no ha segregat per raons òbvies una literatura postcolonial, però la globalització i les noves migracions sí que han permès integrar múltiples identitats i noves mirades en una societat literària que altrament s'hauria anat caragolant en una visió molt etnocèntrica. Autors d'arreu del món arrelats a Barcelona, com l'anglès Matthew Tree, la txeca Monika Zgustová, l'afganesa Nadia Ghulam, els francesos Grégoire Polet o Mathias Énard, són, juntament amb Najat El Hachmi, alguns exemples d'autors que amb les seves obres han projectat Barcelona internacionalment.

Najat El Hachmi ja havia narrat la seva experiència en dues obres anteriors. La novel·la *L'últim patriarca* (premi Ramon Llull), traduïda a una vintena de llengües, va sacsejar la societat literària amb un relat torbador. Si El Hachmi hi parlava sobretot de la relació amb un pare, a *La filla estrangera* se centra en la relació maternofamiliar. L'autora narra l'entrada a la vida adulta d'una noia nascuda al Marroc, però trasplantada i criada en una ciutat d'interior

de Catalunya, que malda per emancipar-se de la tutela de la mare. Aquesta filla manté una relació lleial i alhora malaltissa amb la mare, amb qui parla una variant de l'amazic. Escolaritzada en català, viu a cavall de dos idiomes que acaben convertint-se en el camp d'una negociació entre dos mons, un camp de forces que no solament afecta l'entorn social de la noia, sinó també els seus lligams familiars, la relació amb el seu cos i la seva sexualitat.

La gran virtut de *La filla estrangera* és l'equidistància que manté entre dos mons i dues cultures que se superposen sense acabar de ser mai idèntiques. El Hachmi retrata de manera implacable els prejudicis i atavismes de la comunitat marroquina, inviàbles en una societat occidental, però també l'estretor mental i el paternalisme amb què els catalans han abordat la immigració africana. Aquí no hi ha bons ni dolents. Tothom malda per ser qui és i s'equivoça quan jutja l'altre. *La filla estrangera* és en aquest sentit una prova de la importància del gènere de la novel·la per entendre la complexitat de la identitat i transformar la mirada dels lectors. Sigui com sigui, després de llegir aquesta novel·la, ja no jutjareu amb el mateix rigor la dona musulmana que circula amb mocador pel carrer.

La pregunta que planteja *La filla estrangera* és: "Què he de ser jo, en relació amb el meu origen?". La protagonista troba a Vic una societat prou acollidora que li permet integrar-se. La seva experiència, però, acabarà convertint Vic en una extensió més de la seva presó materna, i es veurà obligada a trencar les reixes entre les quals se sent confinada i traslladar-se a Barcelona.

Per a la protagonista la gran ciutat es converteix en un espai d'alliberament, després dels anys de reclusió de Vic o d'ofec del Marroc. "Em recordo caminant sense parar per uns carrers enormes, tan llargs que no s'acabaven mai, i ser feliç de conèixer la ciutat infinita", confessa. El Hachmi explicava en una entrevista que "hi ha una gran diferència entre viure a comarques o en una gran ciutat. Sovint es veu la gran ciutat com un alliberament, però no sempre és així. Els immigrants arriben i s'instal·len aquí agrupats en comunitats que ja vénen d'origen [...] Per tant, es manté aquest control social opressiu que pateix la protagonista". ■

Marga Pont

L'època daurada de l'espectacle més gran del món

La història del circ a Barcelona. Del segle XVIII a l'any 1979
 Autor: Ramon Bech i Batllet
 Viena Edicions i Ajuntament de Barcelona
 Barcelona, 2015

La paraula *circ* la veig lligada a la infància i a l'arribada, pels volts de Nadal, dels circs més o menys grans que cada any s'anunciaven com "l'espectacle més gran del món" i que encara avui visiten la ciutat. Si em pregunten quan va arribar el circ per primer cop a Barcelona, abans de llegir aquest llibre no ho hauria pogut respondre. L'autor, Ramon Bech (Figueres, 1967), en descobreix els antecedents més llunyans en les companyies de *volatins* o equilibristes que van actuar al Teatre de la Santa Creu el 12 de febrer de 1722.

Barcelona va ser una gran capital del circ durant els segles XIX i XX. Va viure l'època daurada d'aquest espectacle gràcies als nombrosos establiments ambulants que la visitaven i a la construcció d'espais fixos per gaudir d'aquesta art escènica. Ramon Bech en fa un inventari, tant dels primers com dels segons, i dedica la part central del llibre als tres edificis emblemàtics situats tots al centre de la ciutat: el Circo Ecuestre Barcelonés de la plaça de Catalunya (1879-1895), el Circo Ecuestre del Tivoli (1897-1907) del carrer de Casp i el Teatre Circ Olympia de la ronda de Sant Pau (1924-1947). Altres espais emblemàtics que també recull van ser les places de toros de les Arenes, el Torín (a la Barceloneta) i la Monumental. I també hi va haver circs

al Paral·lel i en una esplanada al darrere de la Sagrada Família.

Més de dues-centes fotos i plànols inèdits de circs, els programes de mà o retrats dels empresaris i els artistes ens transporten a un temps i uns espais ja desapareguts. Els materials procedeixen en gran part de l'arxiu de la Circus Arts Foundation, entitat amb seu a Figueres cofundada per Ramon Bech i Genís Matabosch. En el seu fons destaquen els vuit mil negatius i les llibretes amb apunts del fotògraf i historiador Josep Vinyes, un llegat que Bech ha trobat indispensable per elaborar aquest treball. També ha estat cabdal la recuperació dels pocs –i poc reconeguts– cronistes circenses de Barcelona: Jordi Elias, Sebastià Gasch, Joan Tomàs i el ja esmentat Josep Vinyes.

I és que fins ara no existia cap història del circ a Barcelona, més enllà d'*El circo en la vida barcelonesa* de 1947, un petit llibre d'Antoni Rué Dalmau que també ha estat un punt de partida en l'estudi de Bech. Per reconstruir la història del circ i arribar a tenir aquesta crònica local fins ara única, l'autor hi ha dedicat més de set anys d'estudi.

El resultat és un treball exhaustiu que alterna de forma amena el material visual amb els textos propis o els procedents de les cròniques de l'època, i on, a més de la història sobre la construcció dels circs, hi trobem curiositats. Un fet sorprenent és que el Teatre del Liceu va presentar, en els seus inicis, espectacles de funàmbuls, o que el llegendari espectacle de Buffalo Bill es va instal·lar el 1889 entre els carrers d'Aribau i de Muntaner. O la curiositat i el rebuig a parts iguals que recullen alguns articles sobre una trapezista anomenada Bella Geraldine, que desfermava passions entre el públic masculí i l'enveja de moltes dones.

Tot amb la finalitat de retre homenatge i documentar de la manera més acurada possible des dels primers espectacles d'equilibristes a la Barceloneta i al Teatre de la Santa Creu, passant pels números de circ en altres gèneres escènics, com el teatre i el *music-hall*, que van aparèixer al final del segle XIX i al principi del XX, fins a arribar als anys setanta del segle XX, en què Barcelona va ser la primera seu del Festival Mundial del Circ al Palau d'Esports, entès com una competició entre companyies. ■

© Judit Canela

Bàssem an-Nabrís

Petites històries de Barcelona

Nascut el 1960 en un camp de refugiats a la Franja de Gaza, el poeta Bàssem an-Nabrís va arribar el 2012 a Barcelona convidat pel PEN Català a través del programa “Escriptor acollit”, que permet una estada de dos anys a escriptors perseguits o amenaçats de mort.

Membre de la generació literària posterior a la guerra del 1967, Bàssem an-Nabrís va passar quatre anys i mig en presons israelianes com a conseqüència dels seus escrits. El 2007, després que Hamàs arribés al poder, va patir un atemptat per part d'una milícia d'aquest partit.

Autor de set poemaris i de dos dietaris de guerra, el 2015 ha publicat en català i àrab *Totes les pedres*, el seu primer llibre de poemes fora de Palestina. Reproduïm un tast dels relats breus que componen el seu darrer llibre pendent de publicar, *Petites històries de Barcelona*. Totes dues obres les ha traduït al català Valèria Macías Pagès.

Missatges que no arriben

Els diumenges, el senyor Fernández fa bombolles de sabó. Se'l veu a la plaça d'Espanya o al parc de la Ciutadella. Equipat amb dues cordes, en una postura adient respecte al vent, fa bombolles de colors, petites i grosses. Són tan boniques que atreuen abans els grans que els menuts. Alguns somriuen i d'altres engeguen la càmera del telèfon mòbil.

Però a en Fernández, un aficionat que en va aprendre d'un vagabund romanès, tant li fa si la tassa que té al costat s'omple o si es queda buida. En té prou a guanyar-se el que val un àpat. I és que fa la feina amb tota l'ànima. Diu:

—Al creador de bombolles no li calen els sofismes de *herr* Hegel ni de *monsieur* Descartes. Només ha de conèixer a fons la vida.

—Com dius?

—No veus la veritat de la vida, *amigo*?

—Sí, què li passa?

—Que no és una simple bombolla de sabó que de seguida rebenta, la vida?

—Potser sí.

—Simplement m'agrada recordar a les persones la veritat sobre les seves vides.

Després sospira, brandant la mà a l'aire:

—Saps? El pitjor d'això és que el missatge no arriba.

Quan vespreja, ell, de pell blanca i cabell ros amb rastes, amb els genolls dels pantalons estripats, se'n va a buscar un bar o un cafè amb el recipient mig buit, i amb les cordes i el sabó líquid en una motxilla. El segueixo.

—Un moment, amic!

Accelera el pas i gira el cap, enfadat:

—El missatge no arribarà mai!

Nit

Quan van tocar les dues vaig baixar. Al cap hi tenia una única fita: la nit. “Però si la ciutat està tan il·luminada, com trobaré el que busco? Només em queda el parc de la Ciutadella”.

Tornant de la platja, entro pel forat de la reixa, saltant. Trio la palmera, m'hi ajec a sota, a la gespa, i em calmo. Refrego la cara pels brots curts i humits. Inspiro. Em poso d'esquena i veig els estels enclotats. Inspiro. Aquesta és la primera nit que mereix dir-se nit. Sento un aleteig a prop, i se'm creua un ocell negrós. “És això...”.

I m'endinso en la frescor de la rosada i de la melangia.

Absència

La rossa Mercè, de faccions minúscules i veu coqueta, és la seducció personificada. Té l'edat que sumen els dits de les mans i els peus. Li agrada el cava, anar amb bicicleta i el Lluís Llach. Quan sap que hi haurà sardanes a la plaça de la Catedral fa l'impossible per participar-hi.

Abans d'ahir hi vaig anar i no la vaig veure. Vaig preguntar a la seva colla i em van dir que se n'havia anat a estudiar amb una beca a la Universitat de Lisboa. Si bé és cert que vaig gaudir del ball, em vaig sentir sol. La Mercè tampoc no era en cap de les rotllanes d'avui.

Quan ella entra en un cercle hi ha alguna cosa de la seva ànima que es desprèn, i veus la gent gran —que és la que més els freqüenta— radiant en companyia d'ella. Els ha contagiats la seva joventut, la seva vivacitat i la seva alegria. L'absència d'aquella noia bondadosa em pesa al pit. ■

Anna Punsoda

Marina Garcés

The city has always been a refuge

“Cities have never just existed for their own sake: they are places of arrival, dynamic centres that are created with people who come from the countryside and from other countries. If we deny this place of arrival to refugees, we are banishing them from the world”. These are the words of the philosopher Marina Garcés (Barcelona, 1973), for whom life is a shared web of commitments.

From the perspective of commitment, with Garcés we discuss the Europe of cities, border Europe, Syrian refugees and the relationship between the world and the interdependent subject. And about *Filosofía inacabada* [Unfinished Philosophy], her latest essay, which offers us tools to reflect on the common ground of human experience from an environmentalist perspective on thinking.

Europe as a union of nations was a failure from the outset. With the economic crisis, the Europe of nation states has also collapsed. The mayor of Barcelona, Ada Colau, recently talked of a network of cities: do you think this could be a good model for European relations?

In principle, yes. It is very important that municipal politics take an approach that goes beyond simply managing the local area and that cities act as a platform for politics on a range of scales. But while I believe that it is vital that they act as a network, it's not just to come up with a solution to Europe's problems. In fact, we need to go beyond the Europe that we have built. The main problem with the European project is that it has solely and exclusively been designed from within. It's pointless to replicate a Europe of cities with the same faults as today's Europe of nation states: bordered, unified and closed in on itself. Let's think about ourselves in Southern Europe. Why do we think that Tangiers or Tunisia are politically more distant than Oslo or Vienna? And let's also think about ourselves transatlantically: the cities of Latin America are closely linked to each other, historically and through networks such as the Latin American Centre for Strategic Urban Development (CIDEU) based in Barcelona. Cities are free to build relations in a way that neither states nor nations are. The downside is that they are very restricted legally. An important

battle that must be fought is the fight to conquer new legislative ground for cities.

The idea of city networks brings to mind the idea of collaboration, but in reality it appears that cities compete against each other.

Municipalism carries a certain ambivalence that needs to be uncovered. City networks have been built on the basis of two opposing rationales: cooperation and competition. Barcelona has a dual nature: it is a leader in the cooperative municipalist tradition but also, in my view, an awful example of a branded city competing in the global marketplace of brands, with price rises and a model based on extractive tourism. Furthermore, brands don't only compete: they are bought and sold. And Barcelona has lived very well from selling its model around the world.

Let's move on to the reception of refugees. We're talking about international problems being solved on the municipal level. Isn't this an issue that is too big for cities to deal with?

They are very restricted on a legislative level. But in their capacity to respond and in their conviction, they have been much faster and more effective than states, which are blocked by their own bureaucratic structure and their own vested interests. I'm not in the least bit surprised: where co-existence is more patent and more direct, the response to life-and-death emergencies is more effective.

I like to define cities as places of arrival. They've never existed for their own sake: they are dynamic centres that are created with people who come from the countryside and from other countries. City-dwellers are arrivers. If cities deny places of arrival to refugees, we are banishing them from the world.

There is talk of Barcelona taking in 1,200 refugees. Not a lot, when you compare it to the numbers taken in by smaller German cities.

The Barcelona City Council is rolling out this scheme in opposition to, or regardless of, the Spanish government, while in Germany Chancellor Merkel is heading up the operation and has made it a national policy, serving whichever interests they may be. Then there's the fact that Barcelona is in a state of social and economic crisis with job insecurity and a housing problem like few other cities in Europe. And we still need to bear in mind the fragility of the Barcelona en Comú government in the city council.

What challenges do the Syrian refugees pose?

They bring the European Union and its member states face to face with their own contradictions. And in Spain, they are opening up an even bigger minefield. We are a border country with a continuous stream of economic migrants. Why should we take in the Syrians and not any of the others? What difference is there between a military war (in the strictest sense of the word) and an economic war, a fight for resources, which makes thousands of people leave their homes in search of more security and better chances of survival? I also wish Barcelona would declare itself a city of refuge given the closure of Ceuta and Melilla. If it did, the idea of a city of refuge would take on a more radical and

more honest political sense that would open up a much more serious debate on what “we” means, on the life spaces we share in an ever more uninhabitable world, on this global war waged by capitalism against humanity. We’ll never solve Barcelona’s problems if we don’t put it into a shared world.

Europe has been put to shame.

Totally. It’s not just Fortress Europe that has been put to shame. A complete lack of engagement in a war that is our war has also been revealed. Now is the time for moral scandal, for big gestures and for urgency. But for how long has this war been going on? Which countries are involved in it? Which alliances? Whose weaponry? The war in Syria is our war because it is a World War in miniature.

The humanitarian commitment to the refugees is a way of covering up the commitments that were not made before. And this reinforces the idea that we had nothing to do with the problem beforehand. We say that the refugees are arriving. But we should switch our perspective and ask ourselves where this situation began and what our relationship is to it. We were already involved in this war when no decision had yet been made on taking in refugees. The Paris attacks were a terrible reminder. We didn’t want to be there and now we are in it up to our necks, by force, by armed force.

You always speak of commitment as the stage on which we move, and not as a purely voluntary mindset.

For me, commitment is our essence, our way of being alive. We are also committed in shared situations at every level: biological, social, political... Ontologically speaking, we are committed beings. The thing is that we sidestep this through the different fictional realities that set us apart: the individual, the nation, the state... we create islands, bubbles of non-involvement in our true commitments that undo and neutralize our basic ties to others and to the world.

What are our true commitments?

The ones that link us to others and to the world we share. I stand for the idea that life is not just yours or mine: it is a shared problem. It takes different forms but they come back to a single web of commitments. Disconnecting ourselves, breaking the links to the shared condition of life as a problem, is an act of violence. Being committed is being aware, yes. But this isn’t a mental position, it’s a position one takes with one’s body, one’s life, one’s feelings.

The Thinking I, the World and God: these are the three elements that philosophical tradition has given us in the modern age. How do you explain your ‘we’ in this shared world?

Taking a stance in a shared world forces us to move, to look all around us and to discover that we are involved. The tradition of Christian Enlightenment saw the world as our stage: God, from the exterior, puts man in the world. When God disappears, the relationship of exteriority between man and the world remains and the world becomes an object of consumption and exploitation. I argue that the world is the set of relationships of which it is made, and this set of relationships makes us what we are. Political thinking involves taking into account this set of relationships that we can

© Pere Virgili

think up and build together. They are relationships, so they are by nature dynamic. In other words, we can transform them together. They don’t define us.

What type of subject does this world of interdependency require?

Not the modern subject, obviously. The whole of 20th-century philosophy has already made a profound criticism of the subject based on the idea of unity, sovereignty and identity, a subject basically made up of conscience and will. The modern subject is an individual that has been freed from his determinants and his subjection to the world. The 20th century, with its terrible experience of destruction, deepens the subject’s crisis and reads out his death sentence. We now need to get through this crisis, this death, and find out what lies beyond: for example, autonomy,

which is not an individual, but a collective attribute. Autonomy is the chance we give ourselves to transform the relationships of which we are made.

The death of the subject as an opportunity. It seems contradictory, if we remember that the concept of the individual came about precisely as a form of emancipation...

The category of individual arose in the 16th to 18th centuries as a movement of emancipation in the face of the unquestionable determinants of community of origin, religion or social class. The individual breaks these ties and we get the movement of subtraction that is needed to put values such as equality or freedom into practice. Our challenge is to re-forge the link with others and with institutions without losing the desire for emancipation so characteristic of that early radical modernity.

Why emancipation? What subjugates us in a modern democracy?

We have discovered other forms of servitude and domination. The individual emancipates himself from the determinants of his background, but is condemned to make himself into a project and an enterprise in order to sell himself in a society that has been turned into a vast market. We find individuals who are just like businesses, in unbridled competition with each other. Heidegger put it like this: the conqueror has been conquered by his conquest.

In the mid-20th century we could clearly see the drama of the modern subject unfold, this force of power that emancipates himself and then realises he is the destroyer of the world: we had enlightened ourselves, we had freed ourselves, we had killed off God... and we carried on killing each other. Today, we're not so much killing each other as killing ourselves together. That's what I explain in *Filosofía inacabada*.

In the first part of *Filosofía inacabada* you review the big questions that contemporary philosophy has left open. How do you approach them?

The book was born of the need to go beyond the oft-foretold death of philosophy. I decided to study philosophy in the early nineties, just after the fall of the Berlin Wall, when the end of history went hand-in-hand with the aesthetic and philosophical debate on modernity and post-modernity. We were educated with the experience of an end that involved a two-fold depletion: the end of history and its promise of progress, and the end of systematic models of thinking. The book takes us on a journey around the landscape of thinking. The intention is not to stretch out a story that has been over-told, but to open it up to another experience of the relationship between thinking and the world. It's not about dragging out the past of a dying philosophy but about opening ourselves up to the present of an unfinished philosophy.

You define unfinished philosophy as a radical philosophy. How can a provisional philosophy be radical?

"Radical" describes the willingness to question the paradigms and prejudices that govern us. So radicalness necessarily opens up and *unfinishes* the realities we think we know and recognise. It gives us other perspectives and

exposes us to consequences that may even be unforeseen. Radicalness can never be sure of reality: it opens up provisional worlds.

What do you mean when you say that for philosophy, the body has always been a corpse? What relationship with the body do you vindicate?

In the West, we have been dominated by a certain duality that puts the mind, the soul or the conscience at the centre of our understanding of reality, of knowledge and of our experience of truth. The body has been relegated to a supporting role, a machine or, as Plato said in one of his Dialogues, a tomb from which we ought to escape. This doesn't mean that all philosophy has been dualistic and anti-corporal, especially in recent decades. At least since Nietzsche there is a demand for *incorporating the body* into our thinking, for listening to its reasons and understanding ourselves as thinking bodies. I hope that this turnaround in our thinking doesn't just amount to words and more writing *about* the body, but that it involves thinking *from* the body.

From Nietzsche to Jean Luc Nancy, the second part of the essay is a dialogue with twenty-six 20th-century thinkers, but they are all European or American. How should we read this, from the decentralised perspective of the West that you propose?

The 20th century, up to the point I track it, represents the culmination of Eurocentrism (even of North American culture) and of the colonial perspective on the building of a global world. Up to the late 20th century, we were not aware of the loss of centrality of western culture. From then on, the world started to reconfigure itself into a multipolar structure, although this wasn't necessarily more just or more egalitarian. Europe has become provincial. What I am looking for in the major thinking of the 20th century is the self-criticism of the Western tradition. If we are reading it right, 20th-century philosophy is both a cry of pain about its own heritage and a very rich tool box for seeking out new alliances with other sources and paradigms of thinking.

To create new concepts and ontologies from the shared world perspective, you say we need to change the national/cultural map, which closes identities and their ideas of the world into units under Western domination. How can we do this?

I propose an environmentalist notion of thinking that replaces the historicist and culturalist notions. The former tells us that there is only one history of philosophy with a single meaning and a single horizon. The latter tells us that each ethnic or national culture has its own philosophy. I believe that thinking depends on contexts that either foster or hinder the possibilities of a radical and creative experience of the truth. On the Iberian Peninsula we have grown up in an environment that, historically, has been averse to philosophy. How can we foster contexts that encourage thinking? What conditions are required? Today, from the point of view of ecosystemic wealth (which doesn't see philosophy as history but as inconstant diversity) is it possible to think of the shared pool of human experience? The premise of *Filosofía inacabada* is "yes". It is not just possible, but necessary. ■

© Maria Corte

New perspectives on public space

The way public space has been managed over the last fifteen years has been a reflection of the policies that have defined the life of our city. This dossier goes over some of the architectural and urban solutions applied, which haven't always responded adequately to the challenges posed by housing, mobility, urban sprawl and de-industrialisation.

The abuse of mortgage loans and the scarcity of public housing projects have made access to housing difficult for large sectors of the population. In some neighbourhoods, the phenomenon of gentrification has expelled the traditional inhabitants.

Mobility is key in order to rethink productive models. Vehicles occupy an excessive amount of space in our streets and are killing Barcelona, which is already one of the most polluted cities in Europe.

Barcelona is also being polarized between tourists and citizens. Even if tourism is inevitable, the city needs to be liveable. Changes to the productive model and its consequences for the industrial fabric encourage us to consider how we can re-industrialize our city, and what role public spaces need to have in the system of production and consumption.

The architects that participate in this dossier ask that urbanism solve existing problems instead of creating new ones, and they offer proposals that place people at the centre once again. They also ask that the democratisation of the city include sustainability, memory, redistribution, and the participation of citizens in demanding accountability.

Vicente Zambrano

David Bravo

Architect. Lecturer at ELISAVA Barcelona School of Design and Engineering

In support of city planning that puts people at the centre

Barcelona is expelling the working class from the city centre to the periphery. Gentrification and urban sprawl are two results of a single process that must be actively counteracted, as they take us away from a city model that is more mixed and compact, and consequently more just and sensible.

Now that Barcelona is embarking on a new political era, one cannot help but wonder what kind of urban development project it needs. By now, the “city of marvels” should have learned that city planning and politics are inextricably linked. The very meaning of the words are rooted in the city streets and show us that, more than a simple question of aesthetics, architecture and city planning also have an ethical dimension. Too often, evaluations of the Agbar Tower or the Hotel Vela have consisted in simply answering the question “do you like it?” However, a political take on city planning is as necessary as achieving a balance in planning policy. The transformation of the city can just as easily be a democratic tool as a weapon used in the abuse of power. And over decades of ups and downs, Barcelona has been an example of both. We have witnessed how urban reform can be put at the service of corruption, speculation, privatisation, segregation and waste: but we need it to face the environmental and economic challenges that lie ahead.

For too long, city planning has disguised its political nature, but politics can no longer underestimate its task of city development. To be clear: technocracy has been the governing force in Barcelona. Experts and the powers that be have made top-down decisions, ignoring the needs of the people. To the bewilderment of many of our institutions, grass-roots movements have had to take the lead in response to the mayhem caused by the boom and bust of

the property market and of tourism. It appears that activism has now taken the City Council, to govern it from the “bottom up” and for the “common good”. However, how does that translate into planning policy?

To start with, we need to have a more empathetic view of the social fabric that lives in the urban fabric. To stop looking at it from above as though it were a chessboard (not to say a Monopoly board) with criss-crossing strategies that are too complex for the city dwellers to understand. This distanced perspective has stopped technocratic city planning seeing something that residents experience first-hand, that Barcelona is expelling the working class from the centre out to the periphery. Gentrification and urban sprawl are two results of a single process that must be actively counteracted, as it takes us away from a city model that is more mixed and compact, and consequently more just and sensible. City planning carried out from a pedestrian’s horizontal point of view would have noticed the effects of this centrifugal dynamic that seriously damages the four spheres of everyday city life. It was not hard to know what these spheres were: every morning, we leave the place in which we live (housing) to travel (mobility) to a place where we earn or spend money (production and consumption) and then, if all goes well, we devote some time to leisure, culture or social participation (spaces of citizenship). Housing, mobility, places of production and consumption and spaces

**Politically speaking,
putting people at the
centre means involving
citizens in
decision-making.**

of citizenship are four fundamental areas that have been overlooked, and even abused, by the city planning format of the recent past.

When it comes to housing, there can be little doubt at this stage that things have been done very poorly. In order to shake off the grey heritage of Francoism, Barcelona turned public space into a vessel for the young democracy; yet the domestic space remained in the hands of the market. By actively encouraging mortgage borrowing and creating a scarce supply of public, central and rental developments, we now have a landscape full of homeless people and people-less homes. Not only is the Catalan capital far from guaranteeing the right to a home, it is also facing a housing crisis that is attacking our right to a city. Paradoxically, the embellishment of squares and streets has made the surrounding apartments more expensive and pushed out the residents that are most deserving of these public redistribution actions. Staying out in the street and not crossing the thresholds of homes has been a mistake that may cost us as dearly as “getting pretty” and then going out without a coat.

The mobility side of things does not come out of this analysis very well either. We earmarked the biggest part of the Olympic budget for the ring roads, a Pharaonic piece of infrastructure that allows more cars to enter Barcelona every day than Manhattan and that has made us one of the most polluted cities in Europe. Once it had been expropriated and dug up, this public channel devoted solely to private vehicles missed the opportunity to create a metro line around the city. Years later, this led us to start work on Line 9, an even more Pharaonic project that we do not even know if we can finish or pay for. At the end of the day, the density that is such a feature of Barcelona and that makes it so easy to move around on foot or by public transport also means that it is more vulnerable to the impact of traffic and that more people are revving away from it towards the greener suburbs.

The production and consumption that make a city what it is have also jumped ship. Globalisation has taken industry away to distant places where it is much cheaper to exploit workers and the environment. The factories that once attracted such a big workforce to Barcelona are as unemployed as their workers. When the city started to ask itself how to earn a living, it was trying to be clever, instead of intelligent. For example, it got the idea of planting casinos on the farmland of the Llobregat and expected millions of euros and thousands of jobs to rain down on it. However, as we know, with this kind of city planning, it never rains, but it pours. Meanwhile, globalisation was also replacing small

Vicente Zambrano

shops with franchises that give nothing to the everyday life of the local community. The streets of the city centre are now easily mistaken for a shopping mall and on the outskirts there is an abundance of hypermarkets and vast retail spaces that incite irresponsible consumerism, waste, use of private transport, job insecurity and the concentration of wealth into very few pockets.

Finally, the public spaces where leisure and culture were to flourish as vehicles for social change, critical debate and democratic participation, now feed the last industry that is possible: mass tourism. We have already lost La Rambla, Port Vell and Park Güell. As the streets care less for their citizens than for their customers, they are filled with mechanisms to shoo away the poor and become more exclusive and excluding, more at the service of profit and luxury than of equal access and free movement. Excessive rules and regulations suffocate spontaneous expression and criminalise any protest, while giving wings to commercial propaganda, social control and a strong presence of the powers that be. Iconic museums have been opened while funding for existing arts venues has been cut; the management and use of public facilities have been handed over to private companies while self-managed social spaces have been emptied and demolished. The long and the short of it is that clientelism has gained ground over citizens.

Although city planning has mistreated these four fundamental spheres, whether we like it or not, it still holds the key to putting them right. Barcelona needs more affordable housing and fewer private vehicles, more places where many little hands can earn a living and more spaces where citizens can get involved, express themselves and be empowered. And all this involves a type of city planning that puts people at the centre. Putting them at the centre, physically speaking, means letting the working class repopulate the mixed, compact neighbourhoods from which they have been pushed out by the market. Putting people at the centre, politically speaking, means involving citizens in decision-making, so that they stop being affected by technocratic city planning and become the protagonists and beneficiaries of democratic city planning. ■

On the previous page, housing for the elderly on the Passeig d'Urrutia in Nou Barris. Above, a bike lane on the Passeig de Sant Joan and an image from the Fira d'Economia Solidària [Solidarity Economy Fair], which took place in October 2015 at the Fabra i Coats space in Sant Andreu.

Cristina Gamboa / La Borda

Alex Gimenez

Architect. Lecturer in City and Land Planning at the Barcelona School of Architecture (ETSAB)

If the city is a paella, housing is its rice

It's time to start cooking. Let's mix some cooperative approaches with views on gender and typological experiments, social policies with legal opportunities, and environmental awareness with countercultural and anti-regulatory efforts.

We have a housing problem. It concerns the right to housing. Buying a house is the most important investment we ever make. It uses up most of what we earn. Housing is essential to our identity because the home provides a shelter for our other rights: if I'm not registered as a resident, I can't vote; if I don't have anywhere to shower I can't look for work; if I don't have a place to sleep, how can I possibly establish relationships? If houses are just goods, how are housing rights possible? How can we even contemplate our right to the city?

We have a problem regarding the lack of transparency and accuracy of information on housing. Houses and our ability to fall into debt by buying one is one of the main measures of the country's wealth and national solvency. Housing is the new gold standard. The information we dispose of is contradictory and scarce. Moreover, the data we do have is devastating.

A third of families in Barcelona live in rented accommodation and two thirds are homeowners, but almost all of these properties are on the free market. Social housing constitutes less than 1.6%. This would not be a problem if the market were self-regulating and it covered citizens' needs, but the economic crisis has shown that the market only regulates in favour of the wealthiest members of society. Moreover, when the market is at its greediest, this 1.6% proves inadequate in meeting the requirements of those who have been pushed out of the market.

In short, more than half a million people have been evicted in Spain since 2008. It represents the Spanish equivalent to the 5 million people who were evicted as a result of the American subprime crisis. Among all Spanish cities, Barcelona is home to the most evictees, and the neighbourhood with the most evictees is Ciutat Meridiana. Half a million is a lot of people with their bags piled up on the

pavement, equating to the size of the largest Spanish provincial capitals. They represent 500,000 units of pain and despair: 500,000 units of anguish who have lost the will to live. We have a housing problem, with our social services up to their ears because State welfare arrives late, if at all. Our healthcare services have collapsed, with an influx of illnesses linked to the lack of housing and mental health conditions brought on by fear. And this is the same health-care system that is undergoing cuts and privatisation.

We have a housing problem in Barcelona because there are 3,000 people sleeping rough whose only place to turn to is a volunteer-run and insufficient shelter network. It should not be this way. Barcelona is a wealthy city.

We have a serious housing problem because what was meant to be a refuge has turned into a shipwreck.

The local authorities, so quick to launch big schemes, have proved to be sluggish in their attempts to solve the problem. Both the media and political neglect are responsible. Years of rhetoric from boards, desks, observatories, committees, departments, directorates, drives, councils, offices and even ministries – which there have been – devoted to housing. There is not much rice and it has been stirred. Stirred rice is spoiled rice.

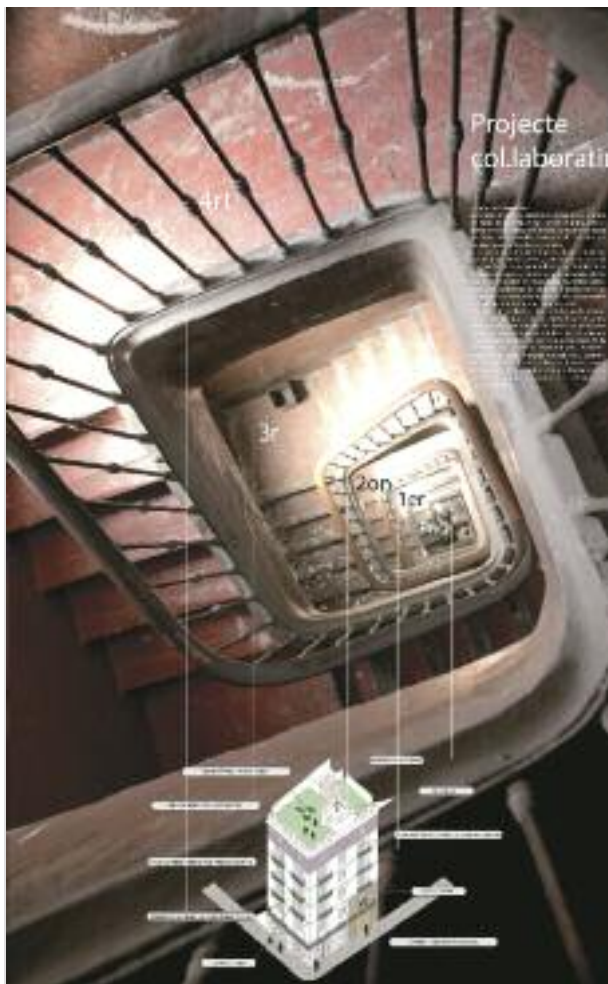
But all is not lost. There are five different areas of housing proposals that offer solutions. Firstly, there are proposals from the solidarity economy. Two experiments are underway in Barcelona: La Borda and Sostre Cívic, at Can Batlló and on Carrer de la Princesa, respectively. They

propose the cession of use cooperative model as a housing solution that will allow people to settle, i.e. enrol their children in school or change their bathroom tiles, without unleashing the little speculator we all have inside us. This is no invention. The Andel cooperative model has been proven in Scandinavia, with ratios of up to 30% of the housing stock (Copenhagen). You might think this is a solution for the wealthiest countries. Well, it is not. In Montevideo, Uruguay, the model has been applied with a rate of 4%.

We have grassroots and counterculture proposals. The *okupa* squatter movement, spelt with a “k”, is a political phenomenon in response to an abusive market and it has been violently repressed in Spain. It would be impossible to conceive experiments such as London’s Bonnington Square or Copenhagen’s Christiania in Catalonia because the repressive mechanisms of local authorities are merciless. Spanish legislation places private property rights above other rights that affect the masses. In spite of all this, fortunately, the *okupa* and self-management housing collectives denounce speculators with their actions, as well as those who look down on and neglect their city and neighbours.

Moreover, there are proposals regarding social policies. The Arrels Foundation’s “Pis Zero” (Zero Apartment) offers a response to the reality faced by long-term street dwellers which overcomes the confines of only relatively effective welfare mechanisms. The “Arquitectes de Capçalera” initiative recovers the architect’s social role through a professional call to arms in response to emergency situations.

Jordi Gómez / Adriana Mas

From left to right, the cooperative Sostre Cívic program, at Carrer Princesa 49; a squatted building and, below, the Arrels Foundation's Pis Zero project. On the previous page, a meeting of participants in the La Borda cooperative project, at Can Batlló.

Sandra Prat

Sandra Prat

most interesting aspect of the competition's most recent edition is not the winning piece's technological capacity to be built and to function with virtually no environmental footprint, which it does. The best part is that it directly criticises the idea of a detached single family home as a model of urban growth. Single family homes are incompatible with the idea of a sustainable city. The Vallès School of Architecture (ETSAV) submitted the Resso project, which won the first prize for innovation with a solar community house for social rehabilitation..

Lastly, we have proposals based on architectural form. France has moved ahead with densification projects in its suburban housing estates. It is no coincidence that housing initiatives coexist alongside an economic experiment within the one culture that has proposed theoretical alternatives to savage capitalism with the most editorial success. The essays published by *_Export Barcelona* on new residential architecture are extremely useful for moving forward. The "Casa sense Gènere" (Gender-Neutral House), a product of avant-garde feminist architecture, demonstrates the deceptive rationale of modern typologies. Designed by and for men, hierarchal spatial distributions actively disregard household chores through narrow, out-of-the-way kitchens that require women to work with their backs turned to their families, and tiny laundry rooms that are incompatible with domestic harmony. The Rehabitar research team reminds us of the benefits of a thick, mixed urban fabric and, like the feminist architects, demands housing that promotes equality and enables the home to adapt to changes in the family dynamic that occur over time.

The five different proposals could lead to a city project that overcomes the housing dystopia with real, proven situations. Not one of them falls into the "smart city" trap, which is the town planning equivalent of using deodorant without showering. They are five consistent ingredients, constituting sustenance, not cosmetics. These are the five projects that bind the rice to the bottom of the paella.

There are different interpretations regarding the etymological meaning of the word *paella*. The majority point to the Latin word *patella*, which describes a pan with two handles. Some defend its Valencian origin: from the Catalan words *plat*, *platell* and *platella*. In old and Latin American Spanish there is also the word *paila*, which is a large and fairly shallow metal pot.

However, the hypothesis that best suits the purpose of this article upholds that the origin of paella is *baqiyah*, an Arabic word meaning "food leftover from the day before". It is the most suitable theory because it steps away from the idea of the container and focuses on its contents. The contents are the leftovers, what is there. At home, food is not discarded – people make the most of what they have. The same thing should happen in the city, which is everybody's home. The city of the future has already been built: this is it.

Let's not overcook the rice

It's time to start cooking. Let's mix some cooperative approaches with views on gender and typological experiments, social policies with legal opportunities, and environmental awareness with countercultural and anti-regulatory

Images from the Vallès School of Architecture (ETSAV)'s Resso sustainable community architecture project, the winner of the innovation prize in the 2014 international Solar Decathlon.

These proposals go beyond the American Housing First approach, which has also been adopted in Australia, France, Canada and Finland.

There are also proposals regarding sustainability and materials. Building with sustainable materials and holding workshops on the energy usage and maintenance of buildings provide strategies for fighting fuel poverty. The 2014 International Solar Decathlon award marked a turning point in the way in which housing is thought about in terms of its most important function: to provide actual shelter. The

Vicente Zambrano

The Torre Via Júlia, Can Caralleu and Can Travi social housing projects, included in the “Export Barcelona. Social housing in context” travelling exhibit, which includes twenty social proposals by Catalan architects. This exhibit is one of the invents included in the second edition of the Cities Connection Project.

efforts. Urban planning has an inherent ability to bring these mixtures together and turn them into reality. However, doing so requires clear political will and a perspective capable of confronting important matters without abandoning urgent ones. To start with, projects should be carried out on a limited number of well-chosen sites. Approaching public housing policies solely on the basis of quantitative welfare logic is unrealistic. The location within the city is key, and harmony between the housing and the public space, absolutely vital.

The idea is to generate small-scale social housing and rented accommodation, in developments of two, four and twelve units, on sites that make the most of the city as it is now, by following the logic of the three Vs: value, visibility and viability. These places of opportunity exist within the compact city: narrow buildings against solid dividing walls; height extensions to existing constructions that rush through planning permission; and interstitial housing units. It is a question of taking advantage of scuffs in the urban fabric and being in contact with infrastructures. Moreover, there are places of opportunity along coastlines and riverbanks, as well as existing roads.

It also involves making the most of a productive framework that has been crippled by the economic crisis: small developers, construction-based trades, the 50% youth unemployment rate.

It's about making more with less, on an experimental basis, so that constraints and legislative contradictions may

be overcome. The elements must fit in with the existing neighbourhoods and encourage income diversity through a variety of types of homes, as well as different prices and access mechanisms to suit the incomes and life plans of their occupiers.

The idea is to start by organising joint binding tenders with equal conditions for small businesses, in which it is imperative that older professionals work alongside young people. They have to be a sum of tenders, the reward for which is coordinated implementation, which overcomes the conventional “competitiveness” and “excellence” formula in favour of collaboration and diverse disciplines.

By doing it this way, adopting the strategy of an urban orthodontics team that is going to fill, restore and salvage units or fit a “crown” or “implant” at most, we will be able to go about creating a social housing stock of rental properties that can mitigate the extremes of the market. Anything else is like a set of dentures against the delicate natural landscape surrounding the city.

We have put in too many shellfish. Paellas shouldn't have so many molluscs. That would be a seafood platter. Our dentures have gotten caught on the leg of a lobster. We need to add more rice. And we cannot just add it around the edges like a side of boiled rice. The rice absorbs the flavour of the ingredients from the depths of the paella and distributes it between the diners. That is where its democratic power lies. ■

Vicente Zambrano

The Plaça de les Glòries, a problematic public space. Time will show if it works well and if the administrative decisions taken were correct. On the following page, L'Illa Diagonal, a successful example of public appropriation of a private space thanks to a design that's permeable to urban movement.

Jorge Perea

Architect. Associate Professor at the Department of Urbanism and Spatial Planning at ETSAB (UPC)

Collective yes, and collective to the limit

By shifting social change to public spaces they become places for exchange, interaction and production, quite different from their peaceful, neutral image. The collective space is the future wealth of cities.

Few European metropolises have been able, as Barcelona has, to connect urban renewal with a transformation in their social and public life. Teeming with metaphors and narratives, the success of our renewed democracy was radically based on the transformation of the raw material of the city where social life took shape; its public and collective spaces.

Firstly, there was a massive creation of public spaces (parks and squares, beaches and seafronts) on which to build and give shape to easily identifiable meanings and references, where the novelty of space and its physical quality were easily accepted by the public and were to foreshadow the physical appearance and the expectations of urban renewal. Secondly, the ability of the community to “contaminate” and take possession of the very character of private spaces (places and buildings), giving them a new collective meaning, helped to create a city with a greater wealth of places and complexity of meanings. As Manuel de Solà-Morales said, the force in this duality consisted of “urbanising the private, in other words, turning it into part of the public sphere”. The mixed-use building of L'Illa Diagonal, where the ground floor merges with the pavement, was to exemplify this idea.

The ability of the public space/collective space duality to transform has been irregular, because neither the availability of physical space nor the city planning objectives have been consistent over time. The creation of squares and parks that were such a feature of the early years of democracy resulted from the opportunity and the availability of spaces in which to give material form to the transformation:

obsolete factories and large chunks relocated to the outskirts, spaces that were the result of local government planning and existing sites to be redeveloped.

In the absence of an overall model, the coherence of the architectural narrative also gave cohesion to the image of public space redevelopment, above and beyond the specifics of each context and the particular wishes of each place, and we saw the birth of what architectural literature applauded as “Barcelona Public Space”.

Additionally, the evolution of the council structure and the gradual subdivision of city authorities over the last two decades, together with the unfolding of the metropolitan mosaic (“a city of cities”, “the city of neighbourhoods”) and the new sensitivity towards communities, neighbourhoods and citizens, have often led to public space projects being simplified, paradoxically in favour of grass-roots architecture. The proliferation of little spots, spaces inside street blocks and squares full of subjectivity and personality, exemplifies architecture's new role. What gives these spaces such a different tone is not their design or specific features, nor their inherent and necessary sensitivity to citizens and neighbours, but the autonomy of the land to the detriment of the relationship between things.

Once the gaps have been used up and the holes in the city have been filled, the transformed infrastructure creates greater urban opportunities where the distance between infrastructure and public space projects becomes even more apparent. The covered sections of Ronda del Mig and Travessera de Dalt and the recent redevelopment of Plaça

Vicente Zambrano

de Lesseps are great examples of this limited methodology. The contribution to the dynamics of the city and its social success become “suburban”, in that they have minimal capacity to create general urban meanings and to capture collective imagination. Any comparison to the major infrastructure transformations that took place in the eighties (Moll de la Fusta, Ronda de Dalt, Trinitat), when infrastructure and public space were both the subjects of the same line of thinking, can only consolidate this perception.

The transformation of Plaça de les Glòries plays a direct role in this debate. Despite the titanic efforts of local government and the exemplary work of architects and engineers, the patent lack of connection between the underground hustle and bustle (packed with metro lines, train tracks and road tunnels) and the square itself decreases any mutual awareness between the surface and underground. A central space or a hub of connectivity? It could be both, or neither. The way the built space actually behaves will determine whether the authorities made the right decisions or not.

New thinking on the collective space

Given this situation, the collective space re-emerges as a new territory to explore, with blurred and highly ambiguous borders and as yet no precise model. If in the nineties, the notion of collective space anticipated community ownership of private property as a civilising act, the noughties brought a broader notion that looks at the exclusive nature of the public sphere.

In parallel to this, the emergence of a significant group of new urban features, both public facilities and private buildings, puts forward models that deliberately question the strict dividing lines between public and private. Some of them are originally public buildings, such as art factories (Fabra i Coats in Barcelona, Matadero in Madrid, Kaapeli in Helsinki and Space in London), where art cooperatives are mixed with housing and communities and citizens stop being passive actors for entertainment’s sake and collectively become the living protagonists of the space.

When it comes to the private arena, the way work spaces have mutated (Repsol Campus in Madrid, Red Bull in

London) foresees forms of production without fixed spaces, organised, where the basic work structures are defined on the basis of collaboration and cooperation.

In line with their more urban nature, initiatives such as the NDSM wharf, the Hallen district and the Kromhouthal in Amsterdam are bringing the idea of on-going participation to neighbourhoods, homes and free spaces, where fusion and creativity are blurring the original community framework and giving it a stronger collective character.

The results have some interesting characteristics. The ownership of the space is ambiguous – neither obviously public nor private – and there is a promiscuous combination of uses and spaces. By shifting social change to public spaces as universally accessible urban locations, they become places for exchange, relationships and production, quite different from their peaceful, neutral image. Heterogeneous in its layout, both individuals and groups come together in the public space, shattering the idea of it as a bucolic place for leisure and turning it into a place for doing things, and for doing them together.

This evokes a new line of thinking and proposals that reclaims the best aspects of public space and contemporary features to reinforce citizens’ ownership of them, going beyond the communitarian view (the space as a resource for subjective communities) and intensifying the collective view (the space as a resource for anonymous and different individuals). In other words, that which recent urban theory defines as a space’s information, production and participation capacity. In a space that has been redefined like this, people necessarily leave behind their role as passive spectators and become actors.

As Manuel de Solà-Morales predicted, the collective space constitutes the future wealth of cities. The social shift, the need to redefine new models of production, the changes to the urban models (from housing to amenities) all predict that the collective factor will burst onto the stage as the key argument in the cities of the future. And not just as the cross-pollution of spheres and spaces, but as the multiplication and in-depth intensification of a social change. Collective yes, and collective to the limit. ■

Vicente Zambrano

Park Güell, an example of how the “museumization” of the city can end up expelling everyday life from its spaces.

Cèlia Marín

Lecturer at Barcelona School of Architecture (ETSAB), BarcelonaTech

Overcoming the boundaries of the street

The “museumization” of a city means that the ordinary space used for everyday and community life turns into a place where everything is for entertainment and consumption. However, these two uses do not have to be mutually exclusive; a balance needs to be achieved.

In 1748 Giambattista Nolli published the *Pianta Grande di Roma*, a map of the city that was different from those produced hitherto, which were usually a set of pictorial representations of important buildings (similar to the tourist maps of today). What is fascinating about Nolli’s map is not just its accuracy, but the way in which it depicts the city. All the private buildings are shaded with hatching, distinguishing them from the public space, which is white, leaving the streets and squares perfectly defined in the urban fabric. To this white space, Nolli also added detailed ground plans of all the churches, chapels and cloisters, as well as internal courtyards, passageways and porticoes. This is how Nolli extended the idea of public space, making it encompass all places for meeting and worship as well as semi-public areas where people were free to walk. His gesture placed public buildings within a context and made it easier to understand the city as an organic system of parts.

Let’s think for a moment about what Barcelona would be like if we followed Nolli’s approach. To the avenues, boulevards and squares, we would add the other social spaces: public facilities. Municipal libraries, public markets,

civic, cultural, and sports centres, public schools (and their playgrounds), and art factories. This way, we would understand the city’s public spaces not only as the unbuilt remainder, but as a much more complex structure that organises and stimulates community life. Let’s borrow a metaphor from biology: the streets and avenues are the arteries and veins, while the public facilities are the motor organs that stimulate circulation, movement and life in the city. In this drawing, you would be able to see the distribution of the facilities throughout the city and note how the streets and squares are, in reality, the vestibules and thresholds that link community spaces.

It may seem slightly trivial to use an 18th-century method to study the urban shape of Barcelona, but it is a classic method in urban development analyses. In the 1970s, American architects Robert Venturi and Denise Scott Brown used Nolli’s method to analyse the spatial richness of the Las Vegas Strip. In this case, to the city’s main street were added the lobbies of hotels and casinos that visitors to the city can freely access even if they are not staying there. This results in the expansion of the street; instead of being considered as a space for traffic bounded by vertical

planes, it extends through the ground floors that are in contact with it.

Unlike the map that would be drawn of Barcelona, which aims to show the community structure, the Las Vegas map shows that it is a space built to attract tourists, with consumption in mind. The US city deploys all the potential of its symbolic features, posters and neon lights to persuade visitors, as if it were a huge fair full of attractions.

Incomplete city maps

However, despite the fact that the Barcelona map would show us the city of the people and the Las Vegas map, the city of consumers, both are incomplete. The Las Vegas map does not explain how to live in the city; we do not know anything about the lifestyle of its inhabitants who, we should imagine, live behind that big lit-up showcase. Likewise, our Barcelona map would not show anything that is for the rest of the world. In other words, the Sagrada Família cathedral, the FC Barcelona Museum, the courtyards of La Pedrera and the vast majority of attractions that “illustrate” the maps for tourists would not appear in our drawing. These maps show a Barcelona that is parallel to the one in which its residents live; they are often distorted maps that only highlight the “points of interest” drawn in an easily recognisable way (like those old maps of Rome), while the rest of the city is a uniform, uninteresting mass.

In the early 20th century, Georg Simmel defined the figure of the stranger – someone who arrives today and stays tomorrow – to refer to immigrants who come from abroad and stay to live among us. The tourism of the 21st century is a phenomenon that has little to do with immigration. Immigrants appear in the census statistics – both the documented and the undocumented. They establish themselves, they create ties with the community, either by grouping together with others who are similar to them or by mixing in with the great mass of nationalities and origins of the modern metropolis. Tourists, on the other hand, arrive but do not stay. They look but they do not participate. For tourists, the city is a show, an object to be observed or experienced as a simulation of what it could mean to live in the city as a local.

Tourists arrive and become part of the city’s flow – with their maps full of icons – but, as in any ecosystem, invasive species can either be integrated or they can disrupt the internal balance by destroying the original system.

The “museumization” of a city means that the ordinary space used for everyday and community life turns into a place far removed from everyday activity, where everything is for entertainment and consumption. The emblematic buildings and tourist attractions that were once part of the structure of the public and urban system are thus decontextualized and placed in the category of the exceptional: the everyday becomes impossible. A case in point is Park Güell. The need to limit the influx of visitors due to the astronomical number of tourists ended up necessitating a way to regulate access, turning the park into a closed, impermeable space where the free movement of the city’s inhabitants has been practically suspended.

In an ideal situation, the everyday and the exceptional would coexist – with their internal tensions and their occa-

sional minor imbalances – in a continual interplay in which the two ways of understanding the urban space would complement each other.

However, far from overlapping with and completing the ordinary, everyday city, the city of consumption and entertainment has ended up invading it by disrupting the balance of life. In the Ciutat Vella district, at the same time as the number of residents is falling, apartments for tourists – that floating population – are multiplying exponentially. Tourists are the strangers who are here today and gone tomorrow. Or rather, those who are here today and tomorrow have a different face and a different accent. A floating population does not stay or establish itself; there is no possibility of integration or addition, and therefore the social and community structure ends up being useless. The city of entertainment demands for itself places and forms that have little to do with the everyday city. The two cities do not have to be mutually exclusive, however. It would be necessary to achieve a balance, a sustainability that would allow us to return to that state of grace in which there is literally “room for everything”. ■

Below, *Pianta Grande di Roma* by Giambattista Nolli, a map that, for the first time, presented the city as an organic system, revealing the relationship between public and private spaces. The application of this methodology to Las Vegas – in the picture below – is an example of a space meant to attract tourists and encourage consumption.

Wikimedia

Eva Guillamet

Josep Bohigas Architect. General Director of Barcelona Regional
Tonet Font Architect. Lecturer at the la Salle Campus (URL)

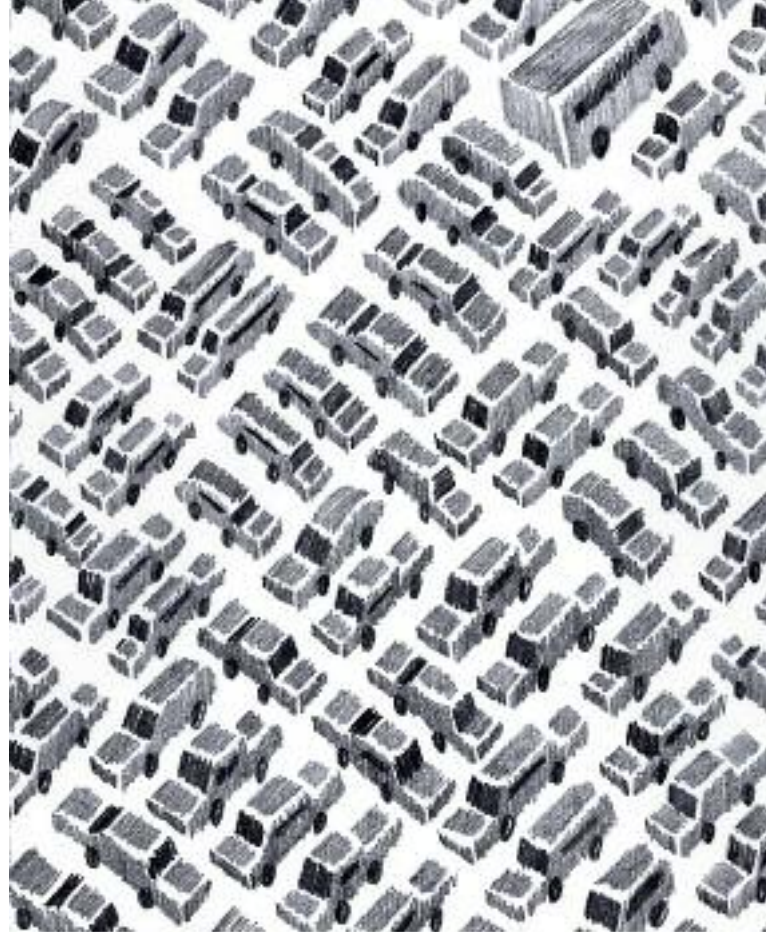
Beyond the shop windows and façades

The “Barcelona model” was founded with the aim of creating a more just city by improving public space and the urban landscape. After thirty years, the shiny surface conceals urgent issues created by a neglected housing policy.

Barcelona is a dense city, made out of the sum of small parts, both private and public, and most of its neighbourhoods are very diverse. Its small scale, its diversity and its high density are features that explain many of its advantages: it is a city on a human scale, a city that values proximity. It is “the smallest big city or the biggest small city”. These features are also key factors when explaining the challenges it faces: the housing crisis, environmental problems, mobility and the domination of the big over the small, the global over the local, the specialist over the diverse, the “exclusive” (and therefore excluding) over the inclusive and thus shared and cooperative.

Its “almost big” size gives it the muscle it needs to face metropolitan and regional challenges and the specific challenges of being a capital, and its “almost small” size give it flexibility, diversity and agility in local policy-making. The blurring of the lines between these two conditions has often led to unsustainable imbalances which the powers that be attempt to correct with measures that provide no solutions, neither quantitative nor qualitative. But above and beyond quantity and quality, the challenge is to identify who benefits and who and what is put at the centre of the municipal policies from which everything else stems.

The “Barcelona model” that allowed the city to “make itself beautiful” or “be the best shop in the world” insisted that we would achieve a more just city by improving public space and the urban landscape of shops and façades. In the eighties, we were told that we first needed to conquer the public space by pedestrianizing squares and cleaning façades and that, little by little, this “positive metastasis” would end up improving homes and communities. Thirty years later, the reality is different. Over time, this “from the outside in” strategy has been accentuated and has created a city of shop windows and clean façades that conceal urgent problems deriving from the neglect of local government housing policy. The consequences of this lack of attention are alarming. Today, Barcelona has more than thirty thousand families on the waiting list for a home that they

© Maria Corte

can afford, three thousand homeless (nine hundred of whom are sleeping rough), a 10% increase in families in fuel poverty, ten evictions per day, countless empty flats, a type of housing stock that doesn't match the demand, a system of occupancy still stuck in ownership and rental, and a ratio of social housing under 4%, a ridiculous and unjust amount for a city that exports its urban model around the world.

We continue to repair streets, squares and avenues, improving the image and the performance of a type of commerce and tourism that does indeed benefit many people but that is also gentrifying no few neighbourhoods.

We often say that Barcelona is dying of success. This oxymoron leads to another that is hard to digest and that focuses the debate on the issue of urban regeneration: “improvements make things worse” or, at least, this kind of cosmetic improvement often leads to ethical imbalances, pushing the people they were supposed to benefit out of these neighbourhoods and making their lives worse.

Some people defend positive gentrification, which consists of bringing about transformations that involve a certain degree of social infiltration to promote greater diversity. But a city as *small* and fragile as Barcelona must watch the perverse economic processes that go with improvements very closely (or even better, from the inside), mapping and, in particular, controlling the abuses of power that arise. Barcelona cannot allow itself to lose neighbourhoods, but in the last four years Ciutat Vella has seen 45% of its inhabitants leave. And if an urgent solution is not found, soon even the tourists will stop coming to this counterfeit city, which more than ever is just a spectre and a stage set of the city they were looking for.

A baseline strategy to improve the neighbourhoods and keep gentrification in check must involve much more social housing and a meticulously executed map of what lies inside

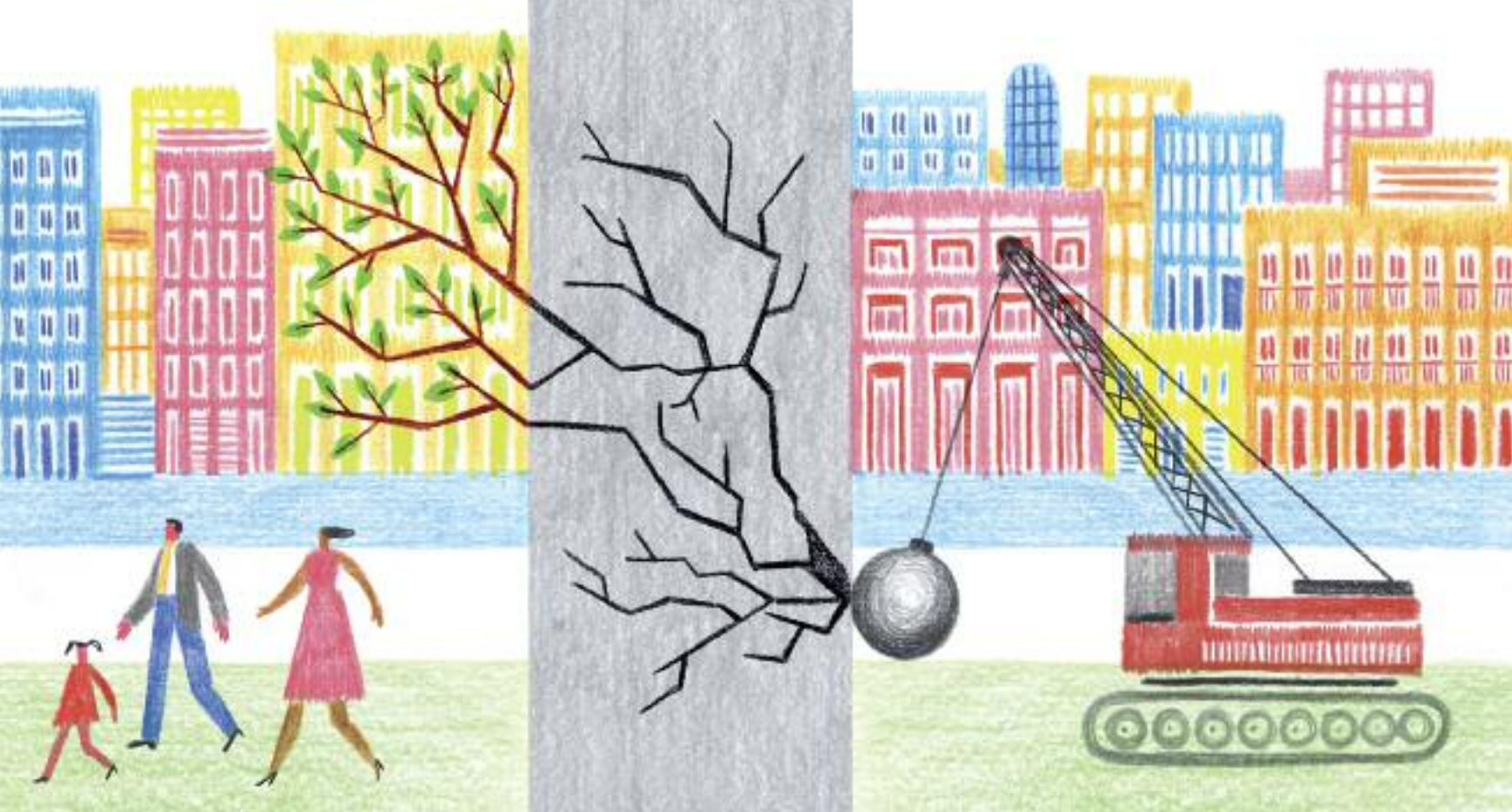

this city. Because social housing is not just about building. It also means improving the housing and living conditions of residents, rehabilitating communities and bringing in forms of urban recycling. It means thinking about the city from the inside out, putting people (the ones that are already there) and everyday amenities at the centre of municipal policies, and promoting this kind of positive metastasis that has to link everything together. Starting with the people and ending in the city, and not the other way around as we have been doing recently.

Barcelona can grow, but it has to grow from within, improving the living conditions of neighbourhoods without pushing out the people who are already there. To do this, we urgently need to re-think the disproportionate amount of space given over to private transport and reclaim it for high-quality community use. This will have a positive impact on families' health and increased life expectancy resulting from improved air quality, less noise pollution, etc. Decision-making needs to shift level when planning new strategies to discourage the use of private transport and give strong backing to high-quality, faster, more affordable and convenient public transport, so that the entire city and metropolitan area is included. Public attention has to switch its priorities to pedestrians: this is vital for implementing the right housing policy, based on the idea that housing is not limited to a mortgage payer's four walls. My home is also the landing in the stairwell, the entrance hall, the street, the café on the square and the tram stop. If my home is also the city, we should be able to renegotiate the amount of cars that are parked there or that pollute the neighbourhood en route to somewhere else. This negotiation is urgent because of the scandalous figure of 60% of the city's public space being hijacked by vehicles, when only 15% of our journeys are made by private vehicle.

It is essential that we identify the *whats* (housing and mobility) but it's even more important to identify the *hows*. The city should be researching and trying out new methods of participation with which to pilot different forms of activism, trying to reach consensus among technicians and citizens, experts and users, public and private players, large and small, past and future..., from every possible dimension. The priority must be to reach an integrated overview of the issues: we need to create meeting and consensus platforms and launch pilot projects that give a voice to groups who might otherwise be marginalised. We've spent too many years making citizen participation a repetitive and adulterated mechanism for justifying processes or, what is worse, for reaching consensus without any depth or risk-taking. The new Council team is, in the majority, made up of activists that know, and have tried out in their own platforms, new and brilliant methods of empowerment and participation. These processes should be scalable and applicable to the whole city, to demonstrate that one can "govern by obeying" with creativity and ambition.

There is a broad spectrum of urgent issues and they are often justified quantitatively with a sudden multiplication of official openings and inaugurations in pre-electoral periods. There are promises to put an end to deficits and to excesses, but as time goes on, the solutions tend to be oversimplified and short cuts are found that skirt around the complexity and the diversity of the original problems. The Barcelona of the future is already built, but the future of its people is not. Urgent issues are not solved with a single brushstroke, or in a single place or following a single short cut. More than ever, we need to take risks and, as soon as possible, test out multiple responses to multiple challenges, to overcome the technical difficulties and political minorities with creativity and drive. ■

© Maria Corte

Maria Sisternas

Architect. Barcelona CIRCLES. Codirector of the Master in Urban Management (UPF)

A quantum leap for the notion of public space

Public leadership is needed to mark out the areas to be transformed in the future, to set aside the location and to start designing these public spaces. This is what will ensure that this space will become an important part of the city.

We must not lose our hope of building a better city: the biggest challenge facing us when it comes to the public spaces of the future is to be ambitious; ambitious in the sense of creating a vision of the city that is not obvious, a vision that is therefore controversial. I believe that Barcelona has inherent, major problems that do not even feature on the agenda of local political parties. We have to be ambitious collectively and this in itself poses a challenge, because we tend to be extremely conservative when it comes to urban issues and we generally only reach a consensus when we all join forces behind a “no”. We need to build a collective intelligence in the city: one that suggests, encourages and applies a vision of the future. Complex and initially brave arguments are often used to find clichés that trivialise the debate, thereby justifying intellectual stagnation and a lack of foresight. To propose is to innovate, to act against “how it has always been done”, and this leads to reticence. City planning is a profession exposed to this, but the value of these professionals lies in being consistent, in having the capacity to disagree and to argue for new ways of taking on complex challenges.

There are certain commonplaces repeated in city planning circles that become devoid of content and even end up being the opposite of what they originally meant. One of these is the paradigm of the open city. In Barcelona, large projects have a bad reputation. Yet the open city, in the original meaning put forward by Habermas, Arendt and Sennett, is one that is being endlessly transformed; a city that turns borders into hinges and is therefore invasive; a city that does not end, in which indeterminacy strengthens the passage of time and just allows itself to happen. The question of a city’s degree of openness should not be about the scale of intervention, but about its ability to evolve over time. To accept that the leading role is not played by an architect or an association, but that the intervention has much more life above and beyond whoever designed it.

An engineer friend of mine was telling me that he cannot understand why city councils apologise when construction work is undertaken. He makes a good point: why, when a tunnelling machine is boring its way underneath half the city and we are collectively investing a fortune on it, do we conceal it and only focus on the incon-

venience caused? We should get rid of these complexes: “Take a look at this tunnelling machine that is helping to build Line 9 of the Metro with minimal disruption, leaving future generations a city that is connected by fast and competitive public transport” or “a round of applause for the team that works so hard every day to shorten distances”.

In today’s post-property-bubble scenario, the pace of transformation seems much more important to me than its size. When a place is in constant transformation, it is a pain, but it is no reason to bury one’s head in the sand. What is unforgivable is that everything is closed and walled off. A place’s connectivity must not be reduced by construction work, because otherwise the daily lives of thousands of people are affected: shops are closed, wastelands are created and ground floors become deserted. Sometimes, wanting to *finish* a piece of the city, even if it is small, can cause a trauma. In other words: the problem with the Sagrera project is not its size or scale but its implementation strategy, based on a never-ending “closed due to construction work” situation. As things stand, with a strip of tracks exposed like an operated stomach, the authorities are blaming each other and are burying their heads in the sand, unable to turn the space into an opportunity. There is one project by the Alday-Jover architectural team and another by the RCR architectural firm to start colonizing the edges of the site. Both are easy and fast to execute, but have been halted by the change of government, even though they are crucial for starting to transform La Sagrera before the park arrives.

Overcoming the criticism of the speculative model

I shall put forward three issues which the city should be thinking about. The first is the myth that Barcelona has thousands of empty flats. There are some, but, paradoxically, a lot fewer than what is needed for a reasonably healthy, uninflated housing market. Experts say that with less than 5% of the housing stock empty, the market does not function properly. Barcelona has around 800,000 homes and the banks appear to have 2,400 empty ones. To avoid an inflated housing market, there has to be a large supply and the anti-growth rhetoric only benefits current property owners. I think that this error stems from the old notion that some people have of the property market. Building a city does not mean building flats, but creating centres, places that are *there* before they are built. This means designing top-notch public spaces that are well-connected, green, appealing and well-structured. Growing a city means being able to make it fairer, better distributed and more welcoming to talent.

Barcelona (the metropolitan area) has plenty of margin for growth. It is a great place to live and it faces the challenge of attracting talent or people with a desire to build a shared future that is better, innovative and entrepreneurial. We have to move beyond our criticism of the speculative model that ruled prior to the property bubble. We have to get over (and fight) our fear of those shady and lucrative property deals and start to imagine a well-connected and much less unequal metropolitan area. We need to design new areas of the city that are flexible and open, and this is not something one can do spontaneously: public leadership is needed to mark out the areas to be transformed in the future, to set aside the location and to start designing the

public space there. This is what will ensure that this space will become an important part of the city.

The second issue relates to the density of public space and built space. One of the city’s most important genetic features is its living density. High-rise construction is met with disdain. In fact, anything that sticks out is met with annoyance. However, this is an efficient way of leaving a small environmental footprint and providing light and views to all users. Systematically opposing a different project drags the city into mediocrity, the “product” city, safe values and the standardization of the built environment in the shape of Núñez i Navarro apartment buildings and sterile hotels. This false aim of not letting anything stand out is contrary to the city’s essence: identity is a public value that is under threat. Fear of managing the risk must not paralyse us and for this we need competent experts, politicians backed by arguments, responsible investors and creativity from residents.

Mediocrity is not a question of scale: there are fantastic buildings that are large and tall and there are large buildings that do not add anything. There are also large public spaces that disconnect, just as there are unplanned thoroughfares that magically embody the essence of a public space. However, we must get over our prejudices and dare to think laterally. The clichés that imply that everything big, different or private equals “speculation” is the result of a lack of analytical thinking and simply a wish to please.

The third challenge relates to how the public space of the future should be planned. In an ever-changing environment, does it make sense to set out today what has to happen three generations down the line? We need to find planning tools that pinpoint locations, set aside areas and consolidate a structured public space, still leaving future generations room to rethink, redraw and rearrange, to suit each project. This could mean, even in the developed world, preaching a “back to basics” approach: I would content myself with a very clear definition of a polycentric city where centres are thought of as “areas of opportunity”, well-connected by public transport and self-sufficient in every respect (services, amenities, energy, workplaces). Moreover, I would suggest that these centres not be designated as such based on criteria of equidistance or other abstract reasons, but based on their pre-existence.

There are also political opportunities that we must make the most of, beyond all the stale partisanship. Mayor Trias was a big supporter of keeping the domestic character of the Tres Turons and Torre Baró neighbourhoods and I am sure that Mayor Colau will also share this vision, which puts people at the centre of urban policies. If there is political consensus for this more caring style of city planning, will we be able to produce the right technical tools to unblock the absurd situations created by a Metropolitan Plan for the last forty-plus years? We have the challenge of being more incisive and more innovative and of getting out there to defend the value of every urban project, at the risk of being maligned for dissent. The real debate has to be public, interdisciplinary and plural, to stop it from being used by partisan interests. ■

Dani Codina

Elisenda Albertí

Editor, writer and author of books including *Dones de Barcelona* (Women of Barcelona)

Eulàlia Ferrer, managing ‘El Brusi’ from the shadows

Born in 1780 into a family of booksellers and printers, Eulàlia Ferrer first collaborated with her husband, Antoni Brusi, in the management of the *Diario de Barcelona*. Following her spouse’s death, she headed the newspaper known popularly by the family surname. This prototypic entrepreneurial woman overcame all the obstacles that her profession, society and the law placed in the path of women.

Up until the end of the 19th century, the bookseller’s guild did not allow women to become master booksellers. Women were obliged to transfer their businesses to a man, and therefore they only received limited training in the workshops. The laws in force only allowed women to do jobs that “befitted” their status as women; their destiny was never to work in a business, even if they inherited one, but rather to marry a man from the guild who would be the actual bookseller. From the 17th century onwards, the Ferrer family were printers and booksellers by trade, although it was their wives who had traditionally provided the money and fortune. It was precisely for this reason that Eulàlia Ferrer’s grandfather had adopted his wife’s surname.

Eulàlia Ferrer was born in Barcelona on 12 November 1780. Her father was the well-known bookseller Josep Ferrer, who died when she was still a child. He left the Casa Ferrer bookshop, located at number 22, Carrer de la Llibreteria, to his two sons, both of whom then also died,

meaning that Eulàlia inherited the family business at the tender age of twelve. She met Antoni Brusi i Mirabent, a bookbinder and seller by trade, whose shop on Carrer de la Llibreteria, at the corner with Carrer Freneria, was very close to her own. They were married on 5 May 1799.

It was probably Eulàlia who put up the capital needed to start up a printing enterprise and extend the store’s business, and although it was quite uncommon in those days, she had the business registered in both their names.

In 1808 the war between Spain and the French Empire broke out. The first Napoleonic troops entered Catalonia on 9 February 1808, and four days later a column of 6000 men reached Barcelona, soon followed by another larger contingent. The so-called Peninsular War had broken out.

Many inhabitants of Barcelona chose to leave the city, including the Brusi family. Together with their employees, they packed up the printing press and headed for Tarragona, which was still free of the invading French. Once there,

Antoni Brusi offered his printing services to the army commanders, even though doing so meant exposing Eulàlia and the whole family to the risks and sacrifices that come along with war. Thanks to his printing press, the authorities that had held out in Catalonia enjoyed the great advantage of being able to transmit their orders quickly and broadly. They also printed all kinds of proclamations calling for rebellion, as well as publishing the *Gazeta Militar*, which was printed in the most unlikely places.

When Tarragona fell to the French, the Brusi family lost virtually all its printing materials and machinery. They hurriedly set sail for Palma de Mallorca, with their children, two brothers and three apprentices in tow. On the island, they enjoyed a period of some peace and quiet and set up a new workshop, a business that prospered and helped them to get back on their feet. In 1812 Antoni Brusi made several trips to Catalonia to attend to the businesses they still had there, and Eulàlia Ferrer took care of things in Palma.

In 1813, in the dying days of the French occupation, the whole family returned to Barcelona. Besides the *Gazeta*, they printed a great deal of material for the Spanish army which raked in financial profits that they subsequently invested in new projects. As for their family life, the Brusis had had six children, of whom only two girls, Antònia and Eulàlia, managed to survive.

On 28 April 1814, the French finally withdrew from Barcelona and absolute monarchy was restored under Ferdinand VII, along with very strict press control. In return for services rendered, and by virtue of a royal privilege that established a single publication in Barcelona, Antoni Brusi was granted the publication and ownership of the *Diario de Barcelona*, a daily newspaper founded in 1792, which, for a short period during the occupation, had been published in Catalan and French. From that time onwards, Eulàlia Ferrer and her husband dedicated all their time and effort to publishing the daily. Not long afterwards, in 1815, Eulàlia gave birth to her seventh child, Antoni, although this did not keep her away from the publishing business, and husband and wife continued to work side by side.

In 1819 they added a type foundry to the press, and a year later introduced lithography to Catalonia. They were highly innovative, applying steam power, relatively unknown in Catalonia at that time, to the workshops. The Brusi family also broke away from the prevailing traditions by recruiting talented and erudite people of eminence for the newspaper, who authored highly-celebrated and novel articles. Unfortunately, Antoni Brusi passed away two years later, having fallen victim to a devastating epidemic of yellow fever. In those sad circumstances, Eulàlia Ferrer took over the management of the printing business and steadfastly upheld the company's interests.

For a short time, the *Diario de Barcelona* lost its privilege of being the only daily newspaper in the city. Changes in government permitted freedom of press, spawning a proliferation of other publications. However, in 1823, severe restrictions were enforced once again and the *Diario de Barcelona* recovered its absolutist privileges, which it maintained until the death of Ferdinand VII in 1833, when once again it had to face up to competition. In the meantime, the Brusis' youngest child, Antoni, received a good education

to ensure that he would be able to head up the family business in future. He spent several years studying typography in Europe and modern daily newspaper printing methods. In 1838 he returned to Barcelona to visit his mother. He saw that the family business was far from buoyant, and decided to settle in Barcelona to take over.

Eulàlia realized that the time had come for her son to manage the company, leading her to retire. Antoni Brusi junior gave the paper the push it needed to become the journalistic benchmark of Catalan conservatism, and it eventually became popularly known as the *Diari dels Brusis*, and even as *El Brusis*. The name of Eulàlia Ferrer disappeared from the documentation related to the business that she had put so much into, although she did enjoy the satisfaction of seeing it boom. She died in 1850 at the age of seventy.

Known as Eulàlia Brusi after her marriage to Antoni Brusi, she was a publisher, bookseller, printer and the manager of the *Diario de Barcelona* for 20 years. She was also involved in various legal proceedings brought mainly by the official association of booksellers of Barcelona simply for practicing her profession.

However, the crucially important aspect lies in the fact that she was the epitome of an enterprising woman, who made the most of her circumstances and demonstrated a great capacity to overcome the obstacles placed in her path, as a woman, by her profession, society and the law. ■

On the previous page, the corner of Carrer de la Llibreteria and Carrer de la Freneria, where the families of Antoni Brusi and Eulàlia Ferrer had their respective businesses. Below, the cover of the newspaper from June 6th, 1814, the first edition they published as owners once the Peninsular War was over. Right, an illustration on the newspaper that appeared in the *Guia satírica de Barcelona* (Satirical Guide to Barcelona) in 1854. Below, a period engraving of riots in Barcelona caused by the capture of Montjuïc by French troops in 1808.

Arxiu Històric de la Ciutat / Wikimedia / Prisma

Josep Casulleras
Journalist for *Vilaweb*

The social economy, between utopia and possible change

To transform the economy so that society changes: this is the goal of hundreds of examples of social economy, born and raised here in Catalonia. We take a look at three of them, with Dídac Costa and the alternative currency *ecoseny*, Xavi Teis of Coop57 and Aina Barceló from Som Energia.

Somewhere between utopia and a change of economic paradigm, there is a space where the fabric of the economy is being transformed. This space is gaining ground because so many people feel they've been pushed out of the system or are simply tired of it, and have decided to change it from the bottom up. These are the people who, little by little, are driving this change. In different fields and with very different personal and professional experiences, we have three examples in Dídac Costa, Xavi Teis and Aina Barceló.

Dídac Costa was a sociology student at the Universitat Autònoma de Barcelona (UAB) in 1997, when he first heard talk of social currency initiatives in Latin America and the United Kingdom. These currencies took a new approach to the role of money and were to be found at the heart of local exchange networks that aspired to put money at the service of people and not the other way around. Soon after, he started travelling to gain first-hand experience of them: with an Erasmus grant, he went to London and then travelled around Latin America, first to Chile, to learn how exchange networks function in communities that work on an alternative physical currency. Fascinated by them, he studied the various models in existence and wrote about them. "I self-published a simple edition of my book *Com crear xarxes d'intercanvi a la teva comunitat* [How to create exchange networks in your community] in 2001 in Argentina, with my very last savings", he explains. "With the country in freefall, I got it printed on the cheap in Buenos Aires and went around Latin America with a cart, selling the book." Then, in 2002, he took an active role in an exchange network in Sao Paulo, Brazil.

With all these experiences in his backpack, he returned to Catalonia in 2004. He introduced a system of local currency to the Xaingra exchange network and helped to start up another one in his neighbourhood. In 2009 he went to live in the Montseny area, where he met a group of people who wanted to set up an ecovillage. He joined them and

Photos: Eva Guillamet

they ended up organising a network that ran on ecosenys as their own currency. "After three months, we already had a fair with two hundred people, and after eight months there were six hundred of us. This led to the Ecoxarxa Montseny [the Montseny eco-network] which was then replicated in other places", he recalls.

"It's a silent revolution, a peaceful and creative one that is transforming the very core of society, which is money", he believes. "Social currency is one of the paths to revolution. As our hacker friends say, if you use the master's tools, you will not set yourself free." And that is why he wants to change the tool. "It's a social technology that has no limits; the only limits are people's imaginations and the prisons of the mind."

Optimism is a duty

On the path to social transformation, the destination is as important as the journey. That's what Xavi Teis thinks. He is thirty-two years old, an Economist and the communication manager for Coop57, one of the country's first financial services cooperatives, twenty years old this year and often cited as a model of ethical banking. But Teis reminds us that this is not a bank. "We try to speak about ethical finance", he says over morning coffee in the Sants district, where Coop57 has its head offices. Xavi Teis is a gifted speaker when it comes to explaining the sphere and the purpose of his activism. "It's about applying social, environmental and ethical criteria when we decide where to invest the savings of some clients to meet the funding needs of others."

That is the purpose of Coop57, which arose from the struggle of some of the former workers at the Bruguera publishing house when they were made redundant in the late eighties. With their pot of redundancy money, they set

up a contingency fund to help develop self-managed cooperative projects. Later, they expanded into the social and solidarity economy and have undergone huge growth since the recent economic crisis. “In times of scarce liquidity and financing, we have to provide as many loans as we can to give financial solutions to organisations that carry out vital social tasks”, he explains. “If you want the economy to change, you have to try to make an impact in every sphere”. They support cooperatives in the metals industry and many other areas: regional environmental associations, cultural and educational organisations, etc.

Teis studied Economics at the UAB. “When I graduated nobody had told me about the social and solidarity economy or about ethical finance”, he says. It was then he discovered ethical banking. He became interested in the subject and volunteered at Finançament Ètic i Solidari, where he worked for three years developing awareness-raising campaigns, until 2013, when he joined Coop57. “I really enjoy it. It’s a very stimulating project, because we try to offer a practical tool for building things we hope will improve the conditions in society.” Teis always talks about it with a smile on his face. He believes in smiling and optimism. “Optimism is a duty nowadays. Because to achieve social change, we also need to be happy.”

Claiming energy

Aina Barceló’s activism is different from that of Dídac Costa and Xavi Teis. While they have ended up working in areas that are more or less linked to their areas of study, she has got involved in a project unconnected to her education. Barceló is a biomedical engineer and is one of the activist partners in the Barcelona chapter of Som Energia.

This energy services cooperative has undergone spectacular growth in the five years since it was set up in

On the path to social transformation, the destination is as important as the journey.

November 2009 on the initiative of a group of former students and lecturers from the Universitat de Girona and other collaborators, who had taken note of other, similar projects in Flanders, France and Germany. Som Energia has expanded as a network across the whole of Spain, but mostly in Catalonia. Today it has almost 23,000 members and 25,000 electricity supply contracts.

Aina Barceló speaks to us as a spokesperson for Som Energia, but any of its activists could have done so. Because Som Energia is playing in a different league, not that of the big electricity companies: it’s the league of renewable energy, of a commitment to ethical projects and of a democratic corporate structure where word is spread from person to person and publicity campaigns are based locally.

This is what Aina does: get deeply involved in spreading the word about what Som Energia is and how it works, that it offers competitive prices with customer service, a method of operation and a power supply that are diametrically opposed to those of the big electricity companies. Som Energia is one of the biggest examples of the social economy in Catalonia. That’s why, as Barceló says, the big electricity companies are worried. “Now we are starting to scare

From left to right, on this and the previous page: Xavi Teis, economist and person in charge of communication for Coop57; biomedical engineer Aina Barceló, one of the activist partners of the Barcelona chapter of Som Energia, and Dídac Costa, specialist in social currencies and one of the people behind the Ecoarxa Montseny exchange network.

Colita

Ana María Dávila
Journalist

I refused to be a tourist

The outside world seems to have pigeon-holed Catalans as unsociable people, obsessed with work and somewhat disinclined to offer you their friendship just like that. While I tend to avoid clichés, the differences with Chilean culture – where friendship is cemented before you have even downed your first glass of wine – are notable. Newcomers from the other side of the ocean are also surprised to discover that people tend to gather in public places rather than in their own homes, and that home gatherings are only forthcoming after a formal invite.

At the beginning of the 1980s, the airplanes taking off from the international airport in Santiago, Chile, heading for Europe did not just carry tourists. One decade after the bloody coup d'état that had brought down the government of Salvador Allende, many Chileans were still taking the long and harsh road to exile. This included a substantial contingent of young people who, having been kicked out of university for defending democracy, were obliged to cross the Andes in order to finish their education, find a job or simply evade the deadly repression of the dictatorship.

It was one of the above reasons that led me, in September 1982, to swap the impending southern spring for the fading summer of what was then a football-crazy Spain. The Spantax plane set me down in Madrid, home to a large and highly supportive Chilean community. Nevertheless, my path would ultimately lead me to Barcelona, a city that had long attracted me like an irresistible magnet, seducing me with the sweet and as-yet indecipherable echoes of songs that someone had brought from the other side of the ocean, lyrics sung in a seductive and unfamiliar tongue. Thus, when the time actually came for me to set off on a journey for which I had a return ticket that I fully intended to use, the decision had long since been taken.

I took the night coach to Barcelona. The uptown part of Avinguda Diagonal literally paraded before my hungry eyes, which, on reaching the square then called Calvo Sotelo, were drawn to what looked like the scene of a film shoot, leading me to guess that I was indeed entering an extraordinary city. This hunch turned into certainty when the friends who so warmly welcomed me took me for a walk down the Rambla, as sensuous as it was immodest. A freedom impossible to conceive in our tortured, dark and dismal Chile of those days.

Culture in the street

I settled into a small room at the top of a stately building on Carrer de Rosselló. I could glimpse the roof of La Pedrera – still unspoiled by tourists – from my tiny balcony, and two strides out of my doorway were enough to take me to the mythical Punyalada. My landing in the city coincided with the time of the local festivities of La Mercè, an explosion of marvelous revelry. At that time, these local festivities still belonged to the people of Barcelona, and I experienced them from within, immersed in the unknown maze of Ciutat Vella, encountering, with every corner I turned, an unexpected explosion of music, dancing, fire and magic. CULTURE IN THE STREET FOR EVERYONE! How could I ever convey the emotional impact of it all, and how could words ever describe the feeling kindled in my soul by the unprecedented light of the city, which seemed to say to me, with every step I took: “Welcome, welcome!” It is true that the Barcelona of that time was still untouched by the “Barcelona, get pretty” campaign, and that the façades of the Eixample houses still stared back at you with their almost slapdash and uniform grey appearance. But to my mind, the city appeared to exude a miraculous sheen.

A few days later, I enrolled in the PhD program at the Information Sciences School of the Universitat Autònoma, which brought me into contact with the university community that had been my academic point of reference when I

studied journalism at the Universidad Católica de Chile. However, that course was but a stepping stone towards what was to be my life's great adventure. One year later, I began to write in the now-defunct *El Noticiero Universal*, the delightful *Ciero*, which heralded the beginning of a professional sojourn that is not yet over.

There are different ways of living in exile. In fact, there are as many ways as there are circumstances and people who are forced into such a grim experience. One way is to utterly negate the culture that welcomes you, as a kind of visceral cry against the tragedy imposed. I know of a Chilean, who went into exile in the USSR, who refused to learn Russian. "Why should I," he is said to have protested, "if all I want is to get back to my own country?" I saw attitudes that were not too dissimilar in other Chileans living in Barcelona at the time: fellow countrymen and women wallowing in nostalgia for their distant homeland, which they reproduced, day after day, in so many different ways. I, on the other hand, decided to learn about this new land from within, without any baggage.

Of course, the process was by no means easy. As far as the outside world is concerned, Catalans are supposed to be – and I had also arrived with this information – dark and elusive people obsessed with work and somewhat disinclined to offer you their friendship just like that. And although I detest clichés, the differences with my culture – where friendship is cemented before you have downed your first glass of wine – were notable. First of all, I was very surprised to see that people tended to meet in public places rather than in their own houses, and that such home gatherings are only forthcoming after a formal invite; just the opposite of that permanent and unforeseeable trickle of friends and relatives that I was accustomed to.

I was also surprised by people's punctuality, how they kept their promises, well-mannered people who greeted you when walking into or out of a lift, their sense of responsibility and duty, their respect for others and their privacy, the clean streets (at least to my mind!), the civic-mindedness of citizens when asking their turn to be served or to have their bus ticket punched without anyone checking them, and particularly that feeling of safety when you walked through the streets, sadly lost today. "In this city, you can sit down to talk to somebody in a bar and leave your bag next to you without the fear of someone stealing it," I once wrote to my family in a letter. Of course, that was the Barcelona of the 1980s. A pre-Olympic Barcelona – perhaps not so beautiful, but more genuine. A Barcelona that no longer exists, relentlessly engulfed by mass tourism that invades its streets but sees nothing.

Conquering the language

I enjoyed the immense privilege of never being a tourist. One might say that I dived straight into the deep end of Catalan society. Thus, my first obsession was to conquer the language. At that time, Catalan was just starting out on the difficult road towards standardization. Not everyone spoke it properly, let alone wrote it. In a way, that actually aided my learning process, which was spontaneous. I actually taught myself, and it did not prove to be too challenging. Learning the new lingo was a win-win situation for me in all

Colita

Two images by photographer Colita of 1980s Barcelona: left, la Rambla during the winter of 1988, and on the previous page, the roof of Gaudí's La Pedrera, before the renovation of the building and the mass arrival of tourists, when its apartments were still offices and private residences.

respects. From the outset, it changed the way in which I interacted with people. I became warmer, closer. Of course it also led me to expand my cultural heritage, but more than anything it helped me to glean a better understanding of people who, while they actually did take some time to grant you their friendship – another cliché I like to believe – when they did, they did so sincerely, forever.

Now, more than 30 years on, I can say that I feel more from here than from there. Sometimes I am still surprised when people ask me where I am from. I still reply "from Chile", but while my homeland is still deep in my heart, I tore up that return ticket a long time ago. And that decision – never easy or straightforward, sometimes even painful – heralded a commitment and a duty for me. A commitment to learn about and respect the land I have made my own, and a duty to contribute to enriching it to the best of my ability. And the truth is I believe that as a journalist I can continue to accomplish these two aims gradually, every day. A true privilege. ■

Photos: Dani Codina

Catalina Gayà and Laia Seró
Journalists of the SomAtents group

Building a barrier against inequality

Barcelona is experiencing a blossoming of group initiatives and citizen self-management. This begs the question of whether these initiatives are replacing the obligations of the public administration. A barrier against inequality can only be built if the public administration takes its role seriously and helps to construct a dialogue with an organised citizenry.

In October 2015, the University of St Andrews in Scotland published the report *Socio-Economic Segregation in European Capital Cities*, which recognised a widening gap between the rich and poor in eleven of the thirteen most important European cities between 2001 and 2011, which it claims could be “disastrous” for social stability. It does not mention Barcelona, but reveals Madrid to be the city where inequality grew the most over the ten-year period. The study identified four pillars which prop up what it refers to as *segregation*: globalisation, inequality, the restructuring of the labour market and property speculation.

All four of these pillars are currently prominent in Barcelona. In fact, one of the first measures approved by the new municipal government, just one month after taking office at the City Council, was to assign 2.5 - 4 million euros to an additional child benefit payment for vulnerable families. In 2013, the Federation of Organisations for the Care and Education of Children and Adolescents (Fedaia) reported that 25% of children in Barcelona are living on the verge of poverty. How did it come to this? What is more, the outlook continues to worsen. On 20 October 2015, Agustí Colom, the councillor for Employment, Business and Tourism, published a report revealing an increase of low-income households from 21% in 2007 to 41.8% in 2013, while the proportion of people on middle incomes fell 14.3% to 44.3% over the same period. In other words, the crisis is increasing the number of people on low incomes and reducing the proportion of middle-income households, or, to put it another way, those with work are getting poorer and inequality is increasing.

From outrage to protest and mobilisation

The year in which the academics who conducted the European study concluded the fieldwork for their report was the same year in which Barcelonians began to vent their anger. In March 2011, Stéphane Hessel visited the city to present *Time for Outrage!*, a brief but conclusive book that acted as a trigger for many young (and not so young) people to start to see the crisis as the business of a financial system that rewarded profit regardless of the means and which funded political corruption so that nothing would stand in the way of business. Also in March, Ada Colau, the current mayor of Barcelona, answered questions about the Platform for People Affected by Mortgages (PAH) in the dining room of her home, with a blue plastic curtain acting as the door to her kitchen. Colau was an activist for a movement that was gaining momentum, which has arguably become the most important movement in 21st-century Spain. In her home, Colau warned: “One day, thousands of people that are building local alternatives may occupy the streets”.

From 15 May 2011, people started to occupy the squares: the Plaça de Catalunya in Barcelona, the Puerta del Sol in Madrid... It was in these squares that some of the answers and actions to address the problems of globalisation, inequality, the restructuring of the labour market and property speculation were first formulated, in what was known as the 15M Movement.

Ancor Mesa Méndez, in 2011 a Social Psychology PhD student at the Autonomous University of Barcelona (UAB), has lost count of the number of times he crossed the Plaça

de Catalunya during this occupation. He had become fully engaged in association activities one year previously, as a consultant for the Federation of Neighbourhood Associations of Barcelona (FAVB) where he still works, and the 15M Movement struck a chord with his twenty-something mentality. During those days and nights in May, Ancor, like many of his fellow citizens, began to wonder about these collective, cooperative, self-managed and horizontal movements that suddenly emerged as a response to globalisation, the restructuring of the labour market and property speculation - all pillars of the St Andrews report. Inequality had yet to make an impact on public discourse in Spain. What is more, in 2011 the Partido Popular (People's Party) abolished the teaching of Education for Citizenship, replacing it with a study of the world's conflicts.

Ancor, who was born in Tenerife, had never experienced anything like a neighbourhood group. In Barcelona, working on his thesis and living in temporary accommodation (due to the price of rent, belonging to a generation at risk and as a consequence of living in a city defined by its demographic mobility), he also failed to lay down roots in any particular neighbourhood. This occupation, this “conclave without

Tourist Barcelona and social marginalization are evident in this picture, taken on the Rambla del Raval. On the previous page, a neighbourhood meeting descended from the 15M movement, in the Plaça de la Vila in Gràcia.

Above, a protest in favour of public education and against the policies of Minister Wert, in October 2013; a PAH demonstration against evictions in February of the same year; a sleep-in at the Hospital Clinic in December 2012 against austerity measures and the privatization of the health system, and “laioflautes” banners in a protest for healthcare, education and housing in May 2012. On the following page, the financial services cooperative Coop57.

boundaries of free people coming from different places”, as Ancor defined the 15M Movement, really spurred him into action. “I began to wonder how to use all the energy that was being pooled to formulate collective policies daily at a grass roots level from the neighbourhoods”, he recalls from the FAVB meeting room situated behind the Plaça Reial, in what today is a valuable library of books on popular and neighbourhood struggles of the seventies and eighties, which fought for and won cultural centres, schools, public transportation and hospitals.

The role of neighbourhood associations

“No-one was better at challenging the way daily politics are conducted in the aftermath of the 15M Movement than the neighbourhood associations”, maintains Ancor, who is currently the sociological leader of the Barri Espai de Convivència programme, an analysis of Barcelona’s neighbourhoods compiled with the participation of all the neighbourhood movements. According to Ancor, this research project came about because “the groups see themselves as agents for their environment, with an open-minded and collective approach to problems”.

“Pren els barris” [Take the neighbourhoods] was the slogan under which the camps in the squares were gradually dispersed. Sants, El Raval, Gràcia, Fort Pienc, Barceloneta, Horta, Nou Barris... they were all covered with posters announcing “popular assemblies”. The year 2011 laid the foundation for the following years: 2012, the year of deprivation; 2013, the year of protests against the cuts and austerity and of the democratisation of poverty; 2014, the year when even in Davos talk turned to the need to *reshape* capitalism.

Firstly, in 2011, the major debates surrounding inequality in Barcelona were hitting the headlines: settlements, evictions, reform of Guaranteed Minimum Income benefits, childhood poverty and impoverishment of working people. IDESCAT (The Statistical Institute of Catalonia) reported that 1.5 million Catalans were living in poverty, one million of which in the province of Barcelona.

Furthermore, the City Council itself reported that, since 2008, all districts with a household income greater than the city average had seen their wealth increase, whereas earnings fell in districts with a household income below the average.

Various groups have taken to the streets dozens of times over the last four years in what have been called “waves”: health groups protesting against cuts to healthcare (white T-shirts), education groups (yellow T-shirts), cultural groups (red T-shirts) and social services groups (orange T-shirts). Neighbourhood residents, as well as people affected by the same common problem, joined the groups and took the demonstrations to the squares and the streets. This led to the foundation of the Nou Barris Cabrejada campaign, which brought together multiple disparate entities from the district: Apropem-nos, Quart Mòn, the “iaioflautes” (a civil rights group comprised mainly of the older generation), residents protesting against the abolition of the Dependency Law and cuts to the Guaranteed Minimum Income. In the Plaça de Sant Jaume, no sooner had one demonstration ended than another would begin.

Cooperative movements that empower

Secondly, 2011 saw the birth of a citizens' empowerment movement that turned Barcelona into an urban laboratory of cooperative groups and self-management. This represented another step away from the classic dichotomies

between state and public and private and commercial, with the public revealed to be the common element.

The Observatori Metropolità de Barcelona (a Barcelona-based research group) recorded fifty self-managed initiatives across the city's neighbourhoods in its *Comuns urbans a Barcelona* study. According to the study, “At a time of cuts to public services and welfare and a curtailing of rights, we wanted to see what kind of city model is being envisaged by community management practices”. The name of its website leaves no room for doubt about its non-conformist nature: *Stupid city*, an ironic name for a project to study a city built on collective intelligence, juxtaposed against the smart city, which, in their eyes, excludes many of its residents.

These cooperative, self-managed or citizen-led movements concern themselves with such issues as energy (Som Energia), local ownership of public spaces (Germanetes in the Esquerra de l'Eixample neighbourhood, the Plaça de la Farigola in Vallcarca or the Pou de la Figuera in El Born), health (the Espai de l'Immigrant), telecommunications (*Guifi.net*), housing (buildings occupied by the Platform for People Affected by Mortgages, or the La Borda squat in

Germanetes community space, managed by the Eixample Neighbourhood Association and Recreant Cruïlles. This is one of the projects that already work as part of the initiative driven by the City Council to give a social and community function to unused municipal lots.

Can Batlló), public amenities (the former factory, Can Batlló, and the Ateneu de Nou Barris), care and finances.

Coop57 defines itself as a “cooperative of ethical and solidarity-based financial services”, a para-banking entity independent of the Bank of Spain that invests the savings of its members into social projects, whether they be local associations, cooperative housing projects or cultural foundations, etc. Guillem Fernández, of the credit department, lists the requirements that an organisation has to meet to be approved for Coop57 funding, which sound like the Ten Commandments of the Indignados movement. “Projects must comply with social principles, have their roots in the area, have a highly-developed collective network, and with the difference between the lowest and the highest wages not exceeding a ratio of 1:2”.

The fact that this is no ordinary financial institution leaps out at you as soon as you arrive at their branch in the Carrer de Premià, in the Sants neighbourhood. There are no screened glass counters, no queue number machine, and employees are not dressed in suit and tie. Their philosophy is assembly-based with a flat, commission-based organisational structure; principles that it shares with most 15M-inspired movements.

For Coop57, founded by employees of the dissolved publishing house Bruguera, the camps of 2011 were not the beginning, but rather the peak of activity. Savers fed up with evictions and disgusted by the preference share institutions that took their savings to other types of financial institu-

tions flocked to Coop57, just as they did in 2003 during the Iraq war protests. Throughout the seven years of economic crisis, Coop57 has designated more than 43 million euros to social economy and solidarity projects in 1,160 transactions.

Fernández claims that the initiatives and entities that have recently been coming to Coop57 relate to the dismantling of the welfare state. He lists educational, housing, health and food-related initiatives. “To what extent should we fund projects if they continue to pick up the slack in spheres that State doesn’t enter, or end up undoing what remains of the welfare state?”, he asks.

He is not the only one. To what extent are citizen-led movements replacing the State in the fulfilment of its obligations? This is the question that began to resonate in 2015.

“What do you need public services for?”

The anthropologist Manuel Delgado is extremely critical of the space occupied by these initiatives. “If I were the State, I would ask: what do you need public services for if you believe so much in community initiatives?” This is a real sticking point for him. He has no doubt that all these self-managed initiatives allow society to function without the support of the State, and that they become a kind of substitute that neglects to complain, in the form of social struggles, to the Public Administration that it should be a “truly public” state. Is there any other way? “Decisive and clear actions, for example, concerning housing”, he proposes. “It’s complicated because it basically means doing the opposite

The Can Batlló space, in the Bordeta neighbourhood, has been waiting to be renovated since 1976, when it was set apart for public facilities, social housing and green space. In 2011, the neighbours initiated an experiment in self-management in part of the space, which they dedicated to social and cultural activities. Social housing promoted by the La Borda cooperative is also planned for this space.

of what we have always done until now: selling land, instead of buying it. And the same goes for fuel poverty”.

According to the PAH, in 2015 there are still 22 evictions every week in Barcelona and housing continues to be an unresolved issue in the city. There are 2,591 bank-owned apartments that have stood empty for more than 24 months. Only 2% of housing stock is social housing. In October, the City Council gave an ultimatum to the Company for the Management of Assets proceeding from the Restructuring of the Banking System (Sareb): either Sareb releases 562 empty apartments for social housing, as required by law, or the City Council would take them to court. The transfer of empty flats is provided for by article 7 of the law approved this year by Parliament pursuant to the Popular Legislative Initiative (ILP) pushed through by the PAH and the Alliance against Fuel Poverty.

A few weeks ago, the SomAtents newspaper group published a debate on *Housing*, in which numerous social parties with an interest in housing in Barcelona were invited to take part. The debate took place in the Plaça de Joan Corrades, in Sants, opposite a building occupied by the PAH. The meeting went on for more than an hour beyond its end time and was opened with the following words from Josep Maria Montaner, Councillor for Housing for the Barcelona City Council and representative of the Sant Martí district: “After unpaid labour, the second element of public control inflicted by capitalism is the difficulty of accessing housing. We believe that over the next four years we can

improve housing conditions in Barcelona: by tackling the housing crisis; by ensuring that empty apartments are made available for social use; by building new housing as sustainably and as fairly as possible; and by initiating a regeneration programme as part of neighbourhood improvement schemes. Innovation lies at the heart of our proposal, based in particular on new ways of life and new forms of ownership”.

Alternative ways of living

Are there alternative ways of living in Barcelona? Carles Baiges is an architect and a member of the LaCol architects cooperative. He graduated from the Polytechnic University of Catalonia (UPC) with the understanding that architecture is a form of social action/intervention, and since 2014 has been one of the sixty cooperative members of La Borda, the cooperative that provides housing under a cession of use scheme to be established in Can Batlló.

It works as follows: the City Council relinquishes the property for 75 years and the asset is collectively owned by the cooperative legal entity. Each household (so-called “cohabitation unit”) invests 15,000 euros as share capital of the cooperative, and subsequently pays a membership fee below the market price: 450 euros for large apartments. Alternative funding for the estimated 2.4 million euro construction will be provided by the Coop57 cooperative.

La Borda is following in the footsteps of the Danish model, established a century ago, and the Uruguayan Feder-

On this and the following page, the Espai de l'Immigrant on Passatge de Bernardí Martorell in the Raval.

ation of Mutual Aid Housing Cooperatives. In Denmark the model has been so successful that in Copenhagen alone there are 125,000 homes in the cooperative. As Carles Baiges explains, the initiative started from the grass roots level, by an organised citizens' group looking for alternatives to the housing model. He talks about self-builds, about "living, not speculating", about communal areas, getting to know your neighbour, the connection between the "cohabitation units" and Sants, and of course of the "replicability" of the model. "Like most young people in Spain, my financial situation is fairly uncertain and it is difficult to find adequate housing, but we also have the will to change the ownership model", he declares. "I don't want to move to the countryside and I believe that we can live more communally in the city. The apartments are smaller than average, but the idea is that the people live in the communal areas".

Did the 15M Movement influence the way the city and society are envisaged? "There are many of us who believe that the entire Can Batlló movement was greatly influenced by the events of 15 May, including the brutal removal of people. Rather than in the so-called *new politics*, I'm seeing the 'They do not represent us' concept in all the movements that progress from protest to action. They may not have come together as a group at the time, but they proved that they could do something. In my opinion, the legacy left behind is the realisation that we had the tools and the ability to do something".

On 24 May 2011, just three days before the violent eviction from the Plaça de Catalunya, the Uruguayan writer Eduardo Galeano (died April 2015) wandered through the square. It was night time and his presence went unnoticed. A young person recognised him and in what he calls a chat, but what in reality became an 11-minute monologue, Galeano reflected into a camera, perhaps a mobile phone:

"This is a crappy world which is pregnant with another". This other world is happening behind the camera. Sometimes he looks at it out of the corner of his eye, sometimes the others look at him. There are young people with sleeping bags who have spent days shouting and arguing that politicians do not represent them, there are yellow T-shirts bearing the slogan "Take the street" on the front and there are green PAH T-shirts. Just before he finishes, he reflects: "I'm often asked what will happen and what will become of this afterwards. And I simply answer that I do not know what will happen, nor do I care; they only thing I care about is what is happening now".

Access to health

The Ciutat Vella neighbourhood completely reflects the four pillars referred to in the Saint Andrews study: a globalised neighbourhood, rife with inequality, with mafias that speculate with property and gentrified to the last cobblestone. For years, the Passatge de Bernardí Martorell has been excluded from El Raval's popular streets and thoroughfares, despite the bar and the phone booth business, and despite the fact that it is actually not that different from any other street. The Espai de l'Immigrant [Immigrants' Space] is located on this street. A group of healthcare professionals came together to oppose the approval of decree 16/2012, which would limit and restrict access to healthcare and leave 873,000 people without medical care due to irregularities in their administrative status. There is an old hotel on this street which is now a social centre and home to the Espai. For the last two years, whether in El Raval's Carrer de l'Hospital or Carrer del Carme, you can always find people asking where the Passatge de Bernardí Martorell is.

Doctors attend on Fridays and lawyers on Wednesdays, at the same time that the collective's weekly meeting is held

in the apartment's kitchen-dining room. The living room is *almost* a conventional waiting room. There is a landscape picture on the wall, chairs, people waiting with mobile phones, and a voice that calls them up. But the walls are fuchsia-coloured, the air is not close as there is a balcony overlooking the street, and the people speak loudly. The vocabulary employed in the waiting room can be recognised as the language of outrage and protest: colonialism, classism and integration; there is talk of a documentary film festival.

It is Friday and the doctors are there, but they do not wear white lab coats, prescribe medication or ask for health insurance cards. They are volunteer doctors who, together with social workers, psychologists and lawyers, inform immigrants not in possession of the correct documentation of their rights and assist them in applying for a health insurance card – a process that can take days or weeks due to the language barrier and an ignorance of the bureaucratic system. “They often won't see immigrants who come on their own, but will help immigrants who are accompanied by a Spaniard in a position of authority, which is borderline racism”, complains Estefanía, a doctor. Accompanying an immigrant means carrying a copy of the law with you, going to the Primary Care Centre (CAP) and sometimes arguing with the official behind the desk.

They say that this is the “most *punk*” activity undertaken by Espai de l'Immigrant. “We are not trying to fill a gap that the State should be filling; we are simply providing users with the tools to access the public health system to which they are entitled as registered residents”, explains Elvira, resident doctor at Hospital Vall d'Hebron and volunteer at the Espai de l'Immigrant.

María (this and the names that follow are not their real names) lives in El Raval and found out about Espai in the

same way that most people do: by word of mouth. The so-called Thursday Street Brigade roam the streets of Raval every week to ensure that word gets around, but they still complain that most people only attend after their situation has become serious. That is how María came to be there. She had known about its existence for months, but she only came because she had a broken thumb. She didn't come because of the pain of the fracture, but because she did not have a blue health insurance card and because she could not pay the “more than 200 euros” that A&E charge for an X-ray and the placement of a splint. The doctors had to explain syllable by syllable that A&E “do not charge”.

At Espai de l'Immigrant they told María that she was entitled to a health insurance card because she is registered. Nobody had told her that before. “Most politicians will tell you that healthcare is for everyone and that they will treat everybody. And by law this is true, but there is a lack of information directed at migrants and foreign citizens about how to access it. This information is completely useless unless the Government invests money and introduces new policies to disseminate the information to the people that most need it”, points out Elvira.

The Espai de l'Immigrant is working to recover María's 200 euro payment: the lawyers meet every Wednesday.

Three Barcelonas

The three faces of Barcelona can be seen on the corner of the Passatge de Bernardí Martorell 7 days a week. The four-star Rambla del Raval hotel, the homeless community that meet in the basement of the Comisiones Obreras trade union (there are an estimated 3,000 homeless people sleeping rough) and the constant flux of people with insecure employment: the unemployed, those in temporary work, people with a cart full of scrap in tow. Ciutat Vella has

The courtyard of the School of Geography and History on Carrer Montalegre, where many actions against social segregation have taken place.

accommodated many of the young people who used to live in the abandoned factories of Poblenou; they now live in empty apartments on shady streets.

In October, Councillor Colom pointed out that Barcelona’s unemployment rate is 13.9%, rising to 27% among young people. 53% per cent of unemployed people are over 45 years of age and 44% have been jobless for more than a year, with unequal distribution throughout the city and some districts experiencing double the unemployment. The Sarrià-Sant Gervasi, Eixample, Les Corts and Gràcia districts all enjoy below-average unemployment, whereas Sants-Montjuïc, Horta-Guinardó, Sant Martí, Sant Andreu, Nou Barris and Ciutat Vella are above the average.

Joan Uribe has just arrived from Argentina. Together with 24 other experts, he has been discussing the homelessness situation at the International Gathering on Homelessness and Human Rights. On his Twitter feed, words such as gentrification, exclusion, entitlement to the city and to the street, and the homeless are in every other tweet. He is the Director of Social Services at Sant Joan de Déu Hospital and teaches at the Faculty of Geography and History of the University of Barcelona (UB).

In the notebook there is a vital question to help understand the upcoming years: Will the future be collaboration between associations and the State? “I’m delighted that you forgot the market”, he replies. “A positive vision of the future would be if social movements, organisations and associations were to work together with the State. There

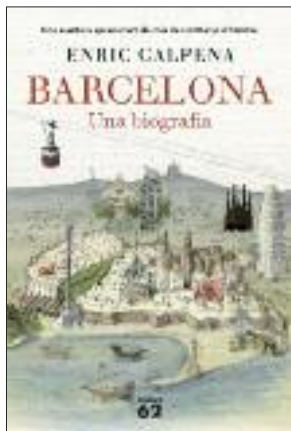
would certainly be friction, but it could be possible to come together to construct a barrier to counteract the logic of the market, thereby building better societies than we have today, at the very least achieving the minimum level that we had a few years ago, and perhaps even going further”.

Can you give an example of these barriers? “In Latin America, some groups started working together to fight for the right to land, housing and the city. After twenty, thirty or forty years, they have not only succeeded in changing the legal framework, but they are also represented in the very forums of decision-making on public policies. In Finland, collaboration between associations and the administration has brought an end to the phenomenon of homelessness”.

Outside the Faculty of Geography and History and opposite Barcelona’s Centre of Contemporary Culture (CCCB) is an information panel about the dozens of talks which, in their different ways, are helping to lay the foundations of this barrier. There is a shared vocabulary: self-management, ethical finance, responsible consumption, cooperative movements, housing and, of course, the big enemy to defeat, social segregation with its four pillars: globalisation, inequality, the restructuring of the labour market and property speculation. ■

Daniel Venteo

A biography of a city

Barcelona. Una biografia
[Barcelona: A Biography]
Author: Enric Calpena
Edicions 62 / Destino
Barcelona, 2015

Thanks to his work promoting the history of Catalonia, the journalist Enric Calpena has become one of the most prominent names in contemporary historical literature. With works such as this, he adds to notable 20th-century initiatives such as the series by Agustí Duran i Sanpere, which was turned into a book following its success on the radio, becoming a benchmark work for educated readership.

In *Barcelona. Una biografia*, he succeeds in giving a voice to a city that for over 2,000 years has made ambition the main feature of its urban personality. The history of Barcelona can be explained through its documents, such as the municipal archives that resulted in the book *Autobiografia de Barcelona* (2013), or it can be explained through its people, institutions and stones. That is what has been done and presented to us through a story with over 800 pages, in which the journalist *interviews* Barcelona.

The result is an ambitious literary text that is well-documented, enjoyable to read, rich in anecdotes and always marked by Calpena's unabashed style, a style prone to impromptu comparisons in order to decipher historical facts that are sometimes too distant and even incomprehensible for modern readers, but one that is also loving, given the author's esteem for his home city.

The Barcelona profiled by Calpena is a city with a privileged geographical position on the Catalan coast, especially since it stands between the two milestones of the ancient western Mediterranean, Empúries and Tarraco. The evolution of this urban enclave is depicted through the different names it has had throughout history, from the primitive Barkeno to Roman Barcino, which became Barsiluna in Moorish times, Barchinona in Christian times, and finally Barcelona in the late medieval and modern age. It enters modernity marked by the fire and destruction of the War of the Spanish Succession and the Peninsular War, while the final chapters focus on the adventure of contemporary Barcelona, bringing readers practically up to the present day.

The undoubted aim is not to provide an exhaustive overview, but an invitation to enjoy the amazing complexity of Barcelona through the centuries. In many cases, the author – whose work had hitherto focused on more contemporary themes – pays more attention to distant episodes of the ancient Roman or medieval city than to the 19th or particularly the 20th century. An example: the same attention is dedicated to the parliament of 1413 as to the 40 years of Franco's dictatorship.

The result is an innovative approach that Calpena uses to broaden the horizons of Catalan history, as well as Spanish history during the more recent centuries, going beyond focusing on the history of the city as other journalist-historians have done with great success, such as Lluís Permanyer, Jaume Fabre or the sorely missed Josep Maria Huetas Claveria. This is not a book on urban history in the strict sense, but it is a good work of historical literature on the role Barcelona has played within Catalan and Spanish history.

Barcelona is, effectively, a city that endears itself, as Calpena affirms in the prologue. The book is an act of love for the city and its past. Available in Catalan (Edicions 62) and Spanish (Destino) editions, the publishers should also consider English and French editions at the very least. The dissemination of Barcelona and its history deserves it, and its potential readers would surely appreciate it. ■

Bernat Puigtobella

In the infinite city

La filla estrangera
[The Foreign Daughter]
Author: Najat El Hachmi
Edicions 62
Barcelona, 2015

Najat El Hachmi has the merit of having introduced a new point of view to Catalan literature, and even, I would say, to Iberian literature as a whole. El Hachmi has emerged as a unique voice, capable of explaining the experience of the new Moroccan community in our city. Unlike other literary traditions, the Catalan tradition has not segregated a postcolonial literature – for obvious reasons – although globalisation and new migration have made it possible to integrate multiple identities and new perspectives in a literary society that would have otherwise ended up spiralling into a very ethnocentric viewpoint. Authors from around the world who are based in Barcelona – such as the Englishman Matthew Tree, the Czech Monika Zgustova, the Afghan Nadia Ghulam and the Frenchmen Gregoire Poulet and Mathias Enard are, together with Najat El Hachmi, some examples of authors whose work has offered the world a window onto Barcelona.

El Hachmi had already recounted her experience in two earlier works. In her novel *The last patriarch* (Ramon Llull Award winner), shook literary society with a story that was unsettling – both due to the world that emerged for the first time in our literature, as well as for the story's literary effectiveness. While El Hachmi dealt mainly with a relationship with a father in *The last patriarch*, in *La filla estrangera* she focuses on a mother-daughter relation-

ship. The author tells the story of a girl born in Morocco, who was transplanted and brought up in a city in inland Catalonia, as she enters adulthood and struggles to become independent of her mother. She maintains a loyal but unhealthy relationship with her mother, with whom she speaks a variant of the Tamazight language. Educated in Catalan, the novel's protagonist lives straddling two languages, which eventually turn into the field of negotiation between two worlds, a field of forces that not only affect the girl's social environment.

The great strength of *La filla estrangera* is the equidistance the author maintains between two worlds and two cultures that overlap without ever becoming identical. El Hachmi unsparingly depicts the prejudices and atavism of the Moroccan community, but also the narrow-mindedness and paternalism with which the Catalans have addressed African immigration. There is no good or bad here. Everyone struggles to be who they are and gets it wrong when judging others. *La filla estrangera* is, in this sense, proof of the importance of the novelistic genre for understanding the complexity of identity and transforming readers' views.

The question raised by *La filla estrangera* is: "What should I be, in relation to my origin?" In Vic, the protagonist finds a society that is welcoming enough that it enables her to become integrated. Her experience, however, will end up turning Vic into another extension of her maternal prison, and she will be forced to break free and move to Barcelona.

For the protagonist of *La filla estrangera*, the big city becomes a space of liberation, after the years of imprisonment living in Vic or suffocation living in Morocco. "I remember walking without stopping along huge streets and being happy to know the infinite city," she confesses. El Hachmi explained in an interview that "there is a big difference between living in the provinces or in a big city. The big city is often seen as a release, but that's not always the case. Immigrants arrive and settle here grouped into communities that already come from their home countries [...] That's why there is still this oppressive social control experienced by the protagonist." ■

Marga Pont

The golden age of the world's biggest show

La història del circ a Barcelona
[The History of the Circus in Barcelona]

Author: Ramon Bech i Batlle
Viena Edicions / Barcelona City Council

I see the word "circus" as being associated with childhood. I remember the arrival, around Christmastime, of the circuses that every year were advertised as "the world's biggest show" and still visit the city today. If I had been asked when the circus came to Barcelona for the first time, before reading this book I would not have been able to answer. The author, Ramon Bech (Figueres, 1967), finds the oldest evidence in the companies of "volatins", or acrobats, who performed at Santa Creu Theatre on 12 February 1722.

Barcelona was a great circus capital in the 19th and 20th centuries, and was the centre of the show's golden age thanks to the numerous travelling acts that visited the city as well as the permanent spaces built there so that audiences could enjoy this performing art. Bech takes stock of both these travelling acts and permanent spaces in his book, dedicating the main part to the three emblematic buildings located in the city centre: the Barcelona Equestrian Circus (1879-1895), the Tivoli Equestrian Circus on Carrer de Casp (1897-1907) and the Olympia Circus Theatre (1924-1947). Other emblematic spaces mentioned include the bullrings Les Arenes, El Torin (in Barceloneta) and Monumental. There were also circuses on Paral·lel and in an

open area behind Sagrada Família cathedral.

Over 200 unpublished photos and plans of circuses, programmes and portraits of the impresarios and artists take us back to a time and to spaces that have since disappeared. The materials largely come from the archives of the Circus Arts Foundation, an organisation based in Figueres that was cofounded by Bech and Genís Matabosch. Its collection holds the 8,000 negatives and notebooks with notes by the photographer and historian Josep Vinyes, a legacy Bech found indispensable for producing this book. It was also essential to rediscover the few circus chroniclers of Barcelona: Jordi Elias, Sebastià Gasch, Joan Tomàs and the above-mentioned Josep Vinyes.

Until now, the only history of the circus in Barcelona has been *El circo en la vida barcelonesa* [The Circus in Barcelona Life] (1947), a short book by Antoni Rué Dalmau which was also a starting point for the study by Bech, who spent seven years researching to reconstruct the history of the circus and achieve this so far unique local chronicle.

The result is an exhaustive work that alternates visual material with texts by the author or from contemporary accounts in an entertaining way. Moreover, in addition to the history of circus construction we also find some curious details, such as the fact that in its early days the Liceu Theatre hosted tightrope walker shows, and in 1889 the legendary Buffalo Bill show was set up between Carrer Aribau and Carrer Muntaner. There is also curiosity and rejection in equal parts found in some articles about a trapeze artist called Bella Geraldine, who unleashed passions among male audiences and was the envy of many women.

The overall aim of this book is to pay tribute to and document everything as accurately as possible; from the first acrobatic shows in Barceloneta and at Santa Creu Theatre to the circus numbers in other performance genres such as theatre and music hall, which appeared in the late 19th and early 20th centuries. The chronicle goes right up to the 1970s, when Barcelona was the first city to host the World Circus Festival at the Palau d'Esports, seen as a competition between circuses. ■

© Judit Canela

Bassem an-Nabris

Short stories about Barcelona

Born in 1960 in a refugee camp in the Gaza Strip, the poet Bassem an-Nabris arrived in Barcelona in 2012, invited by Catalan PEN through the “Writer in Refuge” program, which enables writers who are persecuted to stay for up to two years.

Bassem an-Nabris spent four and a half years in Israeli prisons as a result of his works. After Hamas came to power in 2007, an attempt on his life was made by the group’s militia.

He has written seven books of poetry and two war diaries, and in 2015 he published *Totes les pedres* [All the Stones], his first book of poems outside Palestine, in Catalan and Arabic. Below are some excerpts from the short stories that make up his latest book currently awaiting publication, *Petites històries de Barcelona* [Short stories about Barcelona]. Both books have been translated into Catalan by Valèria Macías Pagès.

Messages that don't get through

On Sundays Fernández blows soap bubbles. He can be seen in Plaça d’Espanya or Parc de la Ciutadella. Equipped with two pieces of string and in the right position with respect to the prevailing wind, he blows small and large colored bubbles. They are so beautiful that they appeal more to adults than to children. Some smile while others get out their cell phones to take photos.

Yet Fernández, an amateur who learned the art of blowing bubbles from a Romanian drifter, does not care whether the bowl on the ground next to him is full or stays empty. He’s happy just to earn the cost of a meal and a drink. He blows the bubbles with all of his soul. He says:

“A creator of bubbles does not need the sophisms of Herr Hegel or Monsieur Descartes. They just need thorough knowledge of life.”

“Come again?”

“Can’t you see the truth of life, mate?”

“Yeah, what about it?”

“Isn’t life just a simple soap bubble that quickly bursts?”

“Might be.”

“I just like to remind people of the truth about their lives.”

Then he sighs, waving his hand in the air:

“You know what? The worst thing about this is that the message doesn’t get through.”

When it gets dark, Fernández, with his blond hair in dreadlocks and his trousers ripped at the knees, goes to find a bar or a café with his bowl half empty and his strings and liquid soap in a ruckpack. I follow him.

“Hold on, mate!”

He speeds up and turns his head, now angry:

“The message will never get through!”

Night

At two o’clock I came down. In my mind I had only one aim: the night. “But if the city is so lit up, how will I find what I’m looking for? All I have left is Parc de la Ciutadella.”

Coming back from the beach, I get in through the hole in the fence, jumping. I choose a palm tree, lie down below it in the grass and calm down. I rub my face in the short, damp shoots. I breathe in. I lie on my back and look at the stars embedded in the sky. I breathe in. This is the first night that deserves to be called night. I hear a flapping of wings close by, and a blackish bird goes by me. “That’s it...” And I delve into the freshness of the dew and melancholy.

Absence

Fair Mercè, with her tiny features and flirtatious voice, is seduction personified. Her age is the same as her fingers and toes added together. She likes cava, cycling and Lluís Llach. When she hears there will be traditional Catalan dances taking place in Plaça de la Catedral, she does whatever she can to join in the circles forming the dance.

The day before yesterday I went there and I didn’t see her. I asked her friends and they told me she’d gone to the University of Lisbon on a scholarship. I felt alone. Mercè wasn’t in any of the circles today either.

When she joins a circle there is something in her soul that emerges, and you see how the elderly – who are the people who go there most – become radiant in her company. She has infected them with her youth, vivacity and joy. The absence of that kind girl weighs heavily on my heart. ■

THE STORY

Anna Punsoda

Marina Garcés

La ciudad siempre ha sido refugio

“Las ciudades no han existido nunca por ellas mismas: son lugares de llegada, núcleos dinámicos que se crean con gente que viene del campo, de otros países. Si les negamos estos lugares a los refugiados, los expulsamos del mundo”. Son palabras de la filósofa Marina Garcés (Barcelona, 1973), para quien la vida es una trama común de compromisos.

Desde la óptica del compromiso, hablamos con Garcés sobre la Europa de las ciudades, la Europa fronterizada, los refugiados sirios, las relaciones entre el mundo y el sujeto interdependiente. Y sobre *Filosofía inacabada*, su último ensayo, que quiere ofrecernos herramientas para reflexionar sobre el fondo común de la experiencia humana desde una concepción ambientalista del pensamiento.

Europa como unión de naciones resultó un proyecto fallido ya de entrada. Con la crisis económica también se ha colapsado la Europa de los estados. La alcaldesa Ada Colau hablaba hace poco de las ciudades en red, ¿usted cree que podrían ser un buen modelo de relaciones para Europa?

En principio, sí. Es muy importante que la política municipal formule un planteamiento más allá de la gestión local, que las ciudades actúen como plataforma para hacer política también a otras escalas. Pero, si considero prioritario que actúen en red, no es solo para dar solución a los problemas de Europa. De hecho, hay que ir más allá de la Europa que hemos construido. El principal problema del proyecto europeo es haberse pensado única y exclusivamente desde sí mismo. No tiene sentido repetir una Europa de ciudades con los mismos defectos que la actual Europa de los estados: fronterizada, unificada y reclusa en ella misma. Pensemos desde el Mediterráneo, desde la Europa sur: ¿por qué consideramos que Tánger o Túnez están políticamente más lejos que Oslo o Viena? Y pensemos también transoceánicamente: las ciudades iberoamericanas están muy vinculadas entre ellas, históricamente y también a través de redes, como la CIDEU, creada en Barcelona. Las ciudades tienen una libertad para relacionarse que no tienen los estados ni las naciones. La contrapartida es que se encuentran muy limitadas legislativamente. Una batalla importante es conquistar nuevos territorios legislativos para las ciudades.

La concepción de las ciudades en red remite a una idea de colaboración, pero en realidad parece que las ciudades compiten entre ellas.

El municipalismo contiene una ambivalencia que hay que destapar. Las redes de ciudades se han construido con dos lógicas antagónicas: de cooperación y de competencia. Barcelona tiene un doble carácter: es un referente de la tradición municipalista cooperativa y, al mismo tiempo, ha sido un ejemplo, para mí horroroso, de ciudad-marca que compete en el mercado global de las marcas, al precio del encarecimiento y de un modelo basado en un turismo extractivo. Además, las marcas no solo compiten, sino que se compran y se venden. Y Barcelona ha vivido muy bien de vender su modelo en todo el mundo.

Vayamos a la acogida de refugiados. Estamos hablando de resolver problemáticas de alcance internacional desde el municipalismo. ¿No es algo que supera a las ciudades?

En el ámbito legislativo están muy limitadas, pero en capacidad de reacción y de convicción han sido mucho más rápidas y efectivas que los estados, colapsados por su propia estructura burocrática y por sus juegos de intereses. No me extraña nada: allí donde la convivencia es más perceptible, más directa, la respuesta a las urgencias de carne y hueso es más efectiva.

Me gusta definir las ciudades como lugares de llegada. No han existido nunca por ellas mismas: son núcleos dinámicos que se crean con gente que viene del campo, de otros países. Los habitantes de las ciudades son *llegantes*. Si desde las ciudades les negamos los lugares de llegada a los refugiados, los estamos expulsando del mundo.

En Barcelona se habla de acoger a mil doscientos refugiados; poca cosa, si lo comparamos con el número que acogen ciudades alemanas más pequeñas.

El Ayuntamiento de Barcelona está desplegando la iniciativa en contra –o a espaldas– del Estado español, mientras que, en Alemania, la cancillera Merkel se ha puesto al frente de la operación y la ha convertido en una razón de estado, sea por los intereses que sea. Resulta además que Barcelona vive una crisis social, económica, de precariedad laboral, de problema de vivienda como pocas ciudades europeas. Y, aún más, hay que tener en cuenta la fragilidad del gobierno de Barcelona en Comú en el Ayuntamiento.

¿Qué reto nos plantean los refugiados sirios?

Confrontan a la Unión Europea y a los estados con sus propias contradicciones. Además, en España nos abren un tema de mayor alcance todavía. Somos un país frontera que recibe continuamente inmigrantes económicos. ¿Por qué tenemos que acoger a los sirios y no a los demás? ¿Qué diferencia hay entre una guerra bélica y una guerra económica y por los recursos, que provoca que miles de personas se desplacen para tener más seguridad, más posibilidades de supervivencia? Me gustaría que Barcelona se declarara ciudad refugio también ante la valla de Ceuta y Melilla. Así la idea de ciudad refugio adquiriría una condición política más radical y honesta, que abriría una cuestión mucho más seria sobre el “nosotros”, sobre los lugares comunes de vida en un mundo cada vez más invivible, en esta guerra global

del capitalismo contra la humanidad. No resolveremos nunca los problemas de Barcelona, si no situamos a Barcelona en un mundo común.

Europa ha quedado en evidencia.

Desde luego. No solo ha quedado en evidencia la Europa de las fronteras, construida a la defensiva. Se ha destapado la absoluta falta de compromiso en una guerra que es la nuestra. Ahora llega la hora del escándalo moral, de los grandes gestos y de la urgencia, pero ¿cuántos años lleva durando esta guerra? ¿Qué países están implicados en ella? ¿Qué alianzas? ¿Qué armamento? La guerra de Siria es nuestra guerra porque es una guerra mundial en miniatura.

El compromiso humanitario con los refugiados es un modo de tapar los que no se han tomado antes, lo que refuerza la idea de que no tenemos una relación previa con la problemática. Decimos que los refugiados “nos llegan”; no obstante, deberíamos cambiar de perspectiva para preguntarnos de dónde arranca la situación y qué relación tenemos con ella. Ya estábamos comprometidos con esta guerra cuando todavía no se había tomado ninguna decisión sobre los refugiados. El atentado de París fue la fatídica evidencia. No queríamos involucrarnos en ella y ahora estamos metidos del todo, a la fuerza y por las armas.

Siempre habla del compromiso como el escenario sobre el que nos movemos y no como una actitud estrictamente voluntaria.

Para mí el compromiso es nuestra condición fundamental, nuestra forma de estar en la vida. Siempre estamos comprometidos en situaciones comunes, en todos los niveles: biológico, social, político... Ontológicamente somos seres comprometidos. Lo que pasa es que lo obviamos desde diferentes ficciones que nos aíslan: el individuo, la nación, el Estado... Creamos islas, burbujas de desimplicación con nuestros auténticos compromisos y así deshacemos y neutralizamos nuestros vínculos fundamentales con los demás y con el mundo.

¿Cuáles son nuestros auténticos compromisos?

Los que nos vinculan a los demás y al mundo que compartimos. Yo defiendo que la vida no es solo tuya o mía, sino que es un problema común. El problema cobra formas particulares, pero remiten a una misma trama de compromisos. Desvincularnos de estos, romper los lazos con la condición común de la vida como problema, es cometer un acto de violencia. Comprometerse es una toma de conciencia, sí, pero no implica un posicionamiento mental, sino un posicionamiento con el cuerpo, con la vida, con los afectos.

El Yo pensante, el Mundo y Dios: estas son las tres sustancias que nos ha trasladado la tradición filosófica desde la modernidad. ¿Cómo explica su “nosotros” en este Mundo común?

Tomar posición en un mundo común nos obliga a movernos, a torcer la mirada y descubrimos involucrados. La tradición cristiana ilustrada hacía del mundo nuestro escenario: Dios pone al hombre en el mundo desde una relación de exterioridad. Cuando Dios desaparece, la exterioridad hombre-mundo se mantiene y el mundo queda convertido en un

© Pere Virgili

objeto de consumo y explotación. Defiendo que el mundo es el conjunto de relaciones que lo conforman, y que nos hacen ser lo que somos. La condición del pensamiento político pasa por la toma en consideración del conjunto de relaciones que podemos pensar y hacer juntos. Son relaciones; por lo tanto, dinámicas: las podemos transformar juntos, no nos determinan.

¿Qué sujeto requiere este mundo de interdependencias?

Está claro que no el sujeto moderno. Toda la filosofía del siglo xx ha hecho ya una crítica profunda del sujeto basado en la idea de unidad, soberanía e identidad, un sujeto básicamente conformado por conciencia y voluntad. El sujeto de la modernidad es un individuo liberado de sus determinaciones y sujeciones con el mundo. El siglo xx, con su terrible experiencia de la destrucción, profundiza en la crisis del sujeto y decreta su muerte. Ahora nos toca atravesar esa crisis, esa muerte, y descubrir qué hay más allá; por ejemplo, la autonomía, que no es un atributo individual, sino colectivo. Autonomía es la posibilidad que nos damos a nosotros mismos de transformar las relaciones que nos conforman.

La muerte del sujeto como oportunidad. Parece contradictorio, si pensamos que, precisamente, el concepto de individuo nace como un elemento emancipatorio...

La categoría de individuo nace en el tránsito de los siglos XVI al XVIII como un movimiento de emancipación respecto de las determinaciones incuestionables de la comunidad de origen, de religión o de estamento. El individuo rompe con estos vínculos; hay un movimiento de substracción necesario para poder llevar a la práctica valores como la igualdad o la libertad. Nuestro reto es rehacer el vínculo con los demás y con las instituciones sin perder el anhelo emancipador característico de esta primera modernidad radical.

¿Emancipador por qué? ¿Qué nos subyuga en una democracia moderna?

Hemos descubierto otras formas de servidumbre y dominación. El individuo se emancipa de sus determinaciones de origen, pero se encuentra condenado a convertirse en proyecto y empresa de sí mismo para venderse en una sociedad convertida en un gran mercado. Nos encontramos con individuos completamente empresarializados compitiendo sin freno los unos con los otros. Heidegger lo decía así: el conquistador ha sido conquistado por su conquista.

A mediados del siglo XX, el drama del sujeto moderno, de esa potencia que se emancipa y que, al mismo tiempo, se descubre como destructora del mundo, se vio muy claro: nos habíamos ilustrado, nos habíamos liberado, habíamos matado a Dios..., y nos continuábamos matando los unos a los otros. Hoy por hoy, no es que nos estemos matando los unos a los otros, sino que, más bien, nos matamos juntos. Es lo que explico en *Filosofía inacabada*.

En la primera parte de *Filosofía inacabada* revisa las grandes cuestiones que la filosofía contemporánea ha dejado abiertas. ¿Cómo se aproxima a ellas?

El libro parte de la necesidad de ir más allá de la muerte de la filosofía, tan anunciada. Decidí estudiar filosofía a principios de los años noventa, justo después de la caída del muro de Berlín, cuando el fin de la historia iba de la mano del debate estético y filosófico sobre modernidad y posmodernidad. Nos formamos desde la experiencia de un final que planteaba un doble agotamiento: el del hilo de la historia y su promesa de progreso y el de los modelos sistemáticos de pensamiento. El libro propone un recorrido por una geografía del pensamiento que no pretende alargar una historia agotada, sino abrirse a otra experiencia de la relación entre el pensamiento y el mundo. No se trata de estirar el pasado de una filosofía moribunda, sino de abrirnos al presente de una filosofía inacabada.

Usted define la filosofía inacabada como una filosofía radical. ¿Cómo puede ser radical una filosofía provisional?

La radicalidad se define por la disposición a cuestionar los paradigmas y los prejuicios bajo los que funcionamos. Por lo tanto, la radicalidad necesariamente abre e *inacaba* las realidades que creíamos conocer y reconocer. Nos ofrece otras perspectivas y nos expone a consecuencias quizás hasta entonces imprevistas. La radicalidad no es nunca aseguradora de la realidad, sino que abre mundos provisionales.

¿Qué quiere decir cuando afirma que, para la filosofía, el cuerpo siempre ha sido un cadáver? ¿Qué relación reivindica con el cuerpo?

En Occidente ha dominado cierto dualismo que hace de la mente, el alma o la conciencia el centro de la comprensión de la realidad, del conocimiento y de la experiencia de la verdad. El cuerpo ha quedado como un soporte, una máquina o, como decía Platón en algún diálogo, una tumba, del que más nos vale escapar. Eso no quiere decir que toda la filosofía haya sido dualista y anticorporal, y aún menos en las últimas décadas. Al menos, desde Nietzsche hay un clamor por *incorporar el cuerpo* al pensamiento, por escuchar sus razones y por entendernos como cuerpos que piensan. Yo reivindico que este giro corporal del pensamiento no sea solo un hablar y escribir más *sobre* el cuerpo, sino un pensar *desde* el cuerpo.

De Nietzsche a Jean-Luc Nancy, la segunda parte del ensayo es un diálogo con veintiséis pensadores del siglo XX, pero todos son europeos o americanos. ¿Cómo se entiende, desde la mirada descentrada de Occidente que usted propone?

El siglo XX, hasta donde yo lo rastreo, representa la culminación del eurocentrismo –incluida la cultura norteamericana– y de la mirada colonial en la construcción del mundo global. Hasta finales del siglo XX no somos conscientes de la pérdida de centralidad de la cultura occidental. A partir de ahí, el mundo empieza a configurarse de manera multipolar, que no significa necesariamente que sea ni más justa ni más igualitaria. Como dicen algunos pensadores poscoloniales, Europa se ha provincializado. Lo que yo busco en el gran pensamiento del siglo XX son las críticas que la propia tradición occidental ha hecho sobre ella misma. Si lo leemos bien, el siglo XX filosófico es, al mismo tiempo, un gran grito de dolor sobre la propia herencia y una caja de herramientas muy rica para buscar nuevas alianzas con otras fuentes y paradigmas de pensamiento.

Para elaborar nuevos conceptos y ontologías desde una perspectiva del mundo común, usted dice que hay que alterar el mapa nacional-cultural, que cierra las identidades y sus concepciones del mundo en unidades bajo el dominio occidental. ¿Cómo podemos llevarlo a cabo?

En *Filosofía inacabada* propongo una concepción ambientalista del pensamiento que sustituya las concepciones historicista y culturalista. La primera es la que nos dice que hay una sola historia de la filosofía con un solo sentido y un solo horizonte. La segunda es la que nos dice que cada cultura étnica o nacional tiene su filosofía. Creo que el pensamiento funciona según contextos que favorecen u obstaculizan las posibilidades de una experiencia radical y creativa de la verdad. En la Península Ibérica somos más o menos europeos, pero hemos crecido en un ambiente históricamente adverso a la filosofía. ¿Cómo podemos favorecer contextos favorables al pensamiento? ¿Bajo qué condiciones? ¿Desde la riqueza ecosistémica –que no hace de la filosofía una historia, sino una diversidad inconstante– es posible pensar hoy, y juntos, el fondo común de la experiencia humana? La apuesta de *Filosofía inacabada* es que sí. Que no solo es posible, sino que es necesario. ■

© Maria Corte

Nuevas perspectivas sobre el espacio público

La gestión del espacio público en los quince últimos años es un reflejo de las políticas que han marcado la vida de la ciudad. Este dossier repasa algunas de las soluciones arquitectónicas y urbanísticas adoptadas que no siempre han dado una respuesta lo bastante acertada a los retos de la vivienda, la movilidad, la dispersión urbana y la desindustrialización.

El abuso del crédito hipotecario y la escasez de promociones públicas han dificultado el acceso a la vivienda a sectores importantes de la población. En algunos barrios el fenómeno de la gentrificación ha expulsado a los habitantes tradicionales.

La movilidad es clave a la hora de repensar los modelos productivos. El coche ocupa un espacio desmedido en la calle y está matando a Barcelona, que ya es una de las ciudades más contaminadas de Europa.

Barcelona vive también la polarización entre el turista y el ciudadano. Si el turismo es inevitable, la ciudad tiene que ser habitable. Los cambios del modelo productivo y sus consecuencias sobre el tejido industrial invitan a repensar cómo reindustrializar la ciudad, qué papel debe tener el espacio público en la producción y el consumo.

Los arquitectos que participan en este dossier piden que el urbanismo resuelva problemas en lugar de crear otros nuevos y apuntan propuestas que vuelvan a situar a las personas en el centro. Y reclaman que la democratización de la ciudad pase por la sostenibilidad, la memoria, la redistribución y la participación de la ciudadanía y el rendimiento de cuentas.

Vicente Zambrano

David Bravo

Arquitecto. Profesor de la escuela Elisava

Por un urbanismo que sitúe a las personas en el centro

Barcelona expulsa a las clases populares del centro a la periferia. La gentrificación y la dispersión urbana son los dos extremos de un mismo proceso que hay que contrarrestar activamente porque nos aleja de un modelo de ciudad más mixta y compacta, es decir, más justa y sensata.

Ahora que Barcelona inicia una nueva etapa política, no podemos dejar de preguntarnos qué proyecto urbanístico necesita. A estas alturas, la “ciudad de los prodigios” urbanos debería haber aprendido que urbanismo y política son indisolubles. Las etimologías de una y otra, muy arraigadas en el pavimento urbano, indican que, lejos de ser una mera cuestión estética, el urbanismo y la arquitectura tienen una dimensión ética. Demasiado a menudo, valorar la Torre Agbar o el Hotel Vela ha consistido en responder a la pregunta “¿te gusta?”. Pero la lectura política del urbanismo es tan necesaria como el balance urbanístico de la política. Transformar la ciudad puede ser tan pronto un instrumento de democratización como un arma para el abuso de poder. Y, durante décadas de luces y sombras, Barcelona ha sido modélica en ambos sentidos. Hemos comprobado que las reformas urbanas pueden estar al servicio de la corrupción, la especulación, la privatización, la segregación o el despilfarro; al mismo tiempo, son ineludibles para afrontar los retos ecológicos y económicos que nos plantea el futuro inmediato.

Durante demasiado tiempo, el urbanismo ha disimulado su naturaleza política; ahora, la política no puede despreciar su labor urbanística. Digámoslo claro: la tecnocracia ha gobernado Barcelona. Los expertos y los poderosos han tomado decisiones de arriba abajo y de espaldas a las necesidades de la gente. Ante la perplejidad de muchas institu-

ciones, los movimientos sociales han tenido que tomar la delantera en la respuesta a desbarajustes como la burbuja inmobiliaria o la turística. Ahora, el activismo ha tomado el Ayuntamiento, según se dice, para gobernarlo “de abajo arriba” y en favor del “bien común”. Pero ¿cómo se traduce esto en una política urbanística?

Para empezar, hay que tener una visión más empática del tejido social que habita el tejido urbano. Dejar de mirárselo desde arriba, como si se tratara de un tablero de ajedrez –por no decir de Monopoly– donde se entrecruzan estrategias demasiado complejas para la comprensión de sus habitantes. Esta perspectiva alejada ha impedido al urbanismo tecnocrático percibir algo que los vecinos sufren en primera persona: Barcelona expulsa a las clases populares del centro a la periferia. La gentrificación y la dispersión urbana son los dos extremos de un mismo proceso que hay que contrarrestar activamente porque nos aleja de un modelo de ciudad más mixta y compacta, es decir, más justa y sensata. Un urbanismo ejercido desde el punto de vista horizontal del peatón hubiera notado los efectos de esta centrifugación, que deteriora seriamente los cuatro ámbitos en los que transcurre la vida cotidiana de la ciudad. Saber cuáles son estos ámbitos era muy fácil, solo había que ponerse en la piel del ciudadano: cada mañana, salimos del lugar donde vivimos –vivienda– para desplazarnos –movilidad– a un lugar donde ganar o gastar dinero –producción y

consumo— y, después, si todo va bien, le dedicamos un tiempo al ocio, la cultura o la participación —espacios de ciudadanía—. Vivienda, movilidad, lugares de producción y consumo y espacios de ciudadanía son cuatro ámbitos esenciales que han sido desatendidos, cuando no maltratados, por el urbanismo del que venimos.

Con respecto a la vivienda, pocas dudas puede haber, hoy por hoy, de que las cosas se han hecho mal. Para librarse de la gris herencia del franquismo, Barcelona convirtió el espacio público en el recipiente de una joven democracia. El espacio doméstico, sin embargo, quedó en manos del mercado. El fomento activo de la compra hipotecaria y la escasez de promociones públicas —céntricas y de alquiler— nos han dejado un paisaje repleto de gente sin casa y de casas sin gente. La capital catalana no solo está lejos de garantizar el derecho a la vivienda, sino que se encuentra ante una emergencia habitacional que atenta contra el derecho a la ciudad. Paradójicamente, el embellecimiento de plazas y calles ha encarecido los pisos de los alrededores, expulsando a los vecinos que más merecían el efecto redistributivo de la acción pública. Quedarse en la calle y no penetrar en los umbrales de las casas ha sido un error que puede salir tan caro como “ponerse guapa” sin pensar en abrigarse.

El frente de la movilidad tampoco sale bien parado de la revisión. Destinamos la partida más cara de la factura olímpica a las rondas, una infraestructura faraónica que permite que cada día entren en Barcelona más coches que en Manhattan y que nos ha convertido en una de las ciudades más contaminadas de Europa. Una vez expropiada y excavada, esta zanja pública dedicada en exclusiva al vehículo privado desperdició la oportunidad de disponer de un metro de circunvalación. Eso nos llevó, años más tarde, a iniciar la línea 9, una obra aún más faraónica que no sabemos si podremos terminar ni acabar de pagar. Al fin y al cabo, la densidad que caracteriza a Barcelona y que facilita los recorridos a pie o en transporte público provoca, a la vez, que sea más vulnerable al impacto del coche y que más gente deserte de la ciudad y huya, motorizada, a los suburbios ajardinados.

La globalización se ha llevado la industria

También se han marchado fuera la producción y el consumo que conformaban la ciudad. La globalización se ha llevado la industria a lugares lejanos donde resulta mucho más barato explotar a los trabajadores y el medio ambiente. Las fábricas, que tanta mano de obra habían atraído a Barcelona, han quedado tan desocupadas como sus trabajadores. Cuando la ciudad se preguntaba cómo ganarse la vida, pretendía ser más lista que realmente inteligente. Se le ocurría, por ejemplo, plantar casinos en los huertos del Llobregat, esperando lluvias de millones de euros y miles de puestos de trabajo. Pero ya se sabe: con este tipo de urbanismo siempre llueve sobre mojado.

Mientras tanto, la misma globalización sustituía el pequeño comercio por franquicias que no tienen nada que ofrecer a la vida diaria de los barrios. Las calles céntricas se han ido confundiendo con los pasillos de un centro comercial y, en la periferia, proliferan grandes superficies que espolean el consumo irresponsable, la generación de resi-

Vicente Zambrano

duos, el uso del vehículo privado, la precariedad laboral o la concentración de riqueza en pocas manos.

Por último, los espacios públicos donde tenían que florecer el ocio y la cultura, entendidos como vehículos de transformación social, de debate crítico y de participación democrática, se dedican a alimentar lo que parece la última industria posible: el turismo de masas. Ya hemos perdido la Rambla, el Port Vell y el Park Güell. Cada vez menos atentas con los ciudadanos que con los clientes, las calles se llenan de dispositivos espantapobres y se vuelven más exclusivas y excluyentes, más útiles al lucro y al lujo que a la igualdad de acceso y a la libertad de movimientos. La hipernormativización ahoga la expresión espontánea y criminaliza la protesta, mientras da alas a la propaganda comercial, al control social o a la representación de los poderes fácticos. Se han inaugurado museos icónicos mientras se recortaban los espacios culturales existentes; se ha cedido la gestión y el uso de equipamientos municipales a empresas privadas mientras se desalojaban y derribaban espacios sociales autogestionados. En definitiva, el clientelismo le ha ganado terreno a la ciudadanía.

Si bien el urbanismo ha maltratado estos cuatro ámbitos esenciales, se quiera o no, constituye el principal instrumento para enderezarlos. Barcelona necesita más vivienda pública y menos vehículo privado, más espacios donde muchas manos pequeñas puedan ganarse la vida y más escenarios en los que la ciudadanía se implique, se exprese y se empodere. Y todo ello pasa, necesariamente, por un urbanismo que ponga a la gente en el centro. Ponerla en el centro, en el sentido físico, incluye permitir que las clases populares repueblen los barrios mixtos y compactos de donde las expulsa el mercado. Poner a la gente en el centro, en el sentido político, significa implicar a los ciudadanos en la toma de decisiones. Que dejen de ser afectados del urbanismo tecnocrático y pasen a ser protagonistas y beneficiarios de un urbanismo democrático. ■

En la página anterior, viviendas para personas mayores en el paseo de Urrútia de Nou Barris. Sobre estas líneas, una imagen de la Feria de Economía Solidaria que tuvo lugar en octubre de 2015 en el espacio de la Fabra i Coats de Sant Andreu.

Cristina Gamboa / La Borda

Àlex Giménez

Arquitecto. Profesor de urbanismo y ordenación del territorio en la ETSAB

Si la ciudad es una paella, la vivienda es el arroz

Es el momento de combinar las aproximaciones cooperativas con la visión de género y los ensayos tipológicos, las políticas sociales y las oportunidades legales, la conciencia ambiental y las contribuciones más antinormativas.

Tenemos un problema de vivienda. De derecho a la vivienda. La casa es la inversión más importante de la vida; se lleva la mayor parte del producto de nuestro trabajo. La vivienda es indispensable en nuestra identidad porque en casa se da cobijo a los demás derechos: si no estoy empadronado, no voto; si no tengo dónde ducharme, no puedo buscar trabajo; si no tengo dónde dormir, ¿cómo voy a relacionarme socialmente? Si la casa es solo mercancía, ¿cómo es posible el derecho a la vivienda? ¿Cómo puede siquiera plantearse el derecho a la ciudad? Hay un problema de opacidad e imprecisión en los datos sobre la vivienda. La casa y nuestra capacidad de endeudarnos con ella es una de las principales medidas de la riqueza del país. La vivienda es el nuevo patrón oro. Tenemos pocos datos y datos contradictorios, pero los que tenemos son devastadores.

Un tercio de las familias de Barcelona vivimos de alquiler, y dos tercios, de propiedad, pero prácticamente todos, de mercado libre; la vivienda pública no llega al 1,6 %. Esto no debería ser un problema si el mercado se autorregulase y cubriera las necesidades de los ciudadanos, pero la crisis nos ha demostrado que el mercado solo se regula a favor de los más ricos. Y cuando el mercado ejerce su voracidad, ese 1,6 % resulta insuficiente para cubrir las necesidades de todos los que se ven empujados a la exclusión.

En total, más de medio millón de desahuciados en España desde 2008; es el equivalente a los cinco millones de desahuciados por las *subprime* americanas. Barcelona encabeza los desahucios; el barrio con más desahuciados, Ciutat Meridiana. Medio millón de personas es mucha gente con las bolsas en la acera: es el tamaño de las mayores capi-

tales de provincia españolas. Son quinientas mil unidades de dolor y desesperación, de angustia y ganas de morir.

Tenemos un problema de vivienda con los servicios sociales saturados porque el asistencialismo del Estado llega tarde, cuando llega. Y tenemos los servicios sanitarios colapsados con cuadros de enfermedades vinculadas a la precariedad de la vivienda y a una salud mental acorralada por el miedo. Una sanidad en proceso de recorte y privatización.

Tenemos un problema de vivienda en Barcelona porque hay tres mil personas durmiendo en la calle cuya única opción es un sistema de albergue voluntarioso e insuficiente. No debería ser así, Barcelona es una ciudad rica.

Tenemos un grave problema de vivienda porque lo que tenía que ser refugio se ha convertido en naufragio.

Las administraciones, tan diligentes para ejecutar los lanzamientos, se han mostrado letárgicas para resolver el problema. Ha sido tanto el movimiento mediático como la omisión política. Años de retórica desde patronatos, mesas, observatorios, consorcios, departamentos, direcciones, fomentos, concejalías, consejerías y hasta ministerios –que los ha habido– de la vivienda. Poco arroz y arroz movido. Arroz perdido.

Soluciones

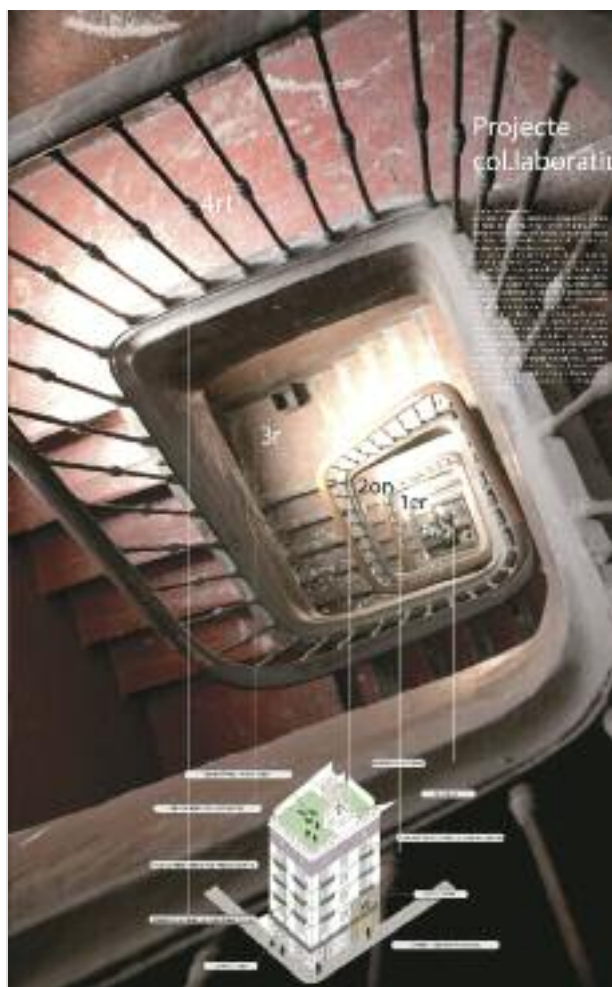
Pero no, no todo está perdido: existen cinco ámbitos propósitos sobre la vivienda que plantean soluciones. En primer lugar, hay propuestas desde las economías solidarias. Hay dos experiencias en marcha en Barcelona, La Borda y

Sostre Cívic, en Can Batlló y la calle de la Princesa respectivamente. Proponen la cooperativa en cesión de uso como solución habitacional que permite el arraigo –matricular a los niños en el colegio, cambiar los azulejos del baño– sin dar patente al pequeño especulador que todos llevamos dentro. No es un invento. El modelo cooperativo Andel está comprobado en Escandinavia, con ratios de hasta el 30 % del parque de viviendas (Copenhague). Podría pensarse que es cosa de países riquísimos. Pues tampoco: en Montevideo, Uruguay, se aplica el modelo con una proporción del 4 %.

Tenemos propuestas desde la participación de base y la contracultura. La *okupación*, con K, es un fenómeno de respuesta política a un mercado abusivo que en nuestro país ha sido violentamente reprimido. Es imposible concebir en Cataluña experiencias como las de Bonnington Square, de Londres, o Christiania, de Copenhague, porque los mecanismos represores de nuestras administraciones son inmisericordes. La legalidad española pone el derecho a la propiedad privada por encima de otros que afectan gravemente a lo colectivo. A pesar de todo, y afortunadamente, los colectivos *okupas* y de autogestión de la vivienda denuncian, con sus acciones, a los especuladores y a los que desprecian a la ciudad y a sus vecinos con el abandono.

Existen propuestas desde las políticas sociales. El Pis Zero de la Fundació Arrels propone una respuesta a la realidad del habitante de calle crónico que supera los corsés ambulatorios de unos mecanismos asistenciales de eficacia relativa. Los Arquitectes de Capçalera recuperan la función

Jordi Gómez / Adriana Mas

De izquierda a derecha, el proyecto cooperativo Sostre Cívic, en la calle de la Princesa, 49; un edificio ocupado y, debajo, el proyecto Pis Zero de la Fundació Arrels. En la página anterior, reunión de participantes en el proyecto cooperativo La Borda, en Can Batlló.

Sandra Prat

Sandra Prat

Imágenes del proyecto de arquitectura sostenible y comunitaria Ressò, de la Escola Tècnica Superior d'Arquitectura del Vallès (ETSAV), ganadora del premio de innovación en el certamen internacional Solar Decathlon 2014.

social del arquitecto mediante un zafarrancho profesional de respuesta a situaciones de emergencia. Son propuestas que van aún más allá del Housing First estadounidense, que se sigue también en Australia, Francia, Canadá y Finlandia.

También hay propuestas desde la sostenibilidad y los materiales. La construcción con materiales sostenibles y los talleres de uso y mantenimiento energético de la edificación nos dan estrategias para luchar contra la pobreza energética. El premio internacional Solar Decathlon de 2014 marca un antes y un después en la manera de pensar la casa

en su función más sustancial, el auténtico refugio. Lo más interesante del concurso en su última edición no solo es la capacidad tecnológica de la pieza ganadora de fabricarse y funcionar con una huella ecológica casi inexistente; lo mejor es que se plantea como una crítica frontal a la idea de la vivienda unifamiliar aislada como modelo de crecimiento urbano. La Escola Tècnica Superior d'Arquitectura del Vallès (ETSAV) presentaba el proyecto Ressò, que ganó el primer premio de innovación con una casa solar comunitaria para rehabilitación social.

Por último, tenemos las propuestas desde la forma arquitectónica. Francia se ha adelantado con proyectos de densificación en los polígonos de vivienda de la *banlieue*. No es casualidad que las iniciativas en vivienda convivan con el ensayo económico en la cultura que con mayor éxito editorial plantea las alternativas teóricas al capitalismo salvaje. Los ensayos de nueva arquitectura residencial publicados por *_Export Barcelona* son muy útiles para avanzar por esos caminos. La Casa sin Género de la arquitectura feminista de vanguardia pone en evidencia la engañosa racionalidad de las tipologías modernas, diseñadas por hombres y para hombres, con distribuciones espaciales hiperjerárquicas en las que se ignoran activamente las tareas domésticas con cocinas estrechas y escondidas que obligan a trabajar de espaldas a la familia y cuartos de la colada exiguos e incompatibles con la conciliación. El equipo de investigación de Rehabitar nos recuerda la conveniencia de una piel urbana gruesa y promiscua y, como los arquitectos feministas, reivindica una vivienda que fomente la equidad y la adaptabilidad a las transformaciones de la familia en el tiempo.

Los cinco ámbitos propositivos conducen a un proyecto de ciudad que supera la distopía habitacional con situaciones reales y probadas. Ninguno cae en la trampa de la *smart city*, que es el equivalente urbanístico a usar desodorante sin ducharse. Se trata de cinco ingredientes consistentes. Es comida, no cosmética. Son los cinco proyectos que pegan el arroz en el fondo de la paella.

Hay versiones sobre el significado etimológico de la palabra *paella*. La mayoría apuntan al latín *patella*, que describe una sartén de doble asa. Algunas reivindican su origen valenciano, del catalán *plat*, *platell*, *platella*. En el castellano profundo y en el español americano está la *paila*, una vasija metálica ancha y poco profunda.

Sin embargo, la hipótesis que más se ajusta al objeto de estas líneas sostiene que el origen de la paella es la *baqiyah*, voz árabe que significa 'comida del día antes'. Se ajusta porque se distancia del continente y se centra en el contenido. El contenido son las sobras, lo existente. En casa la comida no se tira, se aprovecha lo que hay; lo mismo debería pasar en la ciudad, que es la casa de todos. La ciudad del futuro ya está construida: es esta.

Que no se nos pase el arroz

Es momento de ponerse a cocinar. De combinar las aproximaciones cooperativas con la visión de género y los ensayos tipológicos, las políticas sociales y las oportunidades legales, las posibilidades materiales, la conciencia medioambiental y las contribuciones más contraculturales y antinormativas. El urbanismo tiene en su estructura disciplinar

Vicente Zambrano

Viviendas sociales Torre Via Júlia, de Can Caralleu y de Can Travi. Son tres proyectos incluidos en la exposición itinerante "Export Barcelona. Habitatge social en contextos", que recoge veinte propuestas sociales de arquitectos catalanes. La muestra es uno de los eventos de la segunda edición del Cities Connection Project.

la capacidad de articular esas combinaciones y llevarlas a la realidad física, pero necesita para ello de una voluntad política clara y de la perspectiva suficiente para afrontar lo importante sin abandonar lo urgente. Esto debería llevarse a cabo con un número de emplazamientos limitado y bien escogido. No es verosímil encarar las políticas de creación de vivienda pública solo con las lógicas del asistencialismo cuantitativo. La posición urbana es clave, y la conjugación de la vivienda con el espacio público, imprescindible.

Se trata de producir vivienda pública y de alquilar a pequeña escala, en promociones de dos, cuatro, doce unidades, en emplazamientos que aprovechen la ciudad existente con la lógica de las tres V: valor, visibilidad, viabilidad. Existen esos lugares de oportunidad en la ciudad compacta.

Edificios estrechos contra medianeras consolidadas. Remontas que apuran la edificabilidad de un sector. Piezas de vivienda dotacional intersticiales. Aprovechamiento de los roces entre tejidos urbanos. En el contacto con las infraestructuras. Sobre los litorales marítimos y fluviales. Robándole suelo al coche.

Se trata también de aprovechar un tejido productivo castigado por la crisis: el del pequeño promotor, el de los oficios vinculados a la construcción, el de un cincuenta por ciento de paro juvenil.

Se trata de hacerlo de menos a más, en clave experimental, de manera que puedan superarse corsés y contradicciones normativas. Deben ser piezas que se encajen en los barrios existentes fomentando la diversidad de rentas a

través de la variedad tipológica y de distintos mecanismos de acceso y precio según las rentas y el plan de vida de sus ocupantes.

Se trata de arrancar organizando concursos vinculantes, de mínima entidad, paritarios, en los que sea imperativo que los viejos profesionales trabajen con los jóvenes. Han de ser concursos para sumar, cuyo premio es la ejecución de forma coordinada, que superen la fórmula de la "competitividad" y la "excelencia" formal a favor de la colaboración y la promiscuidad disciplinar.

Procediendo de esa forma, con la estrategia de un equipo odontológico urbano que va a obturar, a rehabilitar, a salvar la pieza, a poner una corona o un implante como máximo, podremos ir construyendo un parque de vivienda pública de alquiler capaz de moderar los extremos del mercado. Lo otro son dentaduras postizas contra el delicado paisaje natural que rodea a la ciudad.

Hemos hecho demasiado caparazón. Tanto molusco no es paella, es mariscada. Nos hemos dejado los dientes postizos en la pata del bogavante. Hay que volver a echar arroz, y no podemos echarlo en los márgenes, como si fuera una guarnición de arroz cocido. El arroz se apropia del sabor de los ingredientes desde el fondo de la paella y lo distribuye entre los comensales. Ahí reside su poder democrático. ■

Vicente Zambrano

La plaza de las Glòries, un entorno público problemático cuyo funcionamiento real mostrará si las decisiones administrativas han sido las correctas. En la página siguiente, L'Illa Diagonal, un ejemplo satisfactorio de apropiación colectiva de un espacio privado, gracias a un diseño permeable a los movimientos urbanos.

Jorge Perea

Arquitecto. Profesor asociado al Departamento de Urbanismo y Ordenación del Territorio de la ETSAB (UPC)

Colectivo sí, y colectivo al límite

La trasposición de los cambios sociales al espacio público, como lugar urbano de acceso universal, lo convierte en un ámbito de intercambio, de relación y de producción que rompe su imagen pacificadora y neutral. Como anticipó Manuel de Solà-Morales, el espacio colectivo constituye para las ciudades su riqueza futura.

Pocas metrópolis europeas han sido capaces, como Barcelona, de asociar la renovación urbana con la transformación de su vida social y de la esfera pública. Abundante en metáforas y narrativas, el éxito de la renovación democrática se fundamentó de forma radical en la transformación de la materia prima de la ciudad donde tomaba cuerpo la vida social, sus espacios públicos y sus espacios colectivos.

Por un lado, hubo una producción ingente de espacios públicos –parques y plazas, playas y frentes– en los que construir y dar forma a significados y referentes de fácil identificación, donde la novedad del espacio y su calidad física eran fácilmente apropiables por la ciudadanía y prefiguraban la imagen material y la expectativa de la renovación urbana.

Por otra parte, la capacidad de la vida cívica de *contaminar* y apropiarse del carácter de los lugares privados –espacios y edificios–, dotándolos de significado colectivo, contribuía a la creación de una ciudad más rica en lugares y compleja en significados. Tal como definía canónicamente Manuel de Solà-Morales, la fuerza del binomio consistía en “urbanizar el elemento privado, es decir, convertirlo en parte del ámbito público”. El edificio de usos mixtos de L'Illa Diagonal, donde la planta baja se mezcla con las aceras urbanas y acoge los movimientos urbanos, ejemplifica esta noción.

La capacidad transformadora del binomio espacios públicos – espacios colectivos ha sido desigual, puesto que ni la disponibilidad del espacio físico ni los objetivos urba-

nos han sido constantes a lo largo del tiempo. La generación de plazas y parques que caracterizó los primeros años democráticos surgió de la oportunidad y de la disponibilidad de espacios donde materializar la transformación –fábricas obsoletas y grandes piezas desplazadas a la periferia, espacios derivados del planeamiento administrativo y lugares existentes por rediseñar.

En ausencia de un modelo general, la coherencia del lenguaje arquitectónico dotó de cohesión a la imagen de renovación urbana del espacio público por encima de las especificidades de los contextos y las ambiciones particulares de los lugares, y se creó lo que la literatura arquitectónica canonizó como “espacio público Barcelona”.

Simplificación del proyecto

Sin embargo, la evolución de la estructura municipal y la progresiva subdivisión administrativa durante las últimas dos décadas, de manera combinada con el despliegue del mosaico metropolitano (“ciudad de ciudades”, “la ciudad de barrios”) y la nueva sensibilidad hacia las comunidades, la vecindad y la ciudadanía, han comportado muy a menudo una simplificación del proyecto del espacio público, paradójicamente a favor de la arquitectura del plano del suelo. La proliferación de rincones, interiores de manzana y plazas cargados de subjetividad y personalidad ejemplifican un nuevo protagonismo arquitectónico. En estos espacios, el factor que les da ese tono diferente no es su condición diseñada y particular, ni la inherente y necesaria sensibili-

dad ciudadana y vecinal, sino la autonomía del suelo, en detrimento de la relación entre las cosas.

Agotados los resquicios, colmados los vacíos metropolitanos, las transformaciones infraestructurales posibilitan mayores oportunidades urbanas en las que la distancia entre la infraestructura y el proyecto de espacio público se ha evidenciado aún más.

Las coberturas lineales de la ronda del Mig o la Travesera de Dalt y la reciente renovación de la plaza de Lesseps ilustran estas limitaciones metodológicas. La aportación al dinamismo urbano y el éxito social se vuelven “suburbanos” en concepto, pues minimizan la capacidad para crear significados urbanos generales y para incorporarse al imaginario colectivo general barcelonés. La comparación con las grandes transformaciones infraestructurales de los ochenta –Moll de la Fusta, ronda de Dalt, Trinitat–, donde infraestructura y espacio público eran objeto de reflexión simultánea, endurece más esta percepción.

La transformación de la plaza de las Glòries contribuye al debate de forma directa. A pesar del titánico esfuerzo administrativo y el trabajo ejemplar de arquitectos e ingenieros, la radical falta de relación entre el frenético subsuelo –repleto de metros, ferrocarriles y túneles viarios– y la plaza reduce la conciencia recíproca entre la superficie y el subsuelo.

¿Ámbito central o espacio de enlace? Quizás los dos, quizás ninguno a la vez. El comportamiento definitivo del espacio construido determinará el acierto o no de las decisiones administrativas.

Una nueva reflexión sobre el elemento colectivo

Ante este panorama, el elemento colectivo reaparece como un nuevo territorio de exploración, de límites desdibujados y de gran ambigüedad, y falto todavía de un modelo preciso. Si en los años noventa la noción de espacio colectivo había anticipado la apropiación cívica del mundo privado como acto civilizador, el cambio de siglo ha aportado una noción más expansiva que aborda la naturaleza exclusiva del ámbito público.

Paralelamente, la aparición de un conjunto significativo de nuevas piezas urbanas, tanto en cuanto a equipamientos como a edificaciones privadas, propone modelos donde deliberadamente se cuestiona la delimitación estricta entre el ámbito público y el privado. Algunos toman la forma de edificaciones de origen público, como las fábricas de creación –Fabra i Coats en Barcelona, Matadero en Madrid, Kaapeli en Helsinki o Space en Londres–, donde ámbitos cooperativos de producción artística se mezclan con viviendas y comunidades, y el ciudadano deja de ser un actor pasivo y lúdico para convertirse, en colectividad, en protagonista vivo de los espacios.

En el territorio privado, las mutaciones del espacio productivo –Campus Repsol en Madrid, Redbull en Londres– anuncian formas de producción flexibles y sin lugares estables, donde las estructuras básicas de trabajo se definen a partir de criterios de colaboración y cooperación. Conforme a su condición más urbana, las iniciativas del muelle NDSM, del distrito Hallen o del KromHout Hall de Ámsterdam llevan a los barrios, a las casas y a los espacios libres la idea de participación permanente, en la que la

Vicente Zambrano

mezcla y la creatividad desdibujan el marco comunitario inicial para dotarlo de un carácter colectivo superior.

Los resultados tienen características singulares. El dominio del espacio es ambiguo –ni decididamente público ni privado–, y se lleva a efecto una combinación promiscua de usos y espacios. La trasposición de los cambios sociales –en el trabajo, en las formas de agrupación– al espacio público, como lugar urbano de acceso universal, lo transforma en un ámbito de intercambio, de relación y de producción que rompe su imagen pacificadora y neutral. Heterogéneos en composición, individuos y colectivos se agrupan en el espacio público rompiendo su bucólico destino como espacialización del ocio y convirtiéndolo en un lugar para hacer cosas y para hacerlas juntos.

Superar la visión comunitarista

Aquí se evoca un nuevo marco reflexivo y propositivo que recupera las mejores dimensiones del espacio público y las condiciones contemporáneas para reforzar su apropiación ciudadana, superando la visión comunitarista (el espacio como soporte de comunidades subjetivas) mediante la intensificación colectiva (el espacio como soporte de individuos anónimos y diferentes). Es decir, lo que la teoría urbana reciente define como capacidad informativa, productiva y participativa del espacio. En este espacio redefinido, el sujeto necesariamente abandona la condición de espectador pasivo para convertirse en actor.

Como anticipó hace veinticinco años Manuel de Solà-Morales, el espacio colectivo constituye la riqueza futura de las ciudades. El giro social, la necesidad de definir nuevos modelos productivos y los cambios de los modelos urbanos –desde la vivienda hasta los equipamientos– anuncian una fuerte entrada del factor colectivo como argumento central de la ciudad futura. Sin embargo, no solo como contaminación recíproca de ámbitos y dominios, sino como multiplicación e intensificación profunda de un cambio social.

Colectivo sí, y colectivo al límite. ■

Vicente Zambrano

El Park Güell, un ejemplo de cómo la museización de la ciudad puede llegar a expulsar la vida cotidiana de sus espacios.

Cèlia Marín

Profesora de la ETSAB. Universidad Politécnica de Cataluña

Superar las fronteras de la calle

Museizar la ciudad significa que el espacio ordinario del día a día y de la vida en comunidad se convierte en un territorio en el que todo es objeto de espectáculo y consumo. Pero la cotidianidad y la excepcionalidad no son obligatoriamente excluyentes; se impone recuperar un equilibrio.

En 1748, Giambattista Nolli publicó la *Pianta Grande di Roma*, una cartografía de la ciudad diferente a las que se habían hecho hasta el momento, que solían ser un conjunto de representaciones pictóricas de los edificios importantes (algo muy similar a los planos para turistas de hoy en día). Lo que fascina del plano de Nolli no es simplemente su exactitud, sino cómo muestra la ciudad. Nolli cubre todos los edificios privados de una trama rayada para diferenciarlos del espacio público, que es dejado en blanco; de esta manera, calles y plazas aparecen perfectamente definidas en la estructura urbana. Además, a este espacio en blanco añade las plantas detalladamente dibujadas de todas las iglesias, las capillas y los claustros, así como los patios interiores, los pasajes y los pórticos. De este modo, Nolli extiende la idea de espacio público al incluir en él todos aquellos lugares de reunión y culto y las zonas semipúblicas que permiten la libre circulación. Este gesto coloca los edificios públicos en un contexto y facilita entender la ciudad como un sistema orgánico de piezas.

Pensemos por un momento en cómo quedaría Barcelona si utilizásemos el mismo método de Nolli. En este caso, a avenidas, ramblas y plazas les sumaríamos los otros espa-

cios de socialización: los equipamientos públicos. Las bibliotecas municipales, los mercados públicos, los centros cívicos, los culturales y los deportivos, las escuelas públicas (y sus patios) y las fábricas de creación. Así, entenderíamos lo público en la ciudad no simplemente como el residuo no edificado, sino como una estructura mucho más compleja que organiza y activa la vida en comunidad. Tomemos prestada la metáfora biológica: las calles y avenidas son las arterias y venas, pero los equipamientos públicos son los órganos motores que activan la circulación, el movimiento y la vida de la ciudad. A través de este dibujo se podría apreciar la distribución de los equipamientos en el territorio y observar cómo las calles y plazas son, en realidad, los vestíbulos y umbrales que vinculan los espacios de la vida en común.

Quizá puede parecer un poco trivial utilizar una metodología del siglo XVIII para estudiar la forma urbana de Barcelona, pero es un clásico en los análisis urbanísticos. En los años setenta, los arquitectos americanos Robert Venturi y Denise Scott Brown utilizaron la metodología de Nolli para analizar la riqueza espacial del Strip de Las Vegas. En este caso, a la vía principal de la ciudad se le añaden los

vestíbulos de los hoteles y casinos por los que los visitantes de la ciudad pueden circular libremente sin importar si están alojados en ellos. De este modo la calle se dilata y, en lugar de entenderse como un espacio de circulación limitado por planos verticales, se extiende por las plantas bajas que están en contacto con ella.

A diferencia del mapa que se dibujaría en Barcelona, que pretende demostrar la estructura comunitaria, el de Las Vegas mostraría que es un espacio que se construye para atraer al turista, pensando en el consumo. La ciudad americana despliega todo su potencial de elementos simbólicos, carteles y luces de neón para persuadir a los visitantes, como si se tratase de una gran feria repleta de atracciones.

Planos urbanos incompletos

Ahora bien, a pesar de que el plano de Barcelona nos muestra la ciudad de los ciudadanos, y el de Las Vegas, la de los consumidores, ambos son planos incompletos. El de Las Vegas no nos explica cómo se vive en ella; nada sabemos del estilo de vida de sus habitantes que, suponemos, viven detrás de ese gran escaparate de luces. Del mismo modo, nuestro plano de Barcelona no nos mostraría lo que es para el resto del mundo. Es decir, la Sagrada Família, el Museo del Barça, los patios de La Pedrera o la gran mayoría de los elementos monumentales que *ilustran* los planos para turistas no aparecerían en nuestro dibujo. Estos mapas muestran una Barcelona paralela a la que viven sus ciudadanos; muchas veces son planos falseados en los que solo destacan los “puntos de interés”, dibujados de manera fácilmente reconocible (como aquellos mapas antiguos de Roma), mientras que el resto de la ciudad es una masa uniforme y carente de interés.

Georg Simmel definía, a principios del siglo xx, la figura del extranjero –aquel que llega hoy y permanece mañana– para referirse al inmigrante, el que viene de fuera y se queda a vivir entre nosotros. El turismo en el siglo xxi es un fenómeno que poco tiene que ver con la inmigración; esta aparece en las estadísticas del censo –tanto la que tiene papeles como la que no–, se establece, crea vínculos con la comunidad, ya sea cerrándose entre los que les son similares o mezclándose con la gran masa de personas de nacionalidades y procedencias diversas propia de la metrópolis moderna. El turista, en cambio, llega pero no se queda, mira pero no participa. Para él, la ciudad es un espectáculo, un objeto para ser observado o para vivir un simulacro de lo que podría significar vivir en la ciudad *as a local*.

El turista llega y se suma al flujo de la ciudad –con su plano lleno de iconos–, pero, como en todo ecosistema, las especies invasoras pueden integrarse o, por el contrario, romper el equilibrio interno destruyendo el sistema original.

La museización de la ciudad significa que lo que era el espacio de lo ordinario, del día a día y de la vida en comunidad, se ha convertido en un espacio ajeno a lo cotidiano en el que todo es objeto de espectáculo y consumo. Los elementos monumentales o turísticos que antes eran parte de la estructura del sistema público y urbano se descontextualizan y colocan en la categoría de lo excepcional: lo cotidiano se hace imposible. Un ejemplo ilustrativo es el Park Güell. La necesidad de limitar la afluencia de visitantes acabó imponiendo una regulación del acceso que

convertía el parque en un espacio cerrado y estanco, donde la libre circulación llegó a estar prácticamente en suspenso.

En una situación ideal, lo cotidiano y lo excepcional convivirían, con sus tensiones internas y sus pequeños desequilibrios puntuales, en un juego constante en el que las dos formas de entender el espacio urbano se complementarían. Pero lejos de coincidir con la ciudad cotidiana y ordinaria y de completarla, la ciudad del consumo y el espectáculo la ha acabado invadiendo. En Ciutat Vella, mientras disminuye el número de residentes se multiplican exponencialmente los pisos para turistas, esa llamada “población flotante”. Los turistas son los extraños que hoy están y mañana tienen otra cara y otro acento. Una población flotante no permanece ni se establece, no hay posibilidad de integración o suma y, por lo tanto, la estructura social y comunitaria resulta inútil.

La ciudad del espectáculo reclama para sí unos lugares y unas formas que poco tienen que ver con la ciudad de lo cotidiano; sin embargo, no son obligatoriamente excluyentes. Sería necesario recuperar un equilibrio, una sostenibilidad que permita volver a ese estado de gracia en el que, literalmente, “hay lugar para todo”. ■

Debajo, la *Pianta Grande di Roma* de Giambattista Nolli, una cartografía que por primera vez presenta la ciudad como un sistema orgánico, revelando las relaciones entre las áreas privadas y las públicas. La aplicación de esta metodología a Las Vegas –a pie de página– mostraría que es un espacio construido para atraer al turista pensando en el consumo.

Wikimedia

Eva Guillamet

Más allá de fachadas y escaparates

El modelo Barcelona se fundamentaba en la pretensión de conseguir una ciudad más justa mejorando el espacio público y el escenario urbano. Al cabo de treinta años de su aplicación, la realidad es que bajo la brillante superficie se esconden urgencias derivadas de la dejadez en políticas de vivienda.

Barcelona es una ciudad densa, formada por la suma de pequeñas piezas, privadas y públicas, y muy diversa en la mayoría de sus barrios. El grano pequeño, la diversidad y la alta densidad son elementos que explican muchas de sus ventajas; se trata de una ciudad a escala humana, que valora la proximidad: es “la más pequeña de las grandes ciudades o la más grande de las ciudades pequeñas”. Estos elementos son también claves para explicar los retos a los que se ve enfrentada: la emergencia habitacional, los problemas ambientales, la movilidad y el predominio de lo grande sobre lo pequeño, de lo global sobre lo local, de lo especializado sobre lo diverso, de lo *exclusivo* –y, por lo tanto, excluyente– sobre lo *inclusivo* –y, por lo tanto, común y cooperativo.

El tamaño “casi grande” confiere musculatura para afrontar retos metropolitanos, regionales y de capitalidad territorial, mientras que el tamaño “casi pequeño” otorga flexibilidad, diversidad y agilidad en las políticas de proximidad. La confusión de ambas condiciones a menudo ha derivado en desequilibrios insostenibles, que se pretenden corregir con medidas que no dan soluciones ni en el aspecto cuantitativo ni en el cualitativo. Más allá de la cantidad y la calidad, el reto radica en detectar quién se beneficia y quién y qué se pone en el centro de las políticas municipales desde donde se articula el resto.

El modelo Barcelona, que ha permitido a la ciudad “ponerse guapa” o “ser la mejor tienda del mundo”, se centraba en insistir en que conseguiríamos una ciudad más justa mejorando el espacio público y el escenario urbano de comercios y fachadas. Durante los años ochenta se aseguraba que primero había que conquistar el espacio público, pavimentando plazas y limpiando fachadas, y que, poco a poco, esta “metástasis positiva” llegaría a mejorar las viviendas y las comunidades. Treinta años después la realidad es muy distinta. Con el tiempo, esta estrategia “de fuera adentro” se ha acentuado y ha ido configurando una ciudad de escaparates y fachadas limpias que esconden urgencias derivadas de la dejadez con respecto a las políticas públicas de vivienda.

Las consecuencias de esta falta de atención son alarmantes. Hoy, en Barcelona, hay más de treinta mil familias inscritas a la espera de una vivienda ajustada a su renta, tres mil personas sin hogar –de las que novecientas duermen en la calle–, un 10 % creciente de familias que sufren pobreza energética, diez desahucios diarios, incontables pisos vacíos, una oferta tipológica de vivienda que no se adecua a

la demanda, un sistema de tenencias todavía estancado en la propiedad y el alquiler y una oferta pública de vivienda –ridícula e injusta para una ciudad que exporta a los cuatro vientos su modelo urbano– que no llega ni al 4 %.

Seguimos arreglando calles, plazas y avenidas, mejorando la imagen y las prestaciones de un comercio y de un turismo que, efectivamente, salen muy beneficiados, pero que, en muchos casos, gentrifican los barrios.

A menudo decimos que Barcelona está muriendo de éxito. Un oxímoron que constata otro de difícil digestión y que pone en el centro del debate el problema de la regeneración urbana: “la mejora empeora”, o, en todo caso, este tipo de mejoras cosméticas derivan, con frecuencia, en desajustes éticos, echando a los vecinos de los barrios y empeorándoles la vida a quienes supuestamente se quería atender.

Hay quien defiende una gentrificación positiva, consistente en activar transformaciones que implican ciertos grados de infiltración social para promover una mayor diversidad. Pero una ciudad tan *pequeña* y frágil como Barcelona debe vigilar de cerca –o mejor, desde dentro– cuáles son los procesos económicos perversos de las mejoras, cartografiando y, sobre todo, controlando los abusos de poder que se generan. Barcelona no puede permitirse ir perdiendo barrios; pero, en los últimos cuatro años, Ciutat Vella ha visto marcharse al 45 % de sus habitantes. Y pronto, si no se le pone remedio urgente, incluso los turistas dejarán de venir a visitar una ciudad del todo adulterada, que más que nunca es un espectro y un decorado de la que preveían encontrar.

Centrarse en las personas y en lo cotidiano

Una estrategia fundamental para mejorar los barrios y controlar la gentrificación debería ser una apuesta decidida a favor de la vivienda social y de la realización de una esmerada cartografía interior. Porque construir vivienda social no es solo levantar edificios, también significa mejorar las condiciones residenciales y de vida de los vecinos, rehabilitando comunidades e incorporando fórmulas de reciclaje urbano.

Se trata de pensar la ciudad de dentro afuera, poniendo a las personas –las que ya están ahí– y lo cotidiano en el centro de las políticas municipales y promoviendo (¡esta sí!) la metástasis positiva que lo enlazará todo. Empezando por la gente y acabando en la ciudad, y no al revés, como hemos hecho últimamente.

© Maria Corte

Barcelona puede crecer, pero tiene que hacerlo desde dentro, mejorando la habitabilidad de los barrios sin echar a los que ya viven en ellos. Pero, para conseguirlo, hay que reducir urgentemente el transporte privado. Hay que repensar las desproporciones del espacio que se le dedica y recuperarlo para un uso cívico y de calidad, lo que tendrá efectos positivos en la salud de las personas y en su esperanza de vida gracias a la mejora de la calidad del aire, la disminución de la contaminación acústica, etcétera. Las decisiones que se derivan de este planteamiento obligan a cambiar de escala a la hora de planificar nuevas estrategias para disuadir al ciudadano de usar el transporte privado y apostar decididamente por un transporte público de calidad, más rápido, económico y cómodo, y que tenga en cuenta toda la ciudad y el área metropolitana.

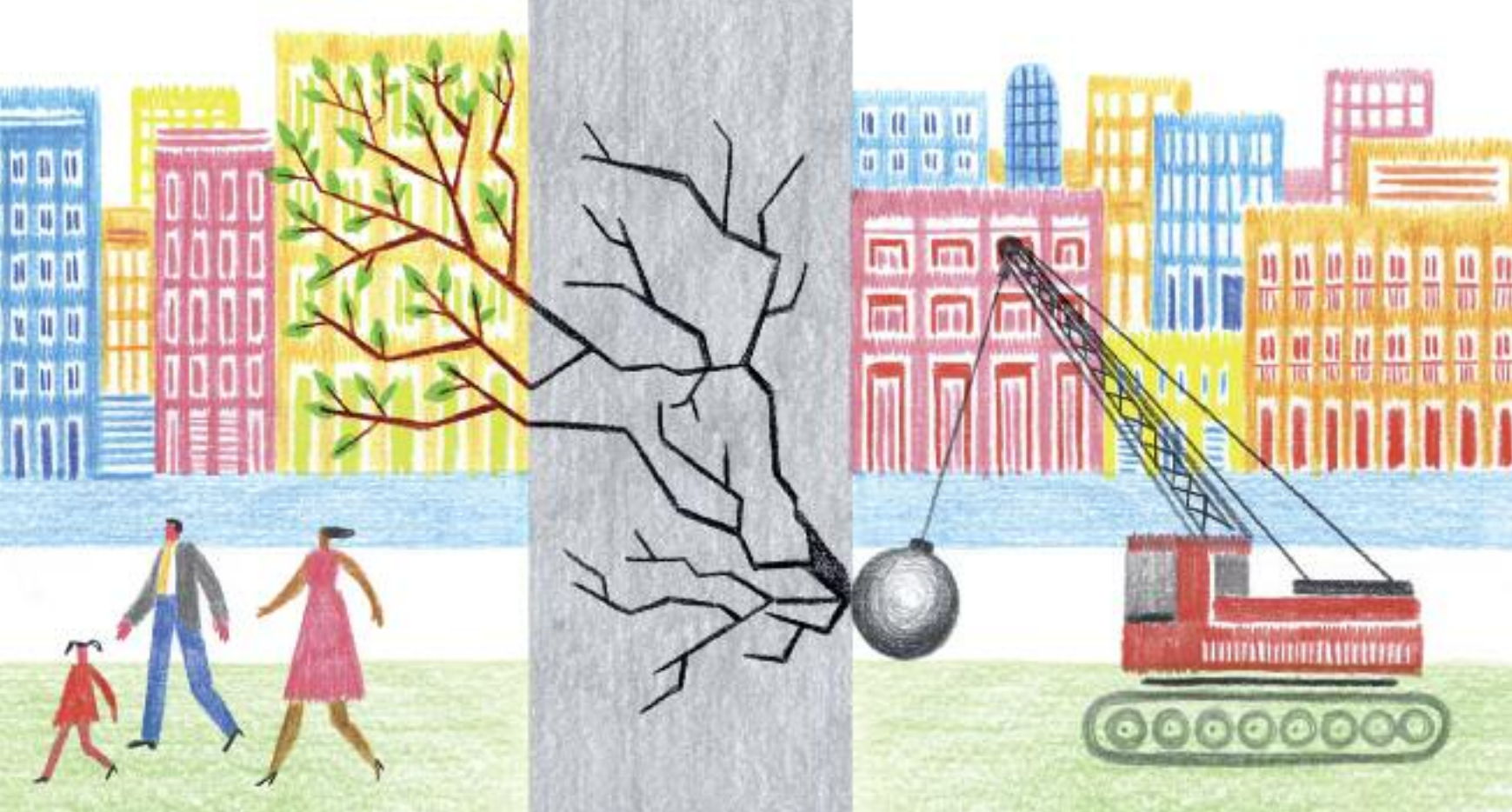
Invertir las prioridades de la atención pública a favor de los peatones es imprescindible para impulsar una adecuada política de vivienda, basada en la consideración de que la vivienda no acaba en las cuatro paredes que su titular tiene hipotecadas. Mi casa también es el rellano de la escalera, la portería, la calle, el bar de la plaza y la parada del tranvía. Si mi casa es también la ciudad, deberíamos poder renegociar la cantidad de coches aparcados o que contaminan el barrio en su tránsito a otro lugar. Esta negociación urgente parte del dato escandaloso de que el 60 % del espacio público de la ciudad está secuestrado por el automóvil, cuando solo un 15 % de nuestros desplazamientos los efectuamos en vehículo privado.

Nuevas metodologías de participación

Detectar los *qué* es fundamental –vivienda y movilidad–, pero aún lo es más identificar los *cómo*. La ciudad debería apostar por investigar y ensayar nuevas metodologías de participación –simultáneas y complementarias– con las que

se pusieran a prueba diferentes formatos de activismo, intentando establecer los acuerdos necesarios entre técnicos y ciudadanos, expertos y usuarios, agentes públicos y privados, pequeños y mayores, pasados y futuros..., incluyendo todas las dimensiones posibles. La prioridad debe ser la visión integral de los problemas: hay que crear plataformas de encuentro y acuerdo y poner en marcha proyectos piloto que den voz a colectivos en riesgo de exclusión, que son los que tienen más dificultades para hacerse escuchar. Llevamos demasiados años haciendo de la participación ciudadana un mecanismo repetitivo y adulterado para justificar procesos o, lo que es peor, para llegar a consensos con total ausencia de riesgo y profundidad. El nuevo equipo municipal está mayoritariamente formado por activistas que conocen, y que han puesto a prueba en sus plataformas, nuevas y brillantes fórmulas de empoderamiento y de participación. Estos procesos deben ser escalables y coordinables en toda la ciudad, para demostrar que se puede “mandar obedeciendo” con creatividad y ambición.

Las urgencias son variadas y a menudo se justifican por la vía cuantitativa multiplicando las inauguraciones en periodos preelectorales. Se promete resolver las carencias y los excesos, pero, a medida que pasa el tiempo, las soluciones tienden a simplificarse y se encuentran atajos que rehúyen la complejidad y la diversidad de los problemas originales. La Barcelona del futuro ya está construida, pero el futuro de los barceloneses no. Los temas urgentes no se resuelven de una tacada, ni en un solo lugar, ni siguiendo un solo atajo. Hay que arriesgar más que nunca y poner a prueba cuanto antes mejor múltiples respuestas a múltiples retos, para superar con creatividad y energía las dificultades técnicas y las minorías políticas. ■

© Maria Corte

Maria Sisternas

Arquitecta. Barcelona CIRCLES. Codirectora del Master in Urban Management (UPF)

Un salto de escala en la concepción del espacio público

Se necesita liderazgo para apuntar cuáles han de ser las futuras áreas de transformación urbana, reservar el terreno y comenzar diseñando su espacio público. Este es determinante para definir la calidad de un trozo de ciudad.

La esperanza de construir una ciudad mejor no puede perderse; el mayor reto que tenemos sobre el espacio público del futuro es ser ambiciosos. Ambición en el sentido de generar una visión de futuro de la ciudad que puede no ser obvia y que, por lo tanto, será controvertida. Creo que Barcelona tiene problemas endémicos y muy importantes, pero que ni siquiera están en el orden del día de los grupos políticos municipales. Tenemos que ser ambiciosos colectivamente, y eso, por sí solo, es un reto porque, en las cuestiones urbanas, tendemos a ser extremadamente conservadores y acabamos generando consensos solo cuando nos movilizamos por el “no”. Hay que construir una inteligencia colectiva en la ciudad que proponga, que anime y que le aplique visión de futuro. A menudo se utilizan argumentos complejos y originalmente valientes para encontrar lugares comunes que banalicen la discusión y justificar, así, la inacción intelectual y la falta de prospectiva. Proponer es innovar, actuar en contra de “como se ha hecho siempre”, y eso levanta reticencias. La del urbanista es una profesión expuesta, pero el valor de los profesionales reside en ser consistente, en tener capacidad de disentir y argumentar

para encontrar nuevas formas de abordar retos complejos.

Hay algunos tópicos que se repiten en las esferas urbanísticas, que se van vaciando de contenido y que incluso cobran el sentido contrario al original. Uno de ellos es el paradigma de la ciudad abierta. En Barcelona, pequeño es igual a mejor; los grandes proyectos tienen mala fama. Pero la ciudad abierta, en la concepción original de Habermas, Arendt y Sennett, es aquella que se transforma sin fin, la que convierte fronteras en bisagras y que, por lo tanto, es invasiva. La que no se acaba, la que en la indeterminación permite consolidar el paso del tiempo y se deja alterar. La cuestión del grado de apertura de una ciudad no debería ser la escala de la intervención, sino su capacidad de evolucionar en el tiempo, generar situaciones no previstas y crear interacciones nuevas; de asumir que el protagonista no es un arquitecto ni una asociación, que esa intervención tiene mucha vida más allá de quien la concibió.

Un amigo ingeniero me decía que no entiende por qué los ayuntamientos se disculpan cuando hacen obras. La reflexión es oportuna: ¿por qué, cuando hay una tuneladora que perfora medio subsuelo de la ciudad e invertimos colec-

tivamente una fortuna, escondemos el hecho y nos centramos solo en las molestias que genera? Deberíamos quitarnos de encima los complejos: “Contemplan esta tuneladora que permitirá abrir la línea 9 del metro con el mínimo de afectaciones y dejar a las futuras generaciones una ciudad conectada con transporte público a una velocidad muy competitiva”, o “aplaudan al equipo humano que se deja la piel cada día para acortar distancias”.

En el escenario posburbuja inmobiliaria, me parece mucho más importante el ritmo de una transformación que su tamaño. Que un lugar esté en constante transformación es pesado, pero no un motivo para esconder la cabeza bajo el ala. Lo que es imperdonable es que esté cerrado y amurallado. No se puede permitir que el grado de conectividad de un lugar se rebaje por las obras, porque entonces la vida cotidiana de miles de personas acaba resintiéndose: cierran las tiendas, se crean zonas inertes y se desertizan las plantas bajas. A veces, querer “terminar” un tramo de ciudad, aunque sea pequeño, puede producir un efecto traumático.

Dicho de otra manera: el problema del proyecto de la Sagrera no es su tamaño, ni la escala, sino su estrategia de implantación, basada en un eterno “cerrado por obras, disculpen las molestias”. En el contexto actual, con la playa de vías abierta como si fuera un estómago operado, las administraciones se lanzan reproches unas a otras y esconden la cabeza bajo el ala, incapaces de convertir el espacio en una oportunidad. Existe un proyecto del equipo de arquitectos Alday-Jover y otro del estudio de arquitectura RCR para empezar a colonizar los laterales de la obra, fáciles y rápidos de ejecutar, que se han detenido con el cambio de gobierno, pero que son clave para empezar a transformar la Sagrera antes de que llegue el parque.

Superar la crítica al modelo especulativo

Para hacer comprensibles estas afirmaciones propondré tres retos sobre los que la ciudad debe reflexionar. El primer ejemplo es el mito de que en Barcelona hay miles de pisos vacíos. Los hay, pero, paradójicamente, hay muchos menos de los que se necesitarían para tener un mercado de la vivienda razonablemente sano y no inflacionado. Lo dicen los expertos: con menos de un 5 % del parque de viviendas vacías, el mercado no funciona. En Barcelona hay unas 800.000 unidades habitacionales, y parece que los bancos tienen 2.400 vacías. Para no tener un mercado de pisos inflacionario es necesario que haya oferta, y la retórica anti-crecimiento solo beneficia a los actuales propietarios.

Creo que el error se halla en la concepción antigua que algunos tienen del mercado inmobiliario. Construir una ciudad no es alzar pisos, sino generar centros, crear sitios que “existen” antes de ser construidos. Esto implica diseñar espacios públicos de primera, bien conectados, verdes, atractivos y estructurados. Hacer crecer una ciudad implica poder hacerla más justa, más distribuida y acogedora del talento. Barcelona (la metrópoli) tiene mucho margen para crecer, precisamente porque en ella se vive muy bien, y tiene el reto de acoger a personas con talento o con ganas de construir un futuro colectivo mejor, innovador y emprendedor. Hay que superar la crítica al modelo especulativo previo a la burbuja inmobiliaria; hay que vencer (y combatir) el miedo al pelotazo para comenzar a imaginar una

metrópoli bien conectada y mucho menos desigual. Hay que diseñar nuevos tramos de ciudad, flexibles y abiertos, y eso no es espontáneo; se necesita liderazgo público para apuntar cuáles serán las áreas de transformación, reservar el terreno y empezar diseñando su espacio público, que será determinante para que aquello se convierta en una parte importante de la ciudad.

El segundo ejemplo tiene que ver con la densidad del espacio público y del construido. La edificación en altura genera rechazo; de hecho, todo lo que sobresale molesta, pero es una forma eficiente de generar poca huella ecológica y dar luz y vistas a todos los usuarios. Estar sistemáticamente en contra del proyecto diferente aboca la ciudad a la mediocridad, a los valores seguros y a la estandarización del entorno construido en forma de pisos de Núñez i Navarro y cadenas de hoteles estériles. La falsa pretensión de hacer que nada sobresalga es contraria a la esencia de la ciudad: la identidad es un valor público en riesgo. El miedo a gestionar el riesgo no nos tiene que paralizar; por ello hacen falta técnicos solventes, políticos con argumentos, inversores responsables y creatividad ciudadana.

La mediocridad no es cuestión de escala; hay edificios fantásticos que son grandes y altos, y hay edificios grandes que no aportan nada. También hay espacios públicos grandes que desconectan, como hay sitios de paso no planificados que mágicamente encarnan la esencia del espacio público. Pero hay que superar los prejuicios. Los lugares comunes por los que todo lo que es grande, o diferente, o privado, equivale a “especulativo”, es fruto de la comodidad y las ganas de gustar.

El tercer reto es sobre cómo debe planificarse el espacio público del futuro. En un entorno en el que todo es cambiante, ¿tiene sentido dibujar hoy lo que pasará dentro de tres generaciones? Tenemos que encontrar unos instrumentos de planificación que apunten lugares, reserven áreas y consoliden un espacio público estructurado, pero que deje margen a las futuras generaciones para repensar, redibujar y redistribuir. Esto puede significar predicar un *back to basics*: yo me conformaría con la definición de una ciudad policéntrica muy clara, donde los centros se consideraran “áreas de oportunidad”, bien conectadas y autosuficientes desde todos los puntos de vista (servicios, equipamientos, energía, puestos de trabajo). Y propondría que estos centros no se designaran por equidistancias ni motivos abstractos, sino basándose en las preexistencias.

También existen oportunidades políticas que hay que saber aprovechar, más allá de los partidismos rancios. El alcalde Trias era un gran partidario de preservar el carácter doméstico de los Tres Turons y de Torre Baró, y estoy segura de que la alcaldesa Colau compartirá esta visión, que sitúa a las personas en el centro de las políticas urbanas. Si hay consenso político para este urbanismo más atento, ¿seremos capaces de generar las herramientas adecuadas para desbloquear situaciones absurdas generadas por un plan general metropolitano de hace más de cuarenta años?

Tenemos el reto de ser más incisivos y más innovadores, y exponernos a defender los valores de cada proyecto urbano a riesgo de ser calumniados por disentir. El debate real tiene que ser ciudadano, interdisciplinar y plural, para evitar que se instrumentalice por intereses partidistas. ■

Dani Codina

Elisenda Albertí

Editora, escritora y autora, entre otros, del libro *Dones de Barcelona*

Eulàlia Ferrer, la directora de 'El Brusi' en la sombra

Nacida en 1780 en el seno de una familia de libreros e impresores, Eulàlia Ferrer fue, primero, colaboradora de su marido, Antoni Brusi, en la gestión del *Diario de Barcelona* y, después, a raíz de su fallecimiento, máxima responsable del diario conocido popularmente con el apellido familiar. Ejemplo de mujer emprendedora, superó los obstáculos que la profesión, la sociedad y la ley imponían a las mujeres.

Hasta finales del siglo XIX el gremio de libreros no permitió que las mujeres fueran maestras libreras. Tenían que ceder sus negocios a un hombre y, por lo tanto, su formación en los talleres era escasa. Las leyes establecidas limitaban a las mujeres a las tareas que correspondían a su *condición femenina* y su destino no era trabajar en un negocio aunque lo heredaran, sino casarse con algún hombre del gremio, que sería el auténtico librero. Desde el siglo XVII los miembros de la familia Ferrer eran impresores y libreros, y eran las mujeres quienes, tradicionalmente, habían aportado el dinero y la fortuna. Por tal motivo el abuelo de Eulàlia Ferrer había adoptado el apellido de su mujer.

Eulàlia Ferrer nació en Barcelona el 12 de noviembre de 1780. Su padre era el conocido librero Josep Ferrer, que murió cuando ella todavía era una niña. El padre dejó la librería Casa Ferrer de la calle de la Llibreteria, número 22, a sus dos hijos, que también murieron sucesivamente, y fue Eulàlia quien heredó el negocio familiar a los doce años.

Conoció a Antoni Brusi i Mirabent, que se dedicaba a la encuadernación y venta de libros, en la tienda que tenía en la calle de la Llibreteria, esquina con Freneria, muy cerca de la suya. El 5 de mayo de 1799 se casaron.

Seguramente fue ella quien aportó el dinero necesario para la fundación de una imprenta y la ampliación del negocio de Llibreteria y, aunque no era muy habitual en aquella época, lo inscribieron en el registro a nombre de los dos.

En 1808 estalló el conflicto bélico entre España y el Imperio Francés. Las primeras tropas napoleónicas entraron en Cataluña el 9 de febrero de 1808 y, cuatro días después, una columna de seis mil hombres llegó a Barcelona, seguida muy pronto por un nuevo contingente más numeroso. Había estallado la llamada Guerra del Francés.

Ante el sometimiento muchos barceloneses abandonaron la ciudad, entre ellos la familia Brusi. En compañía de los empleados del negocio, cargaron su imprenta y se marcharon a Tarragona, todavía libre del invasor. Allí Antoni

Brusi ofreció a los jefes del Ejército sus servicios de impresor. Aquello les supuso sufrir los riesgos y sacrificios propios de la guerra. Gracias a su imprenta, las autoridades sublevadas de Cataluña tuvieron la gran ventaja de poder comunicar sus órdenes con rapidez y amplia difusión. También imprimieron todo tipo de proclamas para incitar a la rebelión y se hicieron cargo de la edición de la *Gazeta Militar*, que, por urgencias de la situación bélica, imprimieron en los lugares más inverosímiles.

Cuando Tarragona cayó en manos de los franceses, la familia Brusi perdió casi todo el material y la maquinaria de impresión. Embarcaron a toda prisa hacia Palma de Mallorca con sus hijos, dos hermanos y tres aprendices. En la isla disfrutaron de un periodo de cierta tranquilidad y montaron un nuevo taller, negocio que prosperó y con el que se recuperaron económicamente. En 1812 Antoni Brusi viajó varias veces a Cataluña para velar por los negocios que todavía mantenían aquí; durante estas ausencias, Eulàlia Ferrer continuó al frente de la imprenta.

En 1813, en las postrimerías de la ocupación francesa, toda la familia volvió a Barcelona para reanudar sus actividades. Además de la *Gazeta* imprimían numeroso material para el Ejército español –permisos, certificados, recibos y listas de reclutamiento de la tropa–, que les proporcionaba las ganancias económicas que luego invertían en nuevos proyectos. Los Brusi habían tenido seis hijos, de los que solo sobrevivieron dos niñas, Antònia y Eulàlia.

El 28 de abril de 1814 los franceses abandonaron definitivamente Barcelona y, con el retorno de Fernando VII, se restauró la monarquía absoluta con un rigurosísimo control de la prensa. En recompensa por los servicios prestados y gracias a un real privilegio que dictaba la existencia de una única publicación en Barcelona, a Antoni Brusi se le otorgó la edición y propiedad del *Diario de Barcelona*, periódico fundado en 1792 que, durante un corto periodo de la ocupación, se había publicado en catalán y francés. Desde ese momento Eulàlia Ferrer y su marido se dedicaron de lleno al diario. Poco después, en 1815, Eulàlia tuvo a su séptimo hijo, Antoni, pero ello no la apartó del negocio editorial y marido y mujer siguieron trabajando codo con codo.

En 1819 incorporaron una fundidora tipográfica a la imprenta y, un año después, introducían la litografía en Cataluña. Fueron muy innovadores y aplicaron en los talleres la fuerza del vapor, todavía desconocida en el país. Rompiendo con la tradición de la época, los Brusi incorporaron como colaboradores del diario a personajes destacados por su talento y su cultura, con artículos que constituyeron una novedad muy celebrada. Desgraciadamente, Antoni Brusi murió dos años después, víctima de una devastadora epidemia de fiebre amarilla. En estas tristes circunstancias, Eulàlia asumió la dirección y mantuvo firmemente los intereses de la empresa, que adoptó el nombre de Viuda e Hijos de D. Antonio Brusi.

Durante un corto periodo de tiempo el *Diario de Barcelona* perdió el privilegio de ser el único diario de la ciudad. Los cambios en el gobierno permitieron la libertad de prensa, lo que favoreció la proliferación de publicaciones. Pero en 1823 volvieron las severas restricciones y el diario recuperó los privilegios absolutistas, que mantendría hasta la muerte de Fernando VII en 1833.

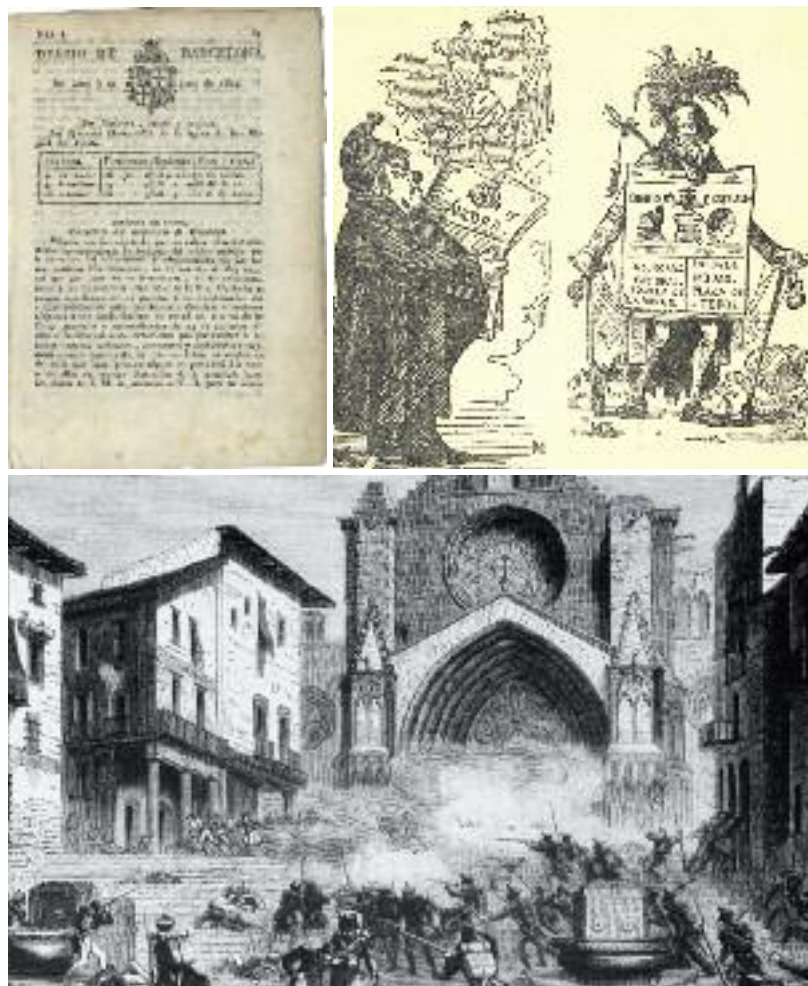
Mientras tanto, el hijo pequeño de los Brusi, Antoni, había recibido una buena educación con la idea de que en el futuro sería el jefe del negocio familiar. Estudió en varios países europeos el arte tipográfico y la confección de diarios modernos, y en 1838 volvía a Barcelona para visitar a su madre. Percibió que el negocio familiar pasaba una mala situación financiera y decidió quedarse definitivamente en Barcelona para ponerse a su frente.

En ese momento, la viuda Eulàlia, consciente de que era a su hijo a quien le correspondía dirigir la empresa, se retiró. Antoni Brusi hijo dio al diario el impulso necesario para convertirse en la referencia periodística del conservadurismo catalán, lo que llevaría a la publicación a ser conocida popularmente como *diari dels Brusi* o, más corrientemente, *El Brusi*. El nombre de Eulàlia Ferrer dejó de constar en la documentación relacionada con el negocio, pero tuvo la satisfacción de verlo prosperar brillantemente. Murió en 1850 a la edad de setenta años.

Conocida como Eulàlia Brusi desde su matrimonio con Antoni Brusi, fue editora, librera, impresora y directora del *Diario de Barcelona* a lo largo de veinte años. Además, se vio implicada en varios pleitos interpuestos principalmente por el Colegio de Libreros por su ejercicio de la profesión. Pero lo decisivamente importante es que constituye un ejemplo de mujer emprendedora, que supo aprovechar las circunstancias que le tocó vivir y demostró una gran capacidad para superar los obstáculos que su profesión, la sociedad y la ley imponían a las mujeres. ■

En la página anterior, la confluencia de las calles de la Llibreteria y de la Frereria, donde las familias de Antoni Brusi y Eulàlia Ferrer tenían sus respectivos negocios. Debajo, portada del diario del 6 de junio de 1814, el primero que publicaron como propietarios una vez acabada la Guerra del Francés. A la derecha, ilustración sobre el diario aparecida en la *Guía satírica de Barcelona* en 1854. Debajo, las tropas francesas toman Tarragona en junio de 1811, según un grabado de la época.

Arxiu Històric de la Ciutat / Wikimedia / Prisma

Josep Casulleras
Periodista de *Vilaweb*

La economía social, entre la utopía y el cambio posible

Transformar la economía para que la sociedad cambie: este es el objetivo que persiguen centenares de experiencias de economía social que nacen y crecen en Cataluña. Descubrimos tres ejemplos mediante Dídac Costa y la moneda alternativa *ecoseny*; Xavi Teis, de Coop57, y Aina Barceló, de Som Energia.

Entre la utopía y el cambio de paradigma económico hay un espacio de transformación del tejido económico que va ganando terreno porque mucha gente se siente expulsada o cansada del sistema, y decide cambiarlo desde la base. Son los protagonistas que impulsan, poco a poco, este cambio. En ámbitos diferentes y con experiencias personales y profesionales muy divergentes, son tres ejemplos de esta actitud Dídac Costa, Xavi Teis y Aina Barceló.

Dídac Costa era estudiante de Sociología en la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB) en 1997, cuando oyó hablar por primera vez de experiencias con monedas sociales en América Latina y en el Reino Unido. Unas monedas que replanteaban la función del dinero y que se encontraban en el corazón de redes locales de intercambio que aspiraban a poner el dinero al servicio de las personas y no al revés. Poco después empezó a viajar para conocerlas de cerca: fue con una beca Erasmus a Londres y después recorrió América Latina, empezando por Chile, para aprender el funcionamiento de las redes de intercambio en comunidades que utilizaban una moneda física alternativa. Aquello le fascinó, estudió los diversos modelos existentes y les dio difusión. “Publiqué una edición simple de mi libro *Com crear xarxes d’intercanvi a la teva comunitat* [Cómo crear redes de intercambio en tu comunidad], en 2001, en Argentina, con los últimos ahorros que tenía –explica–. Con el país en bancarrota, realicé una impresión barata en Buenos Aires y fui por América Latina con un carretón vendiendo el libro”. Después, en 2002, participó activamente en una red de intercambio en São Paulo, en Brasil.

Con toda esta experiencia en la mochila volvió en 2004 a Cataluña. Introdujo un modelo de moneda local en la red de intercambio Xaingra y ayudó a poner en marcha una en el barrio. En 2009 se fue a vivir al Montseny, donde conoció a un grupo de gente que quería crear una ecovilla. Se sumó al proyecto y acabaron organizando una red que funcionaba con *ecosenys* como moneda propia. “Al cabo de tres meses

Fotos: Eva Guillamet

ya teníamos una feria, con doscientas personas, y pasados ocho ya éramos unas seiscientas. De allí surgió la Ecoxarxa Montseny, que después tuvo réplicas en otros lugares”, recuerda.

“Es una revolución silenciosa, pacífica y creativa que transforma el átomo de la sociedad, que es la moneda –considera–. La moneda social es uno de los caminos hacia la revolución. Como dicen los amigos *hackers*, usando las herramientas del amo nunca te librarás de él”. Y por ello pretende cambiar la herramienta. “Es una tecnología social que no tiene límites; los únicos límites los ponen la capacidad imaginativa de las personas y las prisiones mentales”.

El optimismo es un deber

En los proyectos de transformación social es tan importante el objetivo como el camino. Así lo piensa Xavi Teis, de treinta y dos años, economista y responsable de comunicación de Coop57, una de las primeras cooperativas de servicios financieros del país, que en junio de 2015 cumplió veinte años y se menciona, a menudo, como paradigma de banca ética. Pero Teis nos recuerda que en ningún caso se trata de un banco. “Intentamos hablar de finanzas éticas”, comenta, tomando un café matinal en el barrio de Sants, donde Coop57 tiene su sede. Tiene el don de la palabra didáctica, de hacer entender el ámbito y el propósito de su activismo. “Se trata de aplicar criterios sociales, medioambientales, éticos, a la hora de decidir dónde invertimos los ahorros de unos para cubrir las necesidades de financiación de otros”.

Este es el funcionamiento de Coop57, nacida de la lucha de una parte de los antiguos trabajadores de la editorial Bruguera, cuando fueron despedidos a finales de los años ochenta. Con la bolsa de dinero de las indemnizaciones crearon una caja de resistencia para ayudar a impulsar

De izquierda a derecha, en la página anterior y en esta: Xavi Teis, economista y responsable de comunicación de Coop57; la ingeniera biomédica Aina Barceló, una de las socias activistas del grupo de Barcelona de Som Energia, y Dídac Costa, especialista en monedas sociales y uno de los impulsores de la red de intercambio Ecoarxa Montseny.

proyectos de cooperativismo autogestionados. Después se abrieron al conjunto de la economía social y solidaria, y han tenido un crecimiento muy importante desde la última crisis económica. “En momentos de liquidez y financiación escasas tenemos que abrir el grifo del préstamo tanto como podamos para dar soluciones financieras a entidades que ejercen una labor social importantísima –explica–. Si quieres que cambie la economía, debes aspirar a incidir en todos los ámbitos”. Dan apoyo a cooperativas del sector de la metalurgia y de muchas otras áreas, asociaciones medioambientales comarcales, entidades culturales y educativas...

Teis estudió Economía en la UAB. “Cuando acabé la carrera nadie me había hablado de la economía social y solidaria ni de las finanzas éticas”, se lamenta. Entonces descubrió la banca ética. Se interesó y se hizo voluntario de Finançaent Ètic i Solidari, donde trabajó durante tres años desarrollando campañas de sensibilización, hasta 2013, cuando se fue a Coop57. “Me lo paso muy bien. Es un proyecto muy estimulante, pues intentamos ser una herramienta práctica para la construcción de cosas que, a nuestro entender, impulsan a la sociedad hacia realidades mejores”. Teis habla siempre con una media sonrisa. Reivindica la sonrisa y el optimismo. “El optimismo es un deber en este tiempo. Porque la transformación social pasa también por ser felices”.

Presumiendo de energía

El activismo de Aina Barceló es diferente del que hemos encontrado en Dídac Costa y en Xavi Teis. Si ellos han acabado trabajando en ámbitos más o menos relacionados con su campo de estudio, ella se ha implicado en un proyecto desvinculado de su profesión. Barceló, ingeniera biomédica, es una de las socias activistas del grupo de Barcelona de Som Energia.

Esta cooperativa de producción de servicios de energía ha tenido un crecimiento espectacular durante sus cinco años de vida, desde sus comienzos en noviembre de 2009 como iniciativa de un grupo de exalumnos y profesores de la Universitat de Girona y otros colaboradores, que se fijaron en experiencias similares en Flandes, Francia y Alemania. Som Energia ha ido creciendo con una estructura en red por toda España, pero sobre todo en Cataluña. Hoy ya cuenta prácticamente con 23.000 socios y 25.000 contratos de servicio de electricidad.

Aina Barceló habla con nosotros como portavoz de Som Energia, pero cualquiera de los activistas que forman parte de la cooperativa podría serlo. Porque Som Energia juega en una liga distinta a la de las grandes eléctricas: la de las energías renovables, del compromiso ético en los proyectos y de la organización democrática de la compañía, en que la difusión se lleva a cabo mediante el boca a boca y las campañas informativas de ámbito local.

Este es el cometido de Aina: implicarse a fondo en la difusión sobre qué es y cómo funciona Som Energia, que ofrece unos precios competitivos en el mercado con un sistema de funcionamiento, de trato al cliente y de obtención de la energía diametralmente opuesto al de las grandes eléctricas. Es una de las experiencias de economía social de mayor alcance en Cataluña: no propone nada utópico, sino una realidad tangible, verdaderamente alternativa. Tal es el motivo, expresa Barceló, de que las grandes eléctricas se inquieten. “Ahora ya les empezamos a dar miedo”. ■

Colita

Ana María Dávila
Periodista

No quise ser turista

Para el mundo exterior, los catalanes tienen fama de gente arisca, obsesionada con el trabajo y poco predispuesta a abrirse a un forastero de buen comienzo. Pero incluso huyendo del tópico, son notables las diferencias existentes con la cultura chilena, en que las amistades se consolidan antes de vaciar la primera copa de vino.

A los recién llegados del otro lado del océano también les sorprende descubrir una sociedad en que las personas se encuentran más en los espacios públicos que en su casa, y esto último, cuando sucede, no sin previa invitación formal y pactada.

A principios de los años ochenta, en los aviones que despegaban desde el aeropuerto internacional de Santiago de Chile rumbo a Europa no viajaban solo turistas. A una década del sangriento golpe de estado que había puesto fin al gobierno de Salvador Allende, todavía eran muchos los chilenos que emprendían el largo y duro camino del exilio. Y entre ellos, un importante contingente de jóvenes que, expulsados de las aulas universitarias por su lucha en defensa de la democracia, tenían que cruzar la cordillera de los Andes para poder acabar los estudios, encontrar trabajo o, simplemente, escapar de la represión mortal de la dictadura.

Una de estas razones me hizo cambiar, en setiembre de 1982, la incipiente primavera austral por las postrimerías de un verano español aún con regusto de locura futbolística. El avión de la compañía Spantax me depositó en Madrid, donde entonces se cobijaba una numerosa y solidaria comunidad chilena. Sin embargo, mi camino tenía como destino final Barcelona, una ciudad que ya hacía tiempo que me atraía como un imán irresistible, espoleada por la resonancia dulce y todavía indescifrable de unas canciones que alguien había hecho llegar desde el otro lado del océano. Eran letras interpretadas en una lengua tan seductora como extraña y, por lo tanto, cuando llegó el momento de emprender un viaje que, en aquel momento, no tenía ninguna duda, tenía que ser de ida y vuelta, ya hacía tiempo que la decisión estaba tomada.

Llegué a Barcelona en autocar y de noche. La parte alta de la Diagonal desfiló ante mis ojos curiosos hasta que, a la altura de la que entonces era la plaza de Calvo Sotelo, lo que parecía un rodaje de cine me hizo intuir que esta tenía que ser una ciudad extraordinaria. Poco rato después, este presentimiento se convertiría en certeza cuando los amigos que cálidamente me recogieron me hicieron atravesar una Rambla tan sensual como impúdica. Libertad que en nuestro torturado, oscuro y triste Chile de entonces era imposible de concebir.

La cultura en la calle

Me instalé en una pequeña habitación en lo alto de un edificio señorial de la calle del Rosselló. Desde mi balconcito se avistaba la azotea de La Pedrera, entonces virgen de turistas, y saliendo a la calle, en dos pasos, llegaba a la mítica Puñalada.

Mi desembarco coincidió con las fiestas de la Mercè, que estallaban como un maravilloso desenfreno. Entonces la fiesta todavía pertenecía a los barceloneses y pude vivirla desde dentro, sumergiéndome en aquel desconocido entramado laberíntico de Ciutat Vella y tropezando, esquina tras esquina, con una inesperada explosión de músicas, baile, fuego y magia. ¡CULTURA EN LA CALLE Y AL ALCANCE DE TODOS! Imposible describir el impacto emocional que todo aquello supuso, tanto como difícil me resulta traducir en palabras el sentimiento que me sacudió el alma ante la irrepitible luz de esta ciudad que, a cada paso, parecía decirme: “¡Bienvenida, bienvenida!” Cierto es que la Barcelona de entonces aún no había empezado a “ponerse guapa” y que un gris chapucero uniformaba las fachadas del Eixample. Pero a mí la ciudad me pareció de una luminosidad milagrosa.

Pocos días después, me matriculaba en el programa de doctorado de la Facultad de Ciencias de la Información de la Universidad Autónoma, lo que me permitió entrar en contacto con la comunidad universitaria que había sido mi referente académico cuando cursaba la carrera de periodismo en la Universidad Católica de Chile. Sin embargo, aquellos estudios representaron solo un punto de partida para la que acabaría siendo la gran aventura de mi vida. Un año más tarde, empezaba a escribir en el desaparecido *Noticiero Universal*, el entrañable *Ciero*, en el inicio de una trayectoria profesional que se ha prolongado hasta el día de hoy.

El exilio se puede vivir de muchas formas, tantas como circunstancias y personas se ven abocadas a esta terrible experiencia. Se puede abordar incluso desde el rechazo más absoluto a la cultura que te acoge, como una especie de grito visceral ante la tragedia impuesta. Tengo referencias de un chileno, exiliado en la URSS, que nunca quiso aprender ruso. “¿Por qué tengo que hacerlo –me han dicho que decía– si yo lo único que quiero es volver a mi país?” Actitudes en el fondo no muy distantes a esta las vi en otros chilenos que entonces vivían en Barcelona; compatriotas empapados de una nostalgia profunda por la patria lejana, reproducida cotidianamente de tantas maneras diferentes. Yo, en cambio, quise conocer desde dentro, y sin ninguna mochila a la espalda, esta nueva tierra.

Naturalmente, el proceso no fue nada fácil. Para el mundo exterior, los catalanes tienen fama –y con esta información previa había llegado yo– de gente oscura y arisca, obsesionados con el trabajo y poco predispuestos a ofrecerte su amistad desde el principio. Y a pesar de querer escapar del tópico, las diferencias con mi cultura, en la que las amistades se consolidan antes de vaciar la primera copa de vino, eran notables. Me sorprendió, de entrada, descubrir una sociedad en la que la gente se encontraba más en los espacios públicos que en su casa, y que esto último solo se producía previa invitación formal y pactada; todo lo contrario a aquel permanente e imprevisible desfile de amigos y parientes al que yo estaba acostumbrada.

Me sorprendía, también, la puntualidad de las citas, la formalidad de las promesas, la buena educación de la gente que se saludaba al subir y bajar de un ascensor, su sentido de la responsabilidad y el deber, el respeto a los demás y a su intimidad, la pulcritud (¡para mí!) de las calles, el civismo de los ciudadanos al pedir turno para ser atendidos o al marcar su billete de autobús sin que nadie los controlara... Y sobre todo, aquella –desgraciadamente hoy perdida– sensación de seguridad cuando paseabas por la calle.

“En esta ciudad te puedes sentar a charlar con alguien en un bar y dejar tu bolso al lado sin miedo, porque nadie te lo quitará”, le expliqué a mi familia en una carta. Naturalmente, aquella era la Barcelona de los ochenta. Una Barcelona preolímpica, estéticamente menos bella quizás, pero más auténtica. Una Barcelona hoy desaparecida, implacablemente engullida por un turismo de masas que ahora invade sus calles sin ver nada.

Conquistar la lengua

Yo tuve el inmenso privilegio de no haber sido nunca turista. La mía fue una inmersión total y profunda en la

Colita

Dos imágenes de la fotografía Colita de la Barcelona de los años ochenta: a la izquierda, la Rambla durante el invierno de 1988, y en la página anterior, el terrado de la Pedrera de Gaudí en 1982, antes de la rehabilitación del edificio y del alud turístico, cuando sus plantas todavía las ocupaban despachos y viviendas particulares.

sociedad catalana. Y como tal, mi primera obsesión fue conquistar la lengua. Entonces el catalán acababa de emprender el arduo camino hacia su normalización. No todo el mundo lo hablaba correctamente. Y escribirlo, aún menos. Y tal circunstancia, de algún modo, ayudó a que mi proceso de aprendizaje, espontáneo y autodidacta, no resultara nada difícil. Adquirir la nueva habla fue una ganancia en todos los sentidos. De entrada, cambió mi manera de relacionarme con la gente, dotándola de una calidez y de una complicidad nueva. Naturalmente, me permitió ampliar mi patrimonio cultural, pero, por encima de todo, me ayudó a entender mejor el espíritu de un pueblo que, si bien tardaba en concederte su amistad –otro tópico en el que me gusta creer–, cuando lo hacía era con un sentimiento sincero y perdurable.

Ahora, más de treinta años después, puedo decir que me siento más de aquí que de allá. Incluso me sorprende cuando todavía alguien me pregunta de dónde soy. Sigo respondiendo que chilena, pero, a pesar de llevar mi tierra natal muy adentro, hace muchos años que rompí el billete de vuelta. Y esta decisión, no siempre fácil y sencilla, a momentos incluso dolorosa, ha comportado para mí un compromiso y un deber. Compromiso de conocimiento y respeto hacia la tierra que he hecho mía y, al mismo tiempo, deber de contribuir a su enriquecimiento tanto como me ha sido posible. Y, francamente, creo que como periodista puedo ir cumpliendo, cotidianamente, estos dos propósitos. Todo un privilegio. ■

Fotos: Dani Codina

Catalina Gayà y Laia Seró
Periodistas del colectivo SomAtents

Alzar un dique de contención ante la desigualdad

Barcelona vive una eclosión de experiencias asociativas y de autogestión ciudadanas. El escenario presente plantea la duda de si estas iniciativas están reemplazando a las obligaciones de la Administración pública. Solo si esta se responsabiliza de sus funciones y da lugar a un diálogo con una ciudadanía organizada, se puede construir un dique de contención que haga frente a la desigualdad.

La Universidad de Saint Andrews, en Escocia, publicó en octubre del 2015 el informe *Socio-Economic Segregation in European Capital Cities*, en el que se recoge que, entre 2001 y 2011, en once de las trece ciudades más importantes de Europa se amplió la brecha entre ricos y pobres, y se expone que esto puede ser “desastroso” para la estabilidad social. No menciona Barcelona, pero muestra que Madrid es la ciudad en que más creció la desigualdad durante esta década. El estudio pone en evidencia que el fenómeno que denomina *segregación* tiene cuatro pilares: la globalización, la desigualdad, la reestructuración del mercado de trabajo y la especulación urbanística.

En 2015 Barcelona no se libra de ninguno de los cuatro pilares. De hecho, una de las primeras medidas del nuevo equipo de gobierno municipal, solo un mes después de llegar al Ayuntamiento, fue destinar entre 2,5 y 4 millones de euros a una partida adicional del fondo extraordinario de infancia dirigida a las familias vulnerables. Desde 2013, la Federación de Entidades de Atención y Educación a la Infancia y a la Adolescencia (Fedaiia) denunciaba que el 25 % de la población infantil roza la pobreza en Barcelona. ¿Cómo se ha llegado a esta situación? Es más, la radiografía sigue agravándose. El pasado 20 de octubre, el concejal de Empleo, Empresa y Turismo, Agustí Colom, presentó un informe en el que se expone que las rentas bajas pasaron de representar el 21 % del total en 2007 a suponer el 41,8 % en 2013, mientras que la población con rentas medias era el 44,3 % ese año, 14,3 puntos porcentuales menos que en el 2007. Es decir, la crisis provoca el aumento de la parte de la población con rentas bajas y la reducción de la incidencia porcentual de las rentas medias, o lo que es lo mismo, sigue habiendo un empobrecimiento de los asalariados y un aumento de la desigualdad.

De la indignación a la protesta y la movilización

El año en que los académicos que elaboraron ese estudio europeo ponían punto final al trabajo de campo del informe, los barceloneses empezaban a indignarse. En marzo de 2011, Stéphane Hessel visitó la ciudad para presentar *¡Indignaos!*, un libro breve y contundente que sirvió como una chispa para que muchos jóvenes –y otros no tan jóvenes– empezaran a ver la crisis como el negocio de un sistema financiero que favoreció, ante todo, su beneficio sin importarles los medios y que financió la corrupción política para que nada obstaculizara unas buenas perspectivas de negocio. Ese mismo mes de marzo, Ada Colau, hoy en día alcaldesa de Barcelona, respondía preguntas sobre la Plataforma de Afectados por la Hipoteca (PAH) en el comedor de su casa, con una cortina azul, de plástico, como puerta de la cocina. Colau era una activista de un movimiento que tomaba fuerza, quizá ahora el más importante en lo que llevamos de siglo en España. En su casa, Colau advertía: “Cualquier día, miles de personas que construyen alternativas a escala local pueden ocupar la calle”.

A partir del 15 de mayo de 2011 ocuparon las plazas: la de Catalunya, en Barcelona; la del Sol, en Madrid... En esas plazas se empiezan a gestar algunas de las respuestas y acciones encaminadas a hacer frente a la globalización, la desigualdad, la reestructuración del mercado de trabajo y la especulación urbanística: es el llamado Movimiento 15M.

Ancor Mesa Méndez, doctorando de Psicología Social de la Universidad Autónoma de Barcelona (UAB) en 2011, no se acuerda de cuántas veces cruzó la plaza de Catalunya durante esa acampada. Hacía un año que había entrado de lleno en el mundo del asociacionismo, como técnico de la Federación de Asociaciones de Vecinos y Vecinas de Barcelona (FAVB), en la que aún trabaja, y el 15M lo cogió en plena época de incertidumbre veinteañera. Esos días y esas noches de mayo, Ancor –como otros muchos ciudadanos– empezó a preguntarse acerca de esos movimientos colectivos, cooperativistas, autogestionados y horizontales que, de repente, emergían como una respuesta a la globalización, a la reestructuración del mercado de trabajo y a la especulación urbanística (tres de los pilares del informe de Saint Andrews). La desigualdad aún no había aparecido en el discurso público, como mínimo en España. Es más, el Partido Popular, ese 2011, la acababa de hacer desaparecer de la asignatura Educación para la Ciudadanía, sustituyéndola por la discusión de los conflictos del mundo.

En Tenerife, donde nació, Ancor no había ni oído algo parecido a un colectivo vecinal. En Barcelona, entre tesis y hogares temporales (por el precio del alquiler, por pertene-

La Barcelona turística y la de la marginación social se hacen presentes en esta imagen tomada en la Rambla del Raval. En la página anterior, una asamblea vecinal heredera del movimiento 15M, en la plaza de la Vila del barrio de Gràcia.

De izquierda a derecha y de arriba abajo, manifestación por la educación pública y contra las políticas del ministro Wert, en octubre de 2013; manifestación de la PAH contra los desahucios, en febrero del mismo año; encierro en el Hospital Clínic en diciembre de 2012, contra los recortes y las privatizaciones en sanidad, y pancarta de los "yayoflautas" en una manifestación de indignados por la sanidad, la educación y la vivienda, en mayo de 2012.

cer a una generación en riesgo, por vivir en una ciudad que se caracteriza por su movilidad poblacional), tampoco se había vinculado a ningún barrio. Esa acampada, ese "cónclave sin paredes de personas libres procedentes de lugares dispersos", como él define el 15M, le supuso un verdadero *punch*. "Me empecé a preguntar acerca de cómo se podían aprovechar las energías que se estaban aunando para estimular la producción política colectiva cotidiana desde abajo y desde los barrios", recuerda ahora en la sala de reuniones de la FAVB, detrás de la plaza Reial, metido en lo que es hoy una valiosa biblioteca de libros sobre luchas populares y de barrio de los años setenta y ochenta, cuando la lucha vecinal barcelonesa ganó centros culturales, escuelas, transporte público y hospitales.

"El actor que mejor absorbió los retos que presentó el 15M para las formas de hacer política cotidiana, fueron las asociaciones de vecinos", sostiene. Ahora Acor es el responsable sociológico del programa "Barrio, espacio de convivencia", un diagnóstico sobre los barrios barceloneses elaborado con la participación transversal de todos los movimientos vecinales. El objetivo de esta investigación, asegura, implica que los colectivos "se identifiquen como

actores de su entorno, se abran de miras y colectivicen los problemas".

"Toma los barrios" fue la consigna con la que se fueron disolviendo las acampadas en las plazas. Sants, el Raval, Gràcia, el Fort Pienc, la Barceloneta, Horta, Nou Barris... se llenaron de carteles en los que se anunciaban "asambleas populares". 2011 fue el año que explica los venideros; 2012, el año de la escasez; 2013, el de las protestas por los recortes y la austeridad y el de la democratización de la pobreza; el año 2014 cuando, incluso en Davos, se empezó a hablar de la necesidad de refundar (*reshaping*) el capitalismo.

En primer lugar, en 2011 se visibilizan, ya en titulares, los grandes debates de la desigualdad barcelonesa: los asentamientos, los desahuciados, la reforma de la renta mínima de inserción (RMI), la pobreza infantil y el empobrecimiento de los asalariados. El Idescat publicó que 1,5 millones de catalanes eran pobres, de los que un millón habitaba en la provincia de Barcelona, y el propio Ayuntamiento informaba de que, desde 2008, todos los distritos cuya renta familiar estaba por encima de 100 puntos habían visto aumentar su riqueza, mientras que los ingresos habían caído en los que estaban por debajo.

A la calle salen, durante estos cuatro años y decenas de veces, los diferentes colectivos, las denominadas mareas: el sanitario, protestando por los recortes en la sanidad (con camisetas blancas), el educativo (amarillas), el cultural (rojas), el de servicios sociales (naranjas). Los vecinos de los barrios, o personas afines por sufrir una misma problemática, también se juntan, y llevan la protesta a plazas y calles; así nace Nou Barris Cabrejada, que agrupa a cien entidades del distrito: Apropem-nos, Quart Món, los yayo-flautas, los vecinos que protestan por la muerte de la ley de dependencia, por los recortes de la RMI. En la plaza de Sant Jaume los manifestantes, incluso, deben esperar a que acabe una protesta para empezar otra.

Cooperativismos que empoderan

En segundo lugar, en 2011 empieza un movimiento de empoderamiento ciudadano que convierte a Barcelona en un laboratorio urbano del cooperativismo y la autogestión. Estas experiencias suponen situarse un paso más allá de las dicotomías clásicas entre lo público y estatal y lo privado y mercantil, y se destaca lo público como lo común. El Observatorio Metropolitano de Barcelona recoge en el estudio *Comuns urbans a Barcelona* medio centenar de iniciativas de autogestión repartidas por los barrios de la ciudad. “En un momento de recortes en áreas públicas de asistencia social y de reducción de derechos, queríamos ver qué tipo de modelo de ciudad se está prefigurando en las prácticas de gestión comunitaria”, se lee en el estudio.

El nombre de su web no deja lugar a dudas sobre el carácter reivindicativo: *Stupid city*, una ironía para nombrar un proyecto que estudia la ciudad que nace de la inteligencia colectiva, en contraposición a la *smart city*, que, a sus ojos, excluye a muchos de los vecinos.

Estas experiencias cooperativistas, autogestionadas o ciudadanas se ocupan de temas como la energía (Som Energia), la apropiación vecinal del espacio público (Germanetes, en la Esquerra de l'Eixample; la plaza de la Farigola, en Vallcarca; o el Pou de la Figuera, en el Born), la salud (el Espacio del Inmigrante), las telecomunicaciones (*Guijfi.net*), la vivienda (los edificios ocupados por la obra social de la PAH, o La Borda, en Can Batlló), los equipamientos (Can Batlló y el Ateneu de Nou Barris), los cuidados y también las finanzas.

Coop57 se define como una “cooperativa de servicios financieros éticos y solidarios”, una entidad parabancaria al margen del Banco de España que invierte los ahorros de sus socios en proyectos sociales: asociaciones vecinales, proyectos de vivienda cooperativa, fundaciones culturales, etcétera. Guillem Fernàndez, del área de créditos, enumera los requisitos que tiene que reunir una entidad para que Coop57 la financie y parece que esté elaborando un decálogo de la indignación. “Los proyectos deben cumplir principios sociales, estar arraigados en el territorio, disponer de un nivel alto de red colectiva y que la diferencia entre niveles salariales no supere la relación de 1 a 2 entre el más bajo y el más alto”.

Que no es una entidad financiera convencional salta a la vista nada más llegar a su local en la calle de Premià, en el barrio de Sants: no hay mostradores de cristal blindado, ni la maquinilla roja para coger turno, y no atienden traba-

jadores en traje y corbata. Su filosofía tiene como pilares el funcionamiento asambleario y horizontal, y una forma de organización basada en comisiones, puntos que comparten la mayoría de las experiencias nacidas con el 15M.

Para Coop57, fundada por los trabajadores de la extinta editorial Bruguera, la acampada de 2011 no supuso un comienzo, sino un pico de actividad. Acudieron ahorradores hartos de desahucios y asqueados por las preferentes que llevaron su dinero a otras formas de organización financiera, como ya había sucedido en 2003 durante las protestas por la guerra de Irak. En siete años de crisis, Coop57 ha movilizado más de 43 millones de euros para proyectos de economía social y solidaria en 1.160 operaciones.

Fernàndez asegura que las iniciativas y entidades que llegan últimamente a Coop57 están relacionadas con la desarticulación del estado de bienestar. Enumera experiencias del mundo educativo, de la vivienda, de la salud y de la alimentación. “¿Hasta qué punto debemos financiar proyectos que no sabemos si pueden contribuir a consolidar esferas donde no entra el Estado o acabar por deshacer lo que queda de estado de bienestar?”, se pregunta. No es el único. ¿Hasta qué punto estos movimientos de ciudadanos

Entrada a la entidad cooperativa de servicios financieros Coop57, y pizarra con anuncios de actividades en el área del antiguo recinto fabril de Can Batlló gestionada por una plataforma vecinal.

Espacio comunitario Germanetes, gestionado por la asociación de vecinos del Eixample y Recreant Cruïlles. Es uno de los proyectos que ya funcionan dentro de la iniciativa impulsada por el Ayuntamiento para dar un uso social y comunitario a solares municipales no utilizados.

están sustituyendo al Estado en el cumplimiento de sus obligaciones? Esta es la cuestión que ya suena en 2015.

El antropólogo Manuel Delgado tiene un discurso muy crítico sobre el espacio que ocupan tales iniciativas. “Si yo fuera el Estado, preguntaría: ¿para qué queréis lo público si tanto confiáis en lo común?”. En su opinión, no hay duda de que todas estas experiencias de autogestión permiten que la sociedad exista sin el respaldo del Estado, de forma que se acaban convirtiendo en una especie de sustituto que se olvida de reclamar a la Administración pública, mediante las luchas sociales, que sea “realmente pública”. ¿Hay otro escenario posible? “Actuaciones decididas y claras, por ejemplo, en materia de vivienda –afirma–. Es complicado porque básicamente requiere hacer lo contrario de lo que se ha hecho hasta ahora: vender suelo, en vez de comprarlo. Y lo mismo con la pobreza energética”.

Habitar Barcelona de otra forma

En 2015, en Barcelona, según la PAH, se registraron 22 desahucios cada semana y la vivienda siguió siendo el tema pendiente. Había 2.591 pisos de entidades bancarias que llevaban más de 24 meses vacíos. Solo un 2 % del parque habitacional era de alquiler social. En octubre, el Ayuntamiento le dio un ultimátum a la Sociedad de Gestión de Activos Procedentes de la Reestructuración Bancaria (Sareb): o cedía 562 pisos vacíos para alquiler social, tal y como prevé la ley, o el Consistorio recurriría a los tribunales. La cesión de pisos vacíos está prevista en el artículo 7

de la ley aprobada en el Parlamento como fruto de la iniciativa legislativa popular (ILP) que impulsaron la PAH y la Alianza contra la Pobreza Energética.

Hace unas semanas, el colectivo periodístico SomAtents publicó un debate sobre *Habitar*, al que invitó a diferentes actores sociales relacionados con la vivienda en Barcelona. El debate tuvo lugar en la plaza de Joan Corrades, en Sants, frente a un edificio ocupado por la PAH. La charla se alargó más de una hora y empezó con las siguientes palabras de Josep Maria Montaner, concejal de Vivienda del Ayuntamiento y representante del Distrito de Sant Martí: “El segundo elemento de control de la ciudadanía con el que cuenta el capital, después de la plusvalía del trabajo, es la dificultad de acceso a la vivienda. Entendemos que, durante estos cuatro años, podremos conseguir mejorar las condiciones de la vivienda: afrontando la emergencia habitacional, haciendo que pisos vacíos pasen a un uso social, construyendo la nueva vivienda lo más sostenible e igualitariamente posible y llevando a cabo rehabilitaciones mediante planes de mejora de los barrios. Además, nuestra apuesta es la de la innovación, a partir, sobre todo, de nuevos modos de vida, de nuevas formas de propiedad”.

¿Hay otras maneras de *habitar* Barcelona? Carles Baiges es arquitecto y miembro de la cooperativa de arquitectos LaCol. Salió de la Universitat Politècnica de Catalunya entendiendo que la arquitectura es una forma de acción-intervención social y, desde 2014, es uno de los sesenta socios de La Borda, la cooperativa de viviendas en

El recinto de Can Batlló, en el barrio de la Bordeta, está pendiente de reforma desde 1976, cuando fue destinado a equipamientos, viviendas sociales y espacio verde. Los vecinos iniciaron en 2011 una experiencia de autogestión de una parte de las instalaciones, dedicadas a actividades sociales y culturales. Aquí está previsto construir las viviendas sociales promovidas por la cooperativa La Borda.

régimen de cesión de uso que se levantará en Can Batlló. La fórmula es la siguiente: el Ayuntamiento cede la superficie durante setenta y cinco años y el patrimonio es colectivo, de la persona jurídica cooperativa. Cada hogar (unidad de convivencia, lo llama) ha invertido 15.000 euros como capital social de la cooperativa, y posteriormente pagará una cuota de socio por debajo del precio de mercado: 450 euros los pisos más grandes. Se estima que la construcción tendrá un coste de 2,4 millones, que financiarán también de forma alternativa a través de Coop57.

La Borda parte de dos ejemplos: el modelo danés, que ya tiene un siglo de antigüedad, y la Federación Uruguaya de Cooperativas de Vivienda por Ayuda Mutua. En Dinamarca el modelo es tan exitoso que, solo en Copenhague, hay 125.000 viviendas integradas en la cooperativa. La iniciativa, explica Carles Baiges, parte de abajo, de un grupo de ciudadanos organizados que buscan alternativas al modelo de vivienda. Habla de autoconstrucción, de “vivir y no especular”, de espacios comunes, de conocer al vecino, de la conexión entre las “unidades de convivencia” y Sants, y, por supuesto, de la “replicabilidad” del modelo. “Como la mayoría de los jóvenes de este país, tengo una vida bastante precaria y me cuesta acceder a una vivienda digna, pero también tenemos la voluntad de cambiar el modelo de propiedad –declara-. Yo no quiero irme al campo, y creo que en la ciudad podemos vivir de manera más comunitaria. Los pisos son más pequeños que la media, pero el objetivo es que la gente viva en el espacio público”.

¿El 15M le influye en la manera de plantearse la ciudad y la sociedad? “Somos bastantes los que creemos que todo el movimiento de Can Batlló está muy influido por lo que pasó durante el 15M, incluido aquel desalojo tan brutal. Eso de ‘no nos representan’ lo descubro, más que en la denominada nueva política, en todos los movimientos que pasan de la protesta a la acción. Quizá en su día no cristalizaron en un grupo, pero demostraron que se podían hacer cosas. Creo que eso es lo que quedó: la conciencia de que teníamos las herramientas y la capacidad de hacer las cosas”.

El 24 de mayo de 2011, solo tres días antes del desalojo con violencia de la plaza de Catalunya, el escritor uruguayo Eduardo Galeano (fallecido en abril de 2015) deambula por el lugar. Es de noche y su presencia pasa desapercibida. Un joven lo reconoce y, en lo que él denomina una charla, que en realidad se convierte en un monólogo de más de once minutos, reflexiona ante una cámara, quizá un móvil. “Este es un mundo de mierda que está embarazado de otro”, declara. Ese otro mundo pasa por detrás de la cámara; a veces él lo mira de reojo, a veces son los otros los que lo miran a él: hay jóvenes con sacos de dormir que llevan varios días gritando y argumentando por qué los políticos no los representan, hay camisetas amarillas que lucen en el pecho el eslogan “Toma la calle”, hay camisetas verdes de la PAH. Casi al final expone: “A menudo me preguntan qué va a pasar y qué será de esto después. Y yo, simplemente, contesto que no sé qué va a pasar ni me importa, que lo único que me importa es lo que está pasando”.

En esta página y la siguiente, el Espacio del Inmigrante, en el pasaje de Bernardí Martorell del Raval.

Ciutat Vella es un espejo en tres dimensiones de los cuatro pilares que recoge el estudio de Saint Andrews: barrio globalizado, altavoz de las desigualdades, con mafias que especulan con el suelo y gentrificadas hasta en los adoquines. Durante años, el pasaje de Bernardí Martorell se ha situado al margen de la geografía transitable del Raval, a pesar del bar y de los locutorios, a pesar de que, en realidad, no es tan diferente de cualquier otra callejuela. Aquí se halla el Espacio del Inmigrante. Un colectivo de profesionales del mundo sanitario se movilizó para hacer frente a la aprobación del Decreto 16/2012, que limitaba y restringía el acceso a la sanidad y que dejaba a 873.000 personas sin asistencia sanitaria por no tener su situación administrativa regularizada. En ese pasaje había un hotel vacío ocupado y, en ese hotel, ahora centro social, se ubica el espacio.

Los viernes atienden los médicos; los miércoles, los abogados, al mismo tiempo que se celebra la asamblea semanal del colectivo en la cocina comedor del piso. La estancia es, simultáneamente, una sala de espera *casi* convencional: pueden encontrarse el cuadro de un paisaje en la pared, las sillas, también los usuarios móvil en mano y la voz que los va llamando. Pero las paredes son fucsias, el aire no está cargado porque hay un balcón que da al pasaje y la gente habla en voz alta. El vocabulario en la sala de espera pertenece al diccionario de la indignación y la protesta: colonialismo, clasismo e integración; se habla de un festival de documentales.

Es viernes y hay médicos, pero ni llevan bata blanca ni recetan medicamentos ni piden la tarjeta sanitaria. Son médicos voluntarios que, junto con educadores sociales, psicólogos y abogados, informan a los inmigrantes en situación irregular de sus derechos y los acompañan a pedir la tarjeta sanitaria. Un trámite que, sin conocer la lengua ni el funcionamiento burocrático, se puede alargar días y hasta

semanas. “Al inmigrante solo, muchas veces, no lo atienden, pero al que acude con alguien autóctono y empoderado, sí; y eso prácticamente roza el racismo”, denuncia Estefanía, una doctora. El acompañamiento comporta llevar la ley impresa, acudir al centro de atención primaria (CAP) y, a veces, discutir con el funcionario del mostrador.

Este es, dicen, el acto “más *punky*” que emerge del Espacio del Inmigrante. “No queremos ocupar un espacio que tiene que cubrir el Estado; solo proporcionamos a los usuarios las herramientas que les den acceso a la sanidad pública, según les corresponde por estar empadronados”, explica Elvira, doctora residente del Hospital Vall d’Hebron y voluntaria en el Espacio del Inmigrante.

María (este y los siguientes son nombres supuestos) es vecina del Raval y conoció el espacio como la mayoría de los que llegan aquí: por el boca a boca. Hay voluntarios que recorren el barrio cada semana en lo que denominan la brigada callejera de los jueves; así se corre la voz, aunque se quejan de que la mayoría de los usuarios acuden cuando su situación ya es grave. De este modo llegó María. Hacía meses que sabía de la existencia del espacio, pero cuando llegó lo hizo con el dedo roto: no entró por el dolor de la fractura, sino porque no tenía tarjeta sanitaria –la azul– y porque no podía pagar los “más de 200 euros” que le facturaron en urgencias por una radiografía y la colocación de una férula en un dedo. Las urgencias, repiten estos médicos, sílaba a sílaba, “no se fac-tu-ran”.

En el Espacio del Inmigrante le dijeron que tenía derecho a la tarjeta sanitaria porque está empadronada. Nadie la había informado de ello. “Los agentes políticos aseguran que la atención sanitaria es para todos y que se atiende a todo el mundo. Legislativamente es cierto, pero falta informar a los ciudadanos extranjeros sobre los procedimientos. La información no sirve para nada si el Gobierno no invierte ni

lleva a cabo políticas para difundirla entre los colectivos que la necesitan”, indica Elvira. El Espacio del Inmigrante estudia cómo recurrir el pago de esos 200 euros: los miércoles atienden los abogados.

Tres Barcelonas

De lunes a domingo, la Barcelona del turismo, la de las personas sin hogar y la del trabajo precario conviven en la esquina del pasaje de Bernardí Martorell. El hotel de cuatro estrellas de la rambla del Raval, la comunidad de personas sin hogar que se junta en los bajos de Comisiones Obreras (se calcula que hay unas tres mil viviendo en la calle) y ese vaivén de gente con trabajo precario, sin trabajo o con trabajo temporal, con un carrito de chatarra a cuestas. En Ciutat Vella se han instalado muchos de los jóvenes que vivían en las naves abandonadas del Poblenou; ahora ocupan pisos vacíos de callejuelas a la sombra.

En octubre, el concejal Colom destacó que la tasa de paro se sitúa en la ciudad en el 13,9 % (el 27 % entre los jóvenes). El 53 % de las personas desempleadas tiene más de cuarenta y cinco años y el 44 % lleva más de un año en el paro. La tasa se distribuye de forma desigual por los distritos, y se duplica en algunos de ellos. Los distritos con un paro por debajo de la media son Sarrià-Sant Gervasi, Eixample, Les Corts y Gràcia, mientras que Sants-Montjuïc, Horta-Guinardó, Sant Martí, Sant Andreu, Nou Barris y, por supuesto, Ciutat Vella están por encima.

Joan Uribe acaba de llegar de Argentina. Junto con otros veinticuatro expertos ha debatido la situación de las personas sin hogar en la International Gathering Homelessness and Human Rights. En su Twitter, palabras como la gentrificación, la exclusión, el derecho a la ciudad y a la calle o los sin hogar están en un tuit sí y en otro no. Es el director de Servicios Sociales de Sant Joan de Déu e imparte clases

en la Facultad de Geografía e Historia de la Universidad de Barcelona (UB).

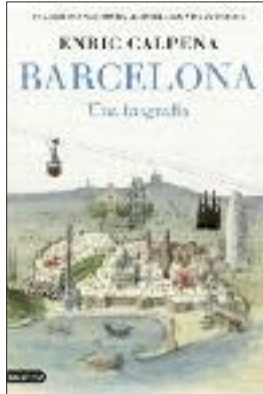
En la libreta hay una pregunta necesaria para entender los años inmediatos: ¿El futuro pasa por una colaboración entre el mundo asociativo y el Estado? “Me alegro de que te hayas olvidado del mercado –responde–. Un buen escenario de futuro sería que los movimientos sociales, las organizaciones y el tejido asociativo colaboraran con el Estado. Sin duda habría fricciones, pero se podría construir un frente para alzar un dique de contención frente a las lógicas del mercado y, de este modo, construir sociedades mejores que las de ahora, cuando menos alcanzando los mínimos que tenemos hace unos años e incluso yendo más allá”.

¿Hay ejemplos de esos diques? “En Latinoamérica, algunos grupos iniciaron trabajos organizativos en torno al derecho a la tierra, a la vivienda y a la ciudad. Después de una trayectoria de veinte, treinta o cuarenta años consiguieron no solo cambios en el marco legal, sino también estar representados en las mesas en las que se decide la implementación de políticas públicas. En Finlandia, un trabajo conjunto del ámbito asociativo y las administraciones ha terminado con el *sinhogarismo*”.

En el exterior de la Facultad de Geografía e Historia, UB, frente al Centro de Cultura Contemporánea (CCCB), hay un panel con información sobre las decenas de charlas que, de muchas maneras, apuntan los cimientos de ese dique. El diccionario es el mismo: autogestión, finanzas éticas, consumo responsable, cooperativismo, vivienda y, cómo no, el enemigo a combatir, la segregación social con sus cuatro pilares: la globalización, la desigualdad, la reestructuración del mercado de trabajo y la especulación urbanística. ■

Daniel Venteo

Una ciudad biografiada

Barcelona. Una biografía
 Autor: Enric Calpena
 Editorial Destino. Colección Imago
 Mundi
 Barcelona, 2015

El periodista Enric Calpena se ha convertido, gracias a su labor de divulgación del pasado de Barcelona y Cataluña, en uno de los nombres propios de la literatura histórica actual. Con obras como esta da continuidad a iniciativas destacadas del siglo xx, como la serie *Barcelona. Divulgación histórica*, de Agustí Duran i Sanpere, que del éxito de la radio pasó al papel y se convirtió en una obra de referencia.

En *Barcelona, una biografía*, el autor consigue dar voz a una ciudad que durante más de dos mil años ha hecho de la ambición su principal rasgo de personalidad urbana. La historia de Barcelona puede explicarse a través de sus documentos, como el Archivo Municipal propició en el libro *Autobiografía de Barcelona* (2013), o, asimismo, a través de sus personajes, sus instituciones y sus piedras. Esto es lo que se nos propone mediante una narración de más de ochocientas páginas en la que el periodista *entrevista* a Barcelona.

El resultado es un ambicioso relato literario, bien documentado, de lectura amena, rico en anécdotas y en todo momento marcado por el estilo sin complejos de Calpena, que se muestra inclinado a las comparaciones extemporáneas para esclarecer hechos históricos a veces demasiado lejanos o incluso incomprensibles para el lector de nuestros días. Y, siempre, rezumando cariño por la ciudad natal.

La Barcelona que el autor perfila es la de una ciudad con una posición geográfica privilegiada en la costa catalana y, especialmente, entre los dos hitos del Mediterráneo antiguo occidental de Ampurias y Tarraco. Un enclave urbano cuya evolución se ilustra a través de las diferentes denominaciones que ha recibido a lo largo de la historia, desde la primitiva Barkeno hasta la Barcino romana transformada en la medina Barshaluna musulmana, la Barchinona cristiana y la Barcelona de los siglos bajomedievales y modernos, que entra en la modernidad marcada por el fuego y la destrucción de las guerras de Sucesión y de la Independencia. La aventura de la Barcelona contemporánea que ocupa los últimos capítulos traslada al lector prácticamente hasta nuestros días.

El objetivo, sin duda, no es ofrecer una visión exhaustiva, sino una invitación a disfrutar de la extraordinaria complejidad de Barcelona a través de los siglos. En muchos casos, el autor, que hasta ahora había centrado sus trabajos en temáticas más contemporáneas, presta más atención a episodios lejanos de la antigua ciudad romana o medieval que a la del siglo xix y, especialmente, la del xx. Un ejemplo: se dedica la misma atención a las cortes del año 1413 que a los cuarenta años de dictadura franquista. El resultado es una propuesta innovadora con la que, más allá de centrarse en la historia de la ciudad, tal como han llevado a cabo con gran éxito otros periodistas historiadores como Lluís Permanyer, Jaume Fabre o el añorado Josep Maria Huertas Claveria, Calpena amplía los horizontes hasta la historia catalana y, también durante los siglos más recientes, la española. No es un libro de historia urbana en sentido estricto, pero sí una buena obra de literatura histórica sobre el papel que Barcelona ha ejercido en la historia catalana y española.

Es, efectivamente, una ciudad que se hace querer, tal como afirma el mismo Calpena en el prólogo. El libro es un acto de amor hacia la ciudad y su pasado. Disponible en catalán (Edicions 62) y castellano (Destino), los editores también deberían considerar, como mínimo, las ediciones en inglés y francés. Barcelona se lo merece, y sus lectores potenciales, no cabe duda de ello, lo agradecerán. ■

Bernat Puigtobella

En la ciudad infinita

La filla estrangera
 Autora: Najat El Hachmi
 Edicions 62
 Barcelona, 2015

Najat El Hachmi tiene el mérito de haber introducido un punto de vista inédito en la literatura catalana, e incluso diría en el conjunto de las literaturas ibéricas. Se ha erigido en una voz singular, capaz de explicar la experiencia de la nueva comunidad marroquí en nuestro territorio. A diferencia de otras tradiciones, la catalana no ha segregado, por razones obvias, una literatura poscolonial, pero la globalización y las nuevas migraciones sí han permitido integrar múltiples identidades y nuevas miradas en una sociedad literaria que, de otro modo, habría ido derivando a una visión muy etnocéntrica. Autores afincados en Barcelona como el inglés Matthew Tree, la checa Monika Zgustova, la afgana Nadia Ghulam, los franceses Grégoire Poulet o Mathias Énard son, con El Hachmi, algunos ejemplos de literatos que han proyectado la ciudad internacionalmente.

Najat El Hachmi ya había narrado su experiencia en dos obras anteriores. En la novela *El último patriarca* (premio Ramon Llull) sacudió a la sociedad literaria con un relato turbador, tanto por el mundo que afloraba por primera vez en nuestra literatura como por su eficacia literaria. Si allí hablaba sobre todo de la relación con un padre, en *La filla estrangera* se centra en la relación maternofamiliar. La autora narra la entrada en la vida adulta de una chica nacida en Marruecos, pero trasplantada y criada en una ciudad de interior de Cataluña,

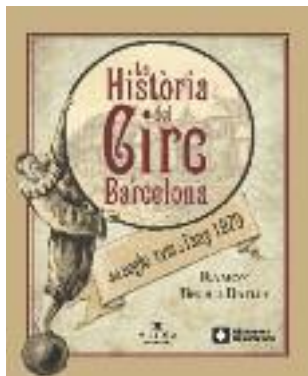
que se esfuerza por emanciparse de la tutela de su madre. Esta hija sin nombre mantiene una relación leal y, a la vez, enfermiza con la madre, con quien habla una variante bereber. Escolarizada en catalán, la protagonista de la novela vive a caballo entre dos idiomas que acaban por convertirse en el campo de una negociación entre dos mundos, un campo de fuerzas que no solo afecta al entorno social de la chica, sino también a sus vínculos familiares, la relación con su cuerpo y su sexualidad.

La gran virtud de *La filla estrangera* es la equidistancia que mantiene entre dos mundos y dos culturas que se superponen sin acabar de ser nunca idénticas. El Hachmi retrata de modo implacable los prejuicios y atavismos de la comunidad marroquí, pero también la estrechez mental y el paternalismo con que los catalanes han abordado la inmigración africana. Aquí no hay buenos ni malos. Todo el mundo se afana por ser quien es y se equivoca cuando juzga al otro. *La filla estrangera* es, en este sentido, una prueba de la importancia del género de la novela para entender la complejidad de la identidad y transformar la mirada de los lectores. Después de leer esta novela, ya no juzgarán con el mismo rigor a la mujer musulmana que circula con pañuelo por la calle.

La pregunta que plantea *La filla estrangera* es: “¿qué tengo que ser yo, con relación a mi origen?”. La protagonista encuentra en Vic una sociedad notablemente acogedora que le permite integrarse. Pero su experiencia acabará convirtiendo Vic en una extensión más de su prisión materna, y se verá obligada a romper las rejas y trasladarse a Barcelona. Para la protagonista, la gran ciudad se convierte en un espacio de liberación, tras los años de reclusión de Vic o de ahogo de Marruecos. “Me recuerdo andando sin descanso por unas calles enormes, tan largas que no se acababan nunca, y ser feliz de conocer la ciudad infinita”, confiesa. En una entrevista, El Hachmi explicaba: “Hay una gran diferencia entre vivir en comarcas o en una gran ciudad. A menudo se ve la gran ciudad como una liberación, pero no siempre es así. Los inmigrantes llegan y se instalan aquí agrupados en comunidades que ya vienen de origen [...] Por lo tanto, se mantiene ese control social opresivo que sufre la protagonista”.

Marga Pont

La época dorada del circo

La història del circ a Barcelona.

Del segle XVIII a l'any 1979

Autor: Ramon Bech i Batlle
Viena Edicions y Ayuntamiento de Barcelona, 2015

La palabra *circo* la veo ligada a la niñez y a la llegada, por Navidad, de los circos de mayores o menores dimensiones que cada año se anunciaban como “el mayor espectáculo del mundo” y que todavía hoy visitan la ciudad. Si me preguntan cuándo llegó el circo por primera vez a Barcelona, antes de leer este libro no lo hubiera podido responder. El autor, Ramon Bech (Figueres, 1967), descubre los antecedentes más lejanos del arte circense en las compañías de volatines o equilibristas que actuaron en el Teatro de la Santa Creu el 12 de febrero de 1722.

Barcelona fue una gran capital del circo durante los siglos XIX y XX. Vivió su época dorada gracias a los numerosos establecimientos ambulantes y a la construcción de espacios fijos. Ramon Bech realiza un inventario de estos locales y dedica la parte central del libro a los tres edificios emblemáticos situados en el centro de la ciudad: el Circo Ecuestre Barcelonés de la plaza de Catalunya (1879-1895), el Circo Ecuestre del Tivoli (1897-1907) de la calle de Casp y el Teatro Circo Olympia de la ronda de Sant Pau (1924-1947). Otros espacios relevantes fueron las plazas de toros de las Arenas, el Torín (en la Barceloneta) y la Monumental. Y también hubo circos en el Paral·lel y en una explanada situada tras la Sagrada Família.

Más de doscientas fotos y planos inéditos de circos, los programas de mano o retratos de los empresarios y los artistas nos transportan a un tiempo y unos espacios ya desaparecidos. Los materiales proceden en gran parte del archivo de la Circus Arts Foundation, entidad con sede en Figueres cofundada por Ramon Bech y Genís Matabosch. En su fondo destacan los ocho mil negativos y las libretas con apuntes del fotógrafo e historiador Josep Vinyes, un legado indispensable para elaborar este trabajo. También ha sido primordial la recuperación de los pocos –y poco reconocidos– cronistas circenses: Jordi Elías, Sebastià Gasch, Joan Tomàs y el ya citado Josep Vinyes.

Hasta ahora no existía ninguna historia del circo en Barcelona, más allá de *El circo en la vida barcelonesa* (1947), un pequeño libro de Antoni Rué Dalmau que también ha sido un punto de partida en el estudio de Bech.

Para reconstruir la historia del circo y elaborar esta crónica local hasta ahora única, el autor ha dedicado más de siete años de investigación. El resultado es un exhaustivo trabajo que alterna de modo ameno el material visual con los textos propios o los procedentes de las crónicas de la época, y donde, además de la historia sobre la construcción de los circos, encontramos curiosidades. Un hecho sorprendente es que el Teatro del Liceu acogió en sus inicios espectáculos de funambulistas o que el legendario espectáculo de Buffalo Bill se instaló en 1889 entre las calles de Aribau y de Muntaner. O la curiosidad y el rechazo a partes iguales que señalan algunos artículos sobre una trapeicista llamada Bella Geraldine, que desataba pasiones entre el público masculino y la envidia de muchas mujeres.

Todo con el fin de rendir homenaje y documentar de la forma más cuidadosa posible desde los primeros espectáculos de equilibristas en el barrio de la Barceloneta y en el Teatro de la Santa Creu, pasando por los números de circo en otros géneros escénicos como el teatro y el *music hall* –que aparecieron a finales del siglo XIX y principios del XX–, hasta llegar a los años setenta del siglo XX, cuando Barcelona fue la primera sede del Festival Mundial del Circo en el Palacio de Deportes, entendido como una competición entre compañías.

© Judit Canela

Bássem an-Nabrís

Pequeñas historias de Barcelona

Nacido en 1960 en un campo de refugiados de la Franja de Gaza, el poeta Bássem an-Nabrís llegó en 2012 a Barcelona, invitado por el PEN Català a través del programa “Escritor acogido”, que permite una estancia máxima de dos años a escritores perseguidos o amenazados de muerte.

Bássem an-Nabrís pasó cuatro años y medio en prisiones israelíes como consecuencia de sus escritos. En 2007 sufrió un atentado por parte de una milicia de Hamás. Autor de siete poemarios y dos dietarios de guerra, en 2015 ha publicado en catalán y árabe *Totes les pedres* [Todas las piedras], su primer libro de poemas fuera de Palestina. Reproducimos una muestra de los relatos breves que conforman su último libro pendiente de publicar, *Petites històries de Barcelona* [Pequeñas historias de Barcelona]. Ambas obras han sido traducidas al catalán por Valèria Macías Pagès.

Mensajes que no llegan

Los domingos, el señor Fernández hace pompas de jabón. Se le puede ver en la plaza de Espanya o en el parque de la Ciutadella. Equipado con dos cuerdas, en una postura adecuada respecto al viento, hace pompas de colores, pequeñas y grandes. Son tan bonitas que atraen antes a los mayores que a los pequeños. Algunos sonríen y otros activan la cámara del teléfono móvil.

Pero a Fernández, un aficionado que aprendió de un vagabundo rumano, le da igual si la taza que tiene al lado se llena o si se queda vacía. Le basta con ganarse lo que vale una comida y se entrega al trabajo con toda el alma. Dice:

–El creador de burbujas no necesita los sofismos de *herr* Hegel ni de *monsieur* Descartes. Solo tiene que conocer a fondo la vida.

–¿Cómo dices?

–¿No ves la verdad de la vida, amigo?

–Sí, ¿qué le pasa?

–¿No es la vida una simple pompa de jabón que enseñada estalla?

–A lo mejor sí.

–Simplemente me gusta recordar a las personas la verdad sobre sus vidas.

Después suspira, agitando la mano en el aire:

–¿Sabes? Lo peor de esto es que el mensaje no llega.

Cuando anochece, él, de piel blanca y cabello rubio con rastas, con las rodillas de los pantalones rotas, se va a buscar un bar o un café con el recipiente medio vacío y con las cuerdas y el jabón líquido en una mochila. Lo sigo.

–¡Un momento, amigo!

Acelera el paso y vuelve la cabeza, enfadado:

–¡El mensaje no llegará nunca!

Noche

Cuando tocaron las dos, bajé. En la cabeza tenía una única meta: la noche. “Pero, si la ciudad está tan iluminada, ¿cómo encontraré lo que busco? Solo me queda el parque de la Ciutadella”.

Volviendo de la playa, entro por el agujero de la reja, saltando. Escojo la palmera, me acuesto debajo, en el césped, y me calmo. Restriego la cara por los brotes cortos y húmedos. Inspiro. Me tumbo de espaldas y veo las estrellas hundidas. Inspiro. Esta es la primera noche que merece llamarse noche. Siento un aleteo cerca, y se me cruza un pájaro negruzco. “Es eso...”.

Y me adentro en la frescura del rocío y de la melancolía.

Ausencia

La rubia Mercè, de facciones minúsculas y voz coqueta, es la seducción personificada. Tiene la edad que suman los dedos de las manos y los pies. Le gusta el cava, ir en bicicleta y Lluís Llach. Cuando sabe que habrá sardanas en la plaza de la Catedral, hace lo imposible por participar.

Anteayer fui y no la vi. Pregunté a su grupo y me dijeron que se había ido a estudiar con una beca a la Universidad de Lisboa. Si bien es cierto que disfruté del baile, me sentí solo. Mercè tampoco estaba en ninguno de los corros de hoy.

Cuando ella entra en un círculo hay algo de su alma que se desprende, y ves a las personas mayores –que son las que más lo frecuentan– radiantes en su compañía. Les ha contagiado su juventud, su vivacidad y su alegría. La ausencia de esta chica bondadosa me pesa en el pecho. ■

www.bcn.cat/bcnmetropolis
<http://twitter.com/bcnmetropolis>

**Ajuntament
de Barcelona**

8 400214 062338

